

ARJEN AMMATTILAISET -
Sijaisvanhemmuus työnä

Suvi Saarinen
Pro gradu-tutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän Yliopisto
Syksy 2006

Arjen ammattilaiset – sijaisvanhemmuus työnä
Saarinen Suvi
Sosiaalityö / Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän Yliopisto
Syyskuu 2006
104 sivua + liite

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, missä mielessä sijaisvanhemmuutta voidaan pitää työnä, millaisin työn käsittein sijaisvanhemmuutta voidaan lähestyä ja miten sijaisvanhemmat itse näkevät sijaisvanhemmuuden – onko se työtä vai vanhemmuutta. Sijaisvanhemmuutta lähestytään neljän eri työn ulottuvuuden kautta: kotiansiotyön, kutsumustyön, hoivatyön ja asiantuntijuuden.

Aineistona käytettiin Perhehoitoliiton alkuvuodesta 2004 tekemää Perhehoitaja-kyselyä. 2300 lähetetystä lomakkeesta takaisin saatiin 301 lomaketta, joista aineistona käytettiin 273 lomaketta. Vastausprosentti oli huono, johtuen suurimmaksi osaksi lomakkeen pituudesta ja vaativuudesta. Lomake sisälsi avoimia kysymyksiä ja monivalintakysymyksiä. Avoimet vastaukset sisälsivät runsaasti tietoa, joten tutkimuksen aineistona käytettiin pääasiallisesti niitä. Monivalintakysymysten tuloksia käytettiin avointen vastausten tukena. Avoimia vastauksia tarkasteltiin laadullisena aineistona ja analyysissä käytettiin luokittelua ja sen tukena kvantifiointia. Aineistoa analysoitiin teorialähtöisesti, eli työn ulottuvuuksien ja tutkimuskirjallisuuden avulla jäsentämällä.

Lapsen etu nähtiin tärkeimpänä arvona perhehoidossa. Sen avulla korostettiin perhehoitajien yhteistä moraalia ja perhekeskeisiä arvoja. Samalla keskustelulla perusteltiin myös perhehoidon ammatillisuutta. Laadukkaan hoivan perustana on perhehoitajan sitoutuminen, kouluttautuminen ja toimiva viranomaisyhteistyö. Monet korostivat perhehoidon asemaa työnä ja toivoivat parempaa koulutusta ja arvostusta, niin taloudellisesti kuin sosiaalisestikin. Sosiaalityöntekijöiltä kaivattiin enemmän aikaa ja tukea, sillä monille työ oli raskasta hoidon vaativuuden ja lomien puutteen vuoksi.

Tutkimuksen mukaan vanhemmuus ja rakkaus lapseen voivat kuulua yhteen ammatillisuuden kanssa. Aineiston valossa sijaisvanhemmuus näyttäytyy kotiansiotyönä, jossa on vanhemmuuteen, kutsumustyöhön, hoivatyöhön ja asiantuntijuuteen liittyviä elementtejä. Aineiston sijaisvanhemmat halusivat pääasiassa kehittää perhehoitoa ammatillisempaan suuntaan, mutta pitäen kuitenkin selvän eron ammatillisiin perhekoteihin, sillä perhekeskeiset arvot olivat tärkeitä. Ammatillista kehitystä toisaalta myös vastustettiin. Pelättiin, että siten kadotetaan perhehoidon ydin, eli perhe ja normaali arki. Kuitenkin esille tuli, että useimmille lapsille normaali arki ei riitä, vaan tarvitaan vaativaa kasvatustyötä, eheyttämistä ja kuntoutusta, joihin tarvitaan perhehoitajalta ammattitaitoa.

Perhehoito on selvästi kehittymässä ammatillisempaan suuntaan ja perhehoidon ammatillisuutta tulisi tutkia jatkossa eri näkökulmista. Tärkeää olisi turvata sijaisvanhempien edellytykset vastata yhä vaativampien lasten tarpeisiin korostaen myös perhearvoja.

avainsanat: perhehoito, sijaisvanhemmuus, kutsumustyö, hoivatyö, kotiansiotyö, asiantuntijuus, ammatillisuus

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	5
2. PERHEHOIDON KEHITYS SUOMESSA	11
3. TYÖN ULOTTUVUUKSIA	17
3.1 Kotiansiotyö.....	18
3.2 Kutsumustyö.....	20
3.3 Hoivatyö	24
3.4 Asiantuntijuus.....	30
3.5 Tutkimustehtävä	35
4. TUTKIMUSMENETELMÄT	36
4.1 Lomakekysely perhehoitajille.....	36
4.2 Aineisto.....	40
4.3 Analysointi.....	42
5. SIJAISVANHEMMAKSI RYHTYMISEN MOTIIVIT.....	45
6. HOIVATYÖN ULOTTUVUUDET LASTENSUOJELUN PERHEHOIDOSSA	51
6.1 Suhde lapseen	51
6.2 Sijaisvanhemmat edunvalvojina	57
6.3 Hoivatyön uuvuttavuus.....	59
6.4 Hoivatyön vaatimat järjestelyt.....	63
6.5 Sijaisvanhempien tuen tarve	66
7. PERHEHOIDON AMMATILLISUUS.....	70
7.1 Koulutus ja työnohjaus	70
7.2 Viranomaisyhteistyö	75
7.3 Palkkio, sosiaaliturva ja toimeksiantosopimus	82
8. SIJAISVANHEMMUUDEN RISTIRIIDAT	89
Lähteet:	96
Liite: Perhehoitaja-kyselylomake	105

TAULUKOT

Taulukko 1: Merkitykselliset tekijät perhehoitajana toimimisessa.....	45
---	----

”Jos olisin toimiva kone, menisin ja tekisin aina väsymättä.

Jos olisin toimiva kone, rakastaisin, nauraisin, hymyilisin, en väsyisi huoliin ja murheisiin.

Jos olisin toimiva kone, en valittaisi, toimisin vaan yötä päivää ilman huolen häivää.

Vaan olen ihminen ja teen työtä toiselle ihmiselle.

Tunnen ilon, tunnen rakkauden, tunnen surun ja murheen sekä näen pettymyksen. Näen lapsen silmistä tuskan, vihan, masennuksen.

Olen ihminen, en kone.

Itken lasten kanssa surut ja murheet, laitan heidät nukkumaan, karkoitan yöllä pahat unet. Aamulla herättelen uuteen päivään. Haluan antaa uuden mahdollisuuden lapselle, joka on ainutkertainen, vaan välillä pelkään. Olen ihminen en kone, jaksanko? Loppuuko voimat ennen kuin lapset kasvaa? Olen vain ihminen, en kone.”

(Aineistoni sijaisvanhemman kirjoittama runo)

1. JOHDANTO

Tarja Pösö (2004, 202) toteaa, että on tavanomaista määritellä sijaishuolto siten kuin se lastensuojelulainsäädännössä määritetään. Tällöin sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuolto ja huostaanotto ovat lapsen ja perheen elämään vahvasti puuttuvia toimenpiteitä, joten juridisen pohjan korostaminen on perusteltua. Pösö korostaa, että sijaishuoltoa voi ja pitää tarkastella silti muunakin kuin lainsäädännön määrittämänä toimintana. Sijaishuolto on yhteiskunnallisena ja yksilöllisenä käytäntönä ja kokemuksena monisisältöinen, joten se vaatii laajaa, eri ulottuvuuksia tavoittavaa tarkastelua.

Sijaishuollossa tehtävä työ on lasten kanssa arkista elämistä, mutta myös elämistä lasten hankalan elämäntilanteen ja mahdollisten psyykkis-emotionaalisten ja sosiaalisten vaikeuksien kanssa. Tällä seikalla perustellaan usein sijaishuollon työntekijöiden erityisiä ammatillisia vaatimuksia. Pösön (1995, 86) mukaan tämä saattaakin olla sijaishuollon ammatillisuuden ydinkysymys: miten yhdistää lapsen käyttäytymisen arviointi, seuranta ja muutos lapsen kanssa eletävään arkielämään samalla, kun korostetaan lapsen ja työntekijän välisen suhteen läheisyyttä? Mitkä puolet siitä korostuvat, kun kulissina on tavallinen koti?

Jo lähes parikymmentä vuotta sitten Raimo Pekkarinen (1988, 60) esitti Perhehoitoliittoa kritisoivassa puheenvuorossaan huolensa perhehoidon ammatillistumisesta. Hänen pelkonsa oli, että ammatillisesta suhtautumisesta seuraisi, ettei lapsella ole vanhempia lainkaan. Hänen mielestään ammatillisuus perhehoidossa tarkoittaisi opinkappaleisiin pidättäytymistä, tunteiden hallintaa ja eristämistä, ulkopuoliseksi asettumista ja palkasta rakastajaksi tulemista. Perhehoitoliitto vastasi vastineessaan, että liiton kannan mukaan sijaisvanhemman tehtävän sisältö määrittelee tehtävän ammatillisuuden, ei perhehoitajalaki eikä kulu- ja hoitokorvauksen maksaminen. Sijaisvanhemman tehtävä on ammatillista, koska se vaatii motivoitumista tehtävään, lisääntynyttä tietoa, taitoa ja osaamista, yhteistyötä ja työnohjauksen vastaanottamista. Liiton mielestä tämän kaltainen ammatillisuus ei voi olla kenenkään edun vastaista. (Markkanen 2003, 31.)

Anja Laurilan (1993, 182) kirjassa sijaisvanhempi kertoo, että hoitopalkkion tullessa hänen oli aluksi vaikea suhtautua sen vastaanottamiseen, koska sijaisvanhempana toimimisen motiivina ei ollut raha. Ajan myötä palkkio on pakottanut muuttamaan hänen rooliminäkuvaansa adoptiotyyppisestä sijaisvanhemmasta ammatillisempaan suuntaan. Myös laki perhehoidosta on vaikuttanut samaan suuntaan. Laurila (emt., 139–140), joka on itsekin sijaisvanhempi, kirjoittaa samassa kirjassaan myyteistä, jotka liittyvät sijaisperheisiin. Myyteissä äiti, joka ei ole oma äiti, kuvataan kelvottomana kasvattajana. Huutolaislapsiperinteen mukaisesti voidaan kuvitella, että vieras lapsi on otettu vain omaksi hyödyksi. Hän kertoo, että sijaisperheiden yhteinen kokemus on, että he tuntevat elävänsä ikään kuin suurennuslasin alla. Perheiden elämää tarkkaillaan ja arvostellaan joskus hyvinkin kärkkäästi. Hänen mukaansa sijaisvanhemmat eivät pidä itseään hyväntekijöinä, eivätkä mallikasvattajina. He ovat tavallisia perheitä tavallisine ongelmineen.

Huolenpitotyötä ja varsinkin ammattihoivaamista on luonnehdittu ristiriitaiseksi toimintakentäksi (Tedre 1995, 150). Kiinnostuin tutkimukseni aiheesta - sijaisvanhemmuudesta työnä - osin juuri sen ristiriitaisuuden vuoksi. Perhehoidossa kohtaavat julkinen ja yksityinen ulottuvuus sekä työ/amatillisuus ja vanhemmuus. Lisäksi perhehoitajaksi ryhtymisen motiivit tuovat omat lisänsä ristiriitoihin. Ryhdytäänkö sijaisvanhemmaksi rahasta vai halusta auttaa? Myös kokemuksena sijaishuolto on vahvasti ristiriitainen, se ei ole vain hyvää tai huonoa, vaan se voi merkitä molempia (Pösö 2004, 204). Waerness (1991 Tedren 1995, 159 mukaan) sanoo, että huolenpitotyön tutkiminen vaatii ristiriitojen hyväksymistä - osoituksena monimutkaisten kysymysten vastuullisesta ymmärtämisestä.

Lasten hoivaaminen ja kotityö on sukupuolten tasa-arvoistumisesta huolimatta edelleen pääosin naisten työtä (Julkunen 1998, 40; Owen 2003, 99). Se puolestaan on johtanut siihen, että hoivatyö on huonosti palkattua ja siten myös työn arvostus on alhaista. Lastenhoitoa ei aina edes pidetä oikeana työnä, koska se muistuttaa niin paljon perinteistä perhe-elämää, jossa äiti hoitaa lapsiaan kotona. (Mooney 2003, 138–139.) Hoivan sukupuolittuneen luonteen vuoksi joudun tutkimuksessani ottamaan kantaa myös perhehoidon sukupuolijakoon ja tarkastelemaan sijaisvanhemmuutta naisten työn näkökulmasta.

Tutkimuksessani keskityn lastensuojelun perhehoitoon, joka on osa sijaishuoltoa. Tutkimuksen aineistona on Perhehoitoliiton vuonna 2004 tekemä kysely perhehoitajille. Kyselylomakkeessa on sekä avoimia kysymyksiä että monivalintakysymyksiä. Käytän pääasiassa avointen vastausten tuottamaa aineistoa, koska sieltä löytyi runsaasti tietoa. Monivalintakysymysten vastauksia käytän avointen vastausten tukena. Lähestyn kyselyaineistoa ja sijaisvanhemmuutta aivan uudesta näkökulmasta, työn näkökulmasta. Millaisin työn käsittein voi kuvata sijaisvanhemmuutta? Miten sijaisvanhemmat itse puhuvat perhehoitajuudesta/sijaisvanhemmuudesta? Onko sijaisvanhemmuus työtä heidän mielestään? Jos on, niin millaista?

Perhehoidolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä hänen biologisen kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa. Perhehoidon tavoitteena on antaa perhehoidossa olevalle lapselle mahdollisuus perheenomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin. (www.perhehoitoliitto.fi.) Perhekoti on yksityiskoti, jossa perheen vanhemmat toimivat perhehoitajina heille sijoitetuille hoidettaville: lapsille, nuorille, vammaisille tai vanhuksille. Vuoden 1992 lainmuutokset aiheuttivat sen, että kaikista perhehoitoa antavista perheistä käytetään nimitystä perhekoti riippumatta siitä hoidetaanko kodissa lapsia, kehitysvammaisia vai vanhuksia. Lastensuojelulain sijoituksissa perhekodista voidaan edelleen käyttää nimitystä sijaiskoti ja vanhemmista nimitystä sijaisvanhemmat, koska ne ovat käyttöön vakiintuneet ja korostavat nimenomaan vanhemmuutta (ks. Ahto & Mikkola 1999, 12). Lapsesta, joka on sijoitettu perhehoitoon, käytetään nimitystä sijaiskotilapsi tai sijoitettu lapsi (www.perhehoitoliitto.fi). Omassa työssäni käytän sekä perhehoitaja- että sijaisvanhempi-nimikettä, mutta tarkoitan kuitenkin aina lastensuojelulain mukaisia sijoituksia.

Kun perhe tulee lastensuojelun asiakkaaksi, on viranomaisten tehtävänä ensisijaisesti tukea perhettä ja lapsen vanhempia lapsen hoidossa ja kasvatuksessa erilaisten avohuollon tukitoimenpiteiden avulla. Tukitoimenpiteisiin kuuluvat muun muassa ohjaus ja neuvonta, taloudellinen tuki ja päivähoidon tai tukihenkilön tai – perheen järjestäminen. Avohuollon tukitoimet eivät aina kuitenkaan riitä turvaamaan lapsen hyvää hoitoa ja kasvatusta. Kun näin käy, tulee kunnan sosiaalilautakunnan tai vastaavan ottaa lapsi huostaan ja järjestää hänelle lastensuojelulain mukainen sijaishuolto. (Ahto & Mikkola 1999, 7-8.) Huostaanotto on lain mukaan tehtävä, ”jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai jos lapsi

vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään, jos avohuollon tukitoimet eivät ole tarkoituksenmukaisia tai mahdollisia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja, jos sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista (LSL 683/1983, 16 §)”.

Perhehoitajien suhde sijoittajaan on toimeksiantosuhte. Toimeksiantosopimuksessa sovitaan palkkiosta ja kulukorvauksesta, jotka ovat verotettavaa työkorvausta. Vuonna 2006 kulukorvauksen vähimmäismäärä Suomessa on 305 €/kk ja enimmäismäärä 611 €/kk. Palkkiossa vastaavat luvut ovat 242 €/kk ja 363€/kk. Jos perhehoitaja hoitaa hoidossa olevaa henkilöä kokoaikaisesti, palkkiota maksetaan enintään 725 €/kk. Käynnistämiskorvauksen enimmäismäärä on 2440 euroa perhehoidossa olevaa henkilöä kohti. (Perhehoito 2006, 5.) Lisäksi sopimuksessa sovitaan hoidon arvioidusta kestosta, vapaapäivistä sekä perhehoitajalle annettavasta valmennuksesta ja työnohjauksesta, irtisanomisesta ja muista perhehoitoa koskevista seikoista (PHL 312/1992, 4§). Palkkiot ja kulukorvaukset vaihtelevat kunnittain ja sijoitetun hoidollisuuden mukaan. Toimeksiantosuhteinen sopimus pohja sisältää nykyisellään paljon riskejä, joita ovat esimerkiksi ansiosidonnaisen työttömyysturvan, työterveyshuollon sekä vapaiden järjestämisen mahdollisuuksien puuttuminen (Ketola 2006, 3).

Toimeksiantosuhteella toimivista perhehoitajista noin puolet saa toimeentulonsa perhehoidosta. Näistä päätoimisista perhehoitajista osaa on alettu kutsua ammatillisiksi perhehoitajiksi tai ammatillisiksi sijaisperheiksi. Myös näiden perhehoitajien suhde sijoittajaan on toimeksiantosuhte, eikä toiminta ole yrittäjäpohjalla. Tunnuspiirteitä tai vaatimuksia ammatillisen sijaisperheen statuksen saamiseksi ei ole määritelty. Usein mainitaan kuitenkin vanhempien koulutus, suuntautuminen vaikeasti oirehtivien lapsien ja nuorien hoitoon sekä toimiminen kokoaikaisina perhehoitajina. Joillekin nk. ammatillisille perhehoitajille kunnat maksavat palkkiota hoitovuorokausihinnoittelulla. Joillakin on kiinteä kuukausipalkka ja he ovat kunnan työntekijöitä saaden palkkaa ja myös muut työsopimuksen ehdot täytyvät, kuten työterveyshuolto. Joillekin kunta on järjestänyt asunnon toimintaa varten. Ammatillisille perhehoitajille on useimmiten sijoitettu monia lapsia ja nuoria, kuten ammatillisissa perhekodeissakin, mutta ammatillisten sijaisperheiden hoitopalkkiot jäävät vielä paljon alle ammatillisten perhekotien perimien

vuorokausimaksujen. Ammatillinen sijaisperhe ei ole sama asia kuin ammatillinen perhekoti. (Ketola 2006, 3.)

Ammatilliset perhekodit ovat yleensä rekisteröityjä yrityksiä, joilta kunnat ostavat perhehoitopalveluja. Näissä vanhemmat työskentelevät ammatikseen päätoimisina perhekotivanhempina. Ammatillisen perhekodin vanhemmilla tulee olla tehtävään soveltuva koulutus ja riittävä kokemus hoito- tai kasvatustehtävistä. Lääninhallitukset valvovat ammatillisten perhekotien toimintaa yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain mukaan. (www.perhehoitoliitto.fi.)

Kun lapsi on päätetty sijoittaa perhehoitoon, hänelle etsitään koti, joka parhaiten vastaa hänen tarpeitaan. Lapsen tarpeet selvitetään kokoamalla kaikki hänestä oleva tieto, ja ikätaso huomioon ottaen kuullaan hänen oma mielipiteensä. Kun perhe on löytynyt ja saanut tiedot lapsesta ja on valmis tapaamiseen, järjestetään lapsen ja tulevien sijaisvanhempien tutustuminen. Aluksi sijaisvanhemmat tapaavat lasta hänelle tutussa paikassa, esimerkiksi lastenkodissa, jossa hän on hoidossa. Tutustuttuaan vanhempiin lapsi voi vierailla tulevassa sijaiskodissaan. Tavoitteena on, että lapsi vähitellen tutustuu uuteen kotiinsa ja ympäristöönsä. Samalla sijaisvanhemmat saavat aikaa totuttautua tilanteeseen ja luoda suhdetta lapseen. Tutustumisvaiheessa mietitään vielä, onko perhe lapselle sopiva vai pitäisikö etsiä toinen koti. (Ahto & Mikkola 1999, 14.) Harvoin sijoitus sujuu näin ideaalisesti, käytännössä tutustumisaika voi olla todella lyhyt, tai sitä ei ole lainkaan. Perhe ei välttämättä ole saanut lapsesta juurikaan tietoja, jolloin yllätyksiä voi ilmaantua. Jotkut perheet tuntevat lapsen jo entuudestaan, jolloin sijoitus voi käydä helpommin. He ovat esimerkiksi saattaneet toimia lapsen tukiperheenä tai ovat lapsen sukulaisia. Joillekin perheille lapsi saatetaan sijoittaa kriisisijoituksena, jolloin aikaa tutustumiseen puolin ja toisin ennen sijoitusta ei ole. Tällöin sijaisvanhempia ja lasta pitäisi tukea sijoituksen alussa erityisen paljon. Jokaiselle sijoitetulle lapselle tulee laatia sijaishuoltoa koskeva huoltosuunnitelma, johon kirjataan tärkeimmät tiedot lapsesta ja hänen tarpeistaan. Suunnitelmaa tulisi tarkistaa tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa. (Ahto & Mikkola 1999, 16.)

Seuraavassa kappaleessa käyn läpi perhehoidon kehityskaarta Suomessa. Tarkoituksena on kirjoittaa läpinäkyväksi perhehoidon kehitys ammattimaiseksi toiminnaksi. Kolmannessa luvussa kirjoitan työn ulottuvuuksista, joiden kautta lähestyn sijaisvanhemmuutta. Näitä

ovat kotiansiotyö, kutsumustyö, hoivatyö ja asiantuntijuus. Neljännessä luvussa kirjoitan kyselytutkimuksesta menetelmänä, kerron aineistostani ja sen analysoinnista. Sen jälkeen siirryn analysoimaan tuloksia.

2. PERHEHOIDON KEHITYS SUOMESSA

Nykyisenkaltaisella lastensuojelulla katsotaan olevan noin sadan vuoden perinteet Suomessa. Varhaisen lastensuojelun päähuomio keskittyi orpouden tai kotikasvatuksen vaarantamiin turvattomiin lapsiin tai pahantapaisiin alaikäisiin. Pisimmät juuret ovat kuitenkin orpojen ja heitteille jätettyjen lasten huollossa. (Pösö 1995, 79.) Aloitan katsaukseni historiaan 1600-luvulta, jolloin valtiollista lastensuojelua ei vielä ollut olemassa.

1600–1800-luvuilla Suomessa elettiin isäntävallan aikaa. Lasten toimeentulosta ja kasvatuksesta piti huolta maatilalla muodostama patriarkaalinen yhteisö, jossa isännän auktoriteetti oli ehdoton. (Pulma 1987, 12.) Vanhemmuus oli etenkin isän vanhemmuutta, äitiys oli näkymättömämpää. Köyhyys oli niin yleistä, että sitä pidettiin luonnollisena asiantilana. (Forsberg 1998, 23–24.) Lastensuojelu kehittyikin Suomessa köyhäinhoidon siivellä (Eräsaari 1991, 144). Isäntävaltaisen perhejärjestelmän tukena oli myös muita epävirallisia sosiaalisia turvaverkostoja. Esimerkiksi kummijärjestelmällä oli suuri merkitys turvattomaksi tai orvoiksi jääneiden lasten huollon järjestämisessä. (Pulma 1987, 12.)

Köyhyysongelmat kärjistyivät 1800-luvulla, kun patriarkaalinen perhejärjestys ei enää toteutunut kaikkien kohdalla. Maaseudulla väestönkasvu oli nopeutunut 1700-luvulla, mikä lisäsi tilattoman väestön määrää. (Pulma 1987, 12.) Isättömyys merkitsi sosiaalisen turvan puuttumista (Forsberg 1998, 26). Lapsijoukkojen kerjuu yleistyi, kun etenkin suuriin kaupunkeihin kerääntyi paljon yksinäisiä naisia, joita olivat etenkin lesket ja aviottomien lapsien äidit. Köyhälistön lisääntyminen maalla ja kaupungissa sekä köyhälistöperheiden vaikeudet huolehtia lastensa toimeentulosta ja kasvatuksesta ovat lastensuojelun lähtökohta. Lastensuojelun välttämättömänä edellytyksenä oli kuitenkin sellaisten organisaatioiden syntyminen, jotka kykenivät ottamaan tehtäväkseen järjestää perheen ulkopuolista lasten huoltoa ja kasvatusta. Yhteiskunnallinen lastensuojelu oli mahdollista vasta sitten, kun valtio oli riittävästi kehittynyt. (Pulma 1987, 12–13.)

Kerjäläispolitiikkaa edustivat Suomessa muun muassa ruotuhoito ja elätehoito (Forsberg 1998, 25). Ruotuhoito on järjestelmä, jossa kunnan vaivaiset, orpolapset ja muut

työkyvyttömät annettiin taloryhmien, ruotujen, hoidettaviksi. Näissä ruoduissa elätettävät siirtyivät määräajoin talosta toiseen. Elätehoidossa hoidokit sijoitettiin jonkin tietyn talon kasvateiksi. Erityisesti lapsille pyrittiin järjestämään pysyvä sijoituspaikka ruodulla kiertämisen sijaan. (Lindgren 2000, 80.) Perhesijoitus erosi kuitenkin paljon nykyisestä – perhesijoitukseen liittyi työsopimuksellinen piirre lapsen osalta (ks. Pösö 1995, 79). Elätteelle otettu lapsi ei saanut jättää isäntäänsä ennen kuin hän omalla työllään oli maksanut hoitokustannuksensa takaisin. Alle 12-vuotiaana otetun lapsen oli palveltava isäntäänsä vähintään 18-vuotiaaksi asti. Hoidettava annettiin sille, joka otti hänet halvimmalla huollettavakseen. (Pulma 1987, 14–15.) Sijoittaminen tapahtui usein erityisissä vaivaisten sijoittamiskokouksissa, jolloin järjestelmä sai huutokauppamaisia piirteitä, mistä syntyi hoidettavien kutsuminen huutolaisiksi (Pulma 2004, 12). Huutokauppojen saama huono maine on vaikuttanut pitkään perhehoidon kehittämistyössä (Markkanen 2003, 9).

Lapset löydettiin Suomessa valtiollisen politiikan kohteeksi ensimmäisten väestötilastojen myötä 1700-luvun puolivälissä. Tilastot paljastivat lapsikuolleisuuden yleisyyden. (Eräsaari 1991, 126; Pulma 1987, 15.) Lapsikuolleisuuden pelättiin johtavan väestökasvun pysähtymiseen (Forsberg 1998, 26). Valtiopäivillä lastenhuolto korotettiin valtakunnan tulevaisuuden kohtalonkysymykseksi (Pulma 1987, 15–18). Tämä väestöpoliittinen intressi oli suomalaisen lastensuojelun ensimmäinen ideologinen juuri (Forsberg 1998, 26; vrt. Eräsaari 1991, 128).

Lapsikuolleisuuden vähentämiseksi haluttiin rakentaa muun muassa lastenkoteja. Tärkeimpänä tavoitteena oli lasten säilyminen hengissä. Vuonna 1763 annettu hospitaali- ja lastenkotiasetus oli tavallaan ensimmäinen lastensuojelulaki, sillä se sisälsi monia yksityiskohtaisia määräyksiä turvattomien lasten huollosta. Laki painotti kotihoidon tukemista. Alle 2-vuotiaiden hoidon katsottiin kuuluvan lasten omille äideille tai kasvattiäideille ja laitokseen lapset otettaisiin vasta myöhemmin. Äideille tai huoltajille tuli järjestää rahallista tukea lasten hoitoa varten. Lastenkotitoiminnassa alettiin painottaa entistä enemmän kasvatusta ja opetusta työkasvatuksen sijaan. 1700-luvun loppupuolella lastenkodeista tuli ensisijaisesti vastaanottokoteja, joista lapset siirrettiin mahdollisimman nopeasti maaseudulle elätehoitoon. (Pulma 1987, 15–18.)

Vuoden 1852 vaivahoitoasetus kielsi ehdottomasti sijoittamasta lapsia muihin kuin opetukseen erikoistuneisiin laitoksiin. Kasvatusisäntien valinnassa puolestaan korostettiin pitkäaikaisen sijoituksen tärkeyttä. (Pulma 1987, 31.) Vuoden 1879 vaivahoitoasetuksessa määrättiin, että huutolaislasten tuli päästä kouluun siellä, missä se oli mahdollista. 1890-luvulta alkaen pyrittiin pääsemään huutokaupoista eroon. Myös kirjalliset sopimukset elätehoidosta yleistyivät vuosisadan vaihteen tienoilla. Eri asia on, miten nämä toimenpiteet todellisuudessa paransivat huutolaislasten asemaa ja kohtelua. Huutolaislapsi saattoi päästä myös taloon, jossa häntä kohdeltiin hyvin. (Lindgren 2000, 80.) Kun huutolaisuudesta pyrittiin pääsemään eroon, etsittiin vastausta elätehoidon puutteisiin laitoshoidosta (Pösö 1995, 79). Vaivais- ja köyhäinhoitotalojen määrä kasvoi, ja niihin otettiin kaikenlaiset hoitoa tarvitsevat (Markkanen 2003, 9). Lastenkoteja perustettiin lisää etenkin 1910-luvulla osittain sijoituskotien arvostelun vuoksi, mutta myös siksi, että ensimmäinen maailmansota vaikeutti halukkaiden ja sopivien sijoituskotien löytämistä. (Pulma 1987, 73.)

Vuonna 1922 voimaan tulleessa uudessa köyhäinhoitolaissa elätehoidon nimeksi vaihdettiin sijoituskotihoito ja sitä pyrittiin kehittämään pois vanhasta huutolaisuudesta kodinomaiseksi hoidoksi. Kasvatuskotien hankkimisessa turvauduttiin yksityisten järjestöjen, ennen kaikkea Koteja Kodittomille Lapsille (nykyinen Pelastakaa Lapset ry.) apuun. Vanhasta huutolaisleimasta oli kuitenkin vaikea päästä eroon ja jotkut perheet ottivat lapsia edelleen vain työvoimaksi. Maaseudulla perhehoito oli tavallisempaa, mutta tiukempi lastenhoidon kontrolli ja oppivelvollisuus alkoivat vähentää halukkuutta ottaa lapsia, jolloin laitoshoido alkoi vallata perhehoidolta alaa 1920-luvulla. (Lindgren 2000, 81.)

Kansalaissodan jälkeen Suomen köyhäinhoidossa alkoi huollon aika. Sen alle luettiin köyhänapu, lastenhoito ja lastensuojelu sekä kaikenlainen vapaaehtoinen ja yksityinen sosiaalinen interventio. (Satka 1995, 73.) Vuonna 1936 astui voimaan ensimmäinen lastensuojelulaki, jota oli valmisteltu lähes 20 vuotta (Forsberg 1998, 35; Pulma 1987, 144). Se oli niin sanottu sosiaalihuollon peruslaki, jossa sosiaalihuollon perustehtävät keskitettiin kunnalliselle huoltolautakunnalle (Forsberg 1998, 35). Lain tärkeimpänä merkityksenä on pidetty huostaanoton mahdollistamista, joka ennen oli ollut mahdollista vain holhouslain perusteella harvinaisissa tapauksissa (Pösö 1995, 80; Pulma 2004, 15). Huostaanotosta tuli myös edellytys sijaishuollon järjestämiselle. Perhesijoitusta pidettiin

periaatteellisesti ensisijaisena turvattomien lasten hoidossa. (Pösö 1995, 80.) Laissa sijaishuolto nähtiin yleisesti korvaavana vanhemmuutena. Biologisen vanhemman asema oli heikko, eikä laissa otettu kantaa lapsen ja vanhemman välisiin suhteisiin sijaishuollon jatkuessa. (Forsberg 1998, 35.) Lukumäärällisesti ei ollut kuitenkaan kovin suuria eroja tehtyjen perhe- ja laitossijoitusten välillä. Sota-ajan aiheuttamassa erityistilanteessa laitoshuolto oli tehokkaampi tapa ratkaista sotaorpojen huolto-ongelmaa. (Pösö 1995, 81.) Laitosvastaisuus alkoi lisääntyä 1950-luvulla, jolloin alettiin perustaa laitoksen ja perhekodin välimuotoja, perheryhmäkoteja (Pösö 1990, 191; Lindgren 2000, 83).

Vuoden 1936 lastensuojelulaki määräsi, että yksityiskotiin sijoitettaessa sosiaalilautakunnan ja hoitajan välillä on tehtävä kirjallinen sopimus, jossa hoito- ja kasvatusvelvollisuudet määrätään tarkasti. Lakiin kirjattiin myös, että sosiaalilautakunnan jäsenen tai muun lautakunnan valtuuttaman henkilön on vähintään neljästi vuodessa käytävä kodissa tarkastamassa, että sopimusta noudatetaan. (Mikkola & Helminen 1994, 211.)

Vuoden 1936 lastensuojelulaki oli voimassa lähes puoli vuosisataa. Lakia yritettiin uudistaa 1960- ja -70-luvuilla siinä kuitenkaan onnistumatta. Nykyinen lastensuojelulaki tuli voimaan vuonna 1984. Nykyisen lastensuojelulain ja vuoden 1852 vaivahoitoasetuksen ero on suuri. Aikaisemmin lapsi oli ”huono-osainen”, joka sai vain välttämättömän hoidon tarvittaessa. Lapsella ei ollut puhevaltaa eikä oikeuksia. Nykyinen laki lähtee lapsen oikeuksista. (Mäkipentti 2003, 20.) Lapsella on etusija erityiseen suojeluun sekä oikeus turvalliseen kasvuympäristöön ja tasapainoiseen kehitykseen (ks. LSL 683/1983, 1§). Lapsen lisäksi lastensuojelun piiriin kuuluvat hänen huoltajansa ja perheensä. Toimintamuotoja ovat avohuollon tukitoimet, huostaanotto ja sijaishuolto sekä jälkihuolto. (Mäkipentti 2003, 20.)

Nykyisessä laissa korostetaan avohuollollisia toimenpiteitä, sijaishuolto kokonaisuudessaan on toissijainen avohuoltoon nähden. Laki pyrkii vähentämään huostaanoton merkitystä lastensuojelullisen puuttumisen välineenä, mikä näkyy myös tilastoissa. (Pösö 1995, 81.) Stakesin tilastojen mukaan vuonna 2005 huostassa oli 9218 lasta. Samanaikaisesti kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli 15 066. Lukujen ero kertoo, että kodin ulkopuolelle sijoitetaan suuri määrä lapsia ilman huostaanottoa, avohuollon tukitoimina. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista 36 % oli perhehoidossa, loput

laitos- tai muussa huollossa. Vertailun vuoksi todettakoon, että vuonna 1995 huostaan otettuja lapsia ja nuoria oli 6 478, kodin ulkopuolelle sijoitettuja oli 10 697, joista 49 % oli perhehoidossa. Sijoitettujen kokonaismäärä on kasvanut viime vuosina 2-5 % vuosivauhtia. Vuonna 2005 kasvuvauhti oli 1,9 %. (Stakes 2006.) Perhehoidossa olevien lasten ja nuorten osuus on kuitenkin vähentynyt. Se voi kertoa siitä, että lasten ongelmat ovat tänä päivänä suurempia, jolloin tavallinen sijaisperhe ei ehkä pysty vastaamaan lapsen tarpeisiin. Se kertoo myös siitä, että sijaisperheitä ei ole tarpeeksi lastensuojelun kasvaviin tarpeisiin nähden.

Nykyisen lain lastensuojeluasetukseen kirjattiin varsin yksityiskohtaiset säännökset sijaisperheen sopivuudesta. Lisäksi laki sisälsi määräykset perheelle annettavasta koulutuksesta, tuesta ja valmennuksesta sekä velvoitteen tarjota perheelle sosiaalipalveluja. Uuteen lakiin määrättiin kirjattavaksi lapsen ylläpidosta ja hoidosta aiheutuvien kulujen korvaaminen sekä hoitopalkkion suuruus. Palkkiosta tuli ensimmäistä kertaa lakisääteinen velvoite. (Mikkola & Helminen 1994, 211–212.)

Voimassa oleva laki toi tullessaan myös perhehoidon kannalta merkittävän muutoksen – lapsen huolto ja holhous eriytettiin omiksi käsitteikseen. Uudessa laissa huoltajuus jää edelleen nimellisenä oikeutena lapsen vanhemmille, samoin holhous, ellei sen siirtoon jollekin toiselle ole erityistä syytä, esimerkiksi lapsen omaisuuden varjeleminen. Vanhemmilla on näin sekä oikeus että velvollisuus osallistua lastaan koskevien huoltosuunnitelmien tekoon. Tavoitteena oli pitää vanhemmat tiiviimmin mukana lapsen elämässä, toisin kuin vuoden 1936 laissa. (Markkanen 2003, 10.)

Nyt lastensuojelulakia ollaan jälleen uudistamassa. Uudistamisen tavoitteina ovat, että lapsen tuen tarve saadaan selville ja ongelmiin puututaan nykyistä varhaisemmassa vaiheessa, saadaan viranomaisten välisen yhteistyön kynnyks matalammaksi, lisätään työskentelyn suunnitelmallisuutta, turvataan lapselle hänen tarvitsemansa palvelut sekä parannetaan lapsen ja vanhemman oikeusturvaa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 2). Uusi laki astunee voimaan parin vuoden päästä.

Pösö (1995, 84) toteaa, että sijaishuollossa on tapahtunut paljon muutoksia. Sijaishuolto ei enää välttämättä ole pitkäaikaista, vaan se voi olla lyhytkestoista, hyvin perhekeskeistä ja hoidollisesti painottuvaa. Nykypäivänä perhehoitajien ohjausta ja valmennusta pidetään

tärkeänä. Pelastakaa Lapset ry aloitti sijaisvanhempien koulutuksen vuonna 1970 (Lindgren 2000, 83). Valmennuksen edellyttäminen kirjoitettiin vuonna 1992 tulleeseen perhehoitajalakiin (PHL 312/1992, 7§). Vuodesta 1995 alkaen on Suomessa ollut käytössä PRIDE-valmennus, mutta kaikki sijaisvanhemmiksi haluavat eivät vielä pääse siihen. Niille, jotka eivät pääse PRIDE-valmennukseen, pitäisi järjestää jotain muuta ennakkovalmennusta, joka vaihtelee kunnittain. Se voi olla esimerkiksi tapaamisia ja keskusteluja sosiaalityöntekijän kanssa tai ryhmäkoulutusta. PRIDE-valmennuksen etuna on sen rakenteellinen selkeys ja järjestelmällisyys. (www.pesapuu.fi.)

Katsottaessa takaisinpäin lastensuojelun alkuaikoihin, ovat osat sijaishuollossa kääntyneet: ennen sijaishuolto oli lasta hyväksikäyttävää, nyt sijaisvanhemmat ja laitosten työntekijät tekevät työtä lapsen hyväksi. Lapsi on saanut lain suojaamia oikeuksia, ennen kaikkea lapsella on lupa ja oikeus olla lapsi. Sijaishuolto on kehittynyt ammattitaitoa vaativaksi työksi ja ammatillisuuden vaatimukset kohdistuvat myös perhehoitoon. Perhehoidon ammatillisuus on erityistä, koska siinä korostuu nimenomaan lapsen tarve ja oikeus elää normaalissa perheessä.

3. TYÖN ULOTTUVUUKSIA

Tarkastelen tässä luvussa sitä, millaisilla työn määritelmillä sijaisvanhemmuutta voisi lähestyä. Käsittelen kotiansiotyön, kutsumustyön, hoivatyön ja asiantuntijuuden elementtejä ja ulottuvuuksia. Viimeisessä alaluvussa esitän oman tutkimusongelmani. Ensin tarkastelen kuitenkin työn käsitettä ja palkkatyötä.

Työn käsitteestä on kirjoittanut mm. Raija Julkunen (1998, 34–43). Analyysin lähtökohtana on Marxin sitaatti, joka on saanut klassisen aseman työn kuvauksena. Marxin mukaan työ on toimintaa, joka muokkaa luontoa ihmisen tarpeita tyydyttävään muotoon. Tämä on materiaallinen näkemys työhön ja sen mukaan ihmiset ovat aina tehneet työtä. Se on inhimillisen olemassaolon ehto. Luonnonkansat esimerkiksi paimentavat karjaa, keräävät marjoja ja polttopuita, kutovat, mutta ne eivät tee työtä, sillä edellä mainitut toimet eivät erotu ”työksi” elämän kokonaisuudessa. (emt. 34.)

Työn kategoria muodostuu samalla kun syntyy ”vieras”, toiselle tehtävä työ. Modernissa kapitalismissa työtätekevä on vapaa yksilö ja oman työvoimansa omistaja. Moderni kapitalismi tuottaa taloudellisen välttämättömyyden lisäksi myös työntekoa perustelevan ideologian, jota tavallisesti luonnehditaan protestanttiseksi työetiikaksi. Moderni kapitalismi vaatii Julkusen mukaan työn, vapaa-ajan ja työttömyyden kategoriat. Se synnyttää abstraktin työn, joka yhdistää ruumiillisen ja henkisen työn yhteen työn käsitteeseen. Kansalaisuus ansaitaan työnteolla, toisin kuin antiikin orjayhteiskunnassa. (Julkunen 1998, 35.)

Työ on sosiaalisten merkitysten merkitsemää. Moderni kapitalismi tuottaa abstraktin työn käsitteen, mutta se myös erottaa toisistaan työn yleisenä käyttöarvojen tuottamisena ja tietyissä sosiaalisissa suhteissa tehtävän työn, ansiotyön. Ansiotyö muotoutuu osaksi markkinoita, taloudellista vaihtoa ja työnjakoa. Ansiotyön ulkopuolinen käyttöarvojen tuottaminen voi olla sosiaaliselta merkitykseltään esimerkiksi vapaa-aikaa, kotityötä tai hyväntekeväisyystyötä. Tekeminen sinänsä ei paljasta sen sosiaalisia merkityksiä. Työtä ei voi tunnistaa ulkoisin merkein, eikä sille ole mitään yleispätevää ja ylihistoriallista määrittelyä. Kysymys on Julkusen mukaan sosiaalisista merkityksistä, siitä miten toimijat ja yhteisöt tulkitsevat toiminnan. (Julkunen 1998, 35.)

Nykyaikaisen työn perusmuoto on palkkatyö. Työoikeuden mielessä työtä on se, ”mitä toinen sopimuspuoli, työntekijä, sitoutuu tekemään toiselle, työnantajalle, - tämän valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta vastaan”. Yhteiskunnallisesti tärkeitä työtä on muutakin kuin ansiotyö tai palkkatyö. (Julkunen 1998, 35.)

Modernisaatio erottaa toisistaan sosiaaliseen työnjakoon osallistuvan, toiselle tehtävän ansiotyön ja kotitaloustyön. Se siis erottaa toisistaan palkallisen ja palkattoman työn. Työ ja ei-työ erottuvat sosiaalisissa suhteissa palkan suhteen, ajallisesti työajan ja vapaa-ajan suhteen sekä paikallisesti työpaikan ja kodin suhteen. Raja on ideologisesti ja kulttuurisesti selvä, vaikka käytännössä raja on häilyvä. Kodin ulkopuolella sijaitseva työ tuo ajatuksen työssä käymisestä, mutta kotityötä ei nähdä työnä, koska siihen ei lähdetä, eikä siitä makseta. (Julkunen 1998, 36.)

Pohjoismaiden sukupuoli- ja sosiaalipolitiikkamallia on kuvattu heikon mieselättäjyyden malliksi. Pohjoismaissa on vaimojen ja äitien palkkatyö normalisoitunut sekä käytäntönä että ideologisesti. Naisilla on päävastuu hoivasta, mutta heille on silti taattu pääsy työmarkkinoille. (Julkunen 1994, 179.) Naiskuva muodostui Suomessa kaksijakoiseksi 1960–70-lukujen murroksessa, jolloin neuvoteltiin uusi sukupuolisopimus: moderni nainen määrittyi taloudellisen itsenäisyyden, ansiotyön ja ammatin, traditionaalinen nainen kotiäitiyden ja taloudellisen epäitsenäisyyden kautta. Kotiäidin elämänsisältö suhteellistettiin, kotitalouden sukupuolinen työnjako piti murtaa. Naisia ei haluttu vain omiksi elättäjikseen, vaan heille haluttiin antaa mahdollisuus yhdistää elämässään perhe, lapset ja ammatti. (emt., 190–191.)

3.1 Kotiansiotyö

Tyypillinen tai normaali työ tarkoittaa palkkatyötä, jota tehdään yhdelle työnantajalle, pysyvässä työsuhteessa, kokoaikaisesti, työpaikalla (Nätti 1998, 48). Tällainen työn muoto on alkanut haurastua. Sen rinnalle on tullut epätyypillisempiä työn muotoja. Ihmiset voivat itse työllistää itseään, hakea toimeksiantoja eri tahoilta, työsuhteet ovat tilapäisiä ja määräaikaaisia, työ voi olla osa-aikaista ja työtä voidaan tehdä kotona. (Julkunen 1998, 39.)

Työelämän muutoksesta puhuttaessa on yleensä viitattu työvoiman sukupuolirakenteen muutokseen – naisten palkkatyön lisääntymiseen. Samaan aikaan nimenomaan naistyövoimaan kohdistuu monia vastakkaisia suuntauksia ja kielteisiä vaikutuksia. Muutos on kohdistunut joustaviin, epävarmoihin ja usein osa-aikaisiin työsuhteisiin. Suomessa työelämän muutos on merkinnyt naisille ennen kaikkea työpaineiden ja työn rasittavuuden lisääntymistä. (Lehto 1996, 71.)

Naisten ansiotyön yleistyminen on siis kulkenut rinnan epätyypillisen työllisyyden yleistymisen kanssa. Naiset työskentelevät miehiä useammin epätyypillisissä työsuhteissa, joita ovat osa-aikatyö, määräaikaistyö ja kotiansiotyö. (Julkunen 1992, 24.) Suomessa kotiansiotyötä on käytetty laajana sateenvarjokäsitteenä, joka kattaa työsuhteessa, freelancerina, toimeksiantosuhteessa, erillisestä palkkiosta, itsensä työllistäjänä ja yrittäjänä tehtävää työtä (Julkunen & Nätti 1995, 142). Sijaisvanhemmuus kuuluu siis kotiansiotyön käsitteen alle, koska se on toimeksiantoperusteinen työ. Perhehoitaja voi myös olla työsuhteessa kuntaan tai toimia yrittäjänä, mutta työpaikkana on yleensä oma koti.

Työoikeudellisesti kotiansiotyötä tekevien ryhmä on kirjava, koska sitä tehdään useissa juridisissa muodoissa. Näiden rajankäynti ei ole yksiselitteinen, eikä siis kotona työtä tekevän työoikeudellinen asemakaan (Julkunen & Nätti 1995, 143). Johdannossa kerroin jo toimeksiantoperusteisen sijaisvanhemmuuden haittapuolista, joita olivat esimerkiksi ansiosidonnaisen työttömyysturvan, työterveyshuollon sekä vapaiden järjestämisen mahdollisuuksien puuttuminen (Ketola 2006, 3).

Kotiansiotyössä oma aika ja työaika limittyvät eri tavoin kuin työpaikalla tehtävässä työssä. Myös työajan pituus joustaa enemmän - normalityöviikko onkin harvinainen. Kotiansiotyö mahdollistaa useimmiten työajan järjestämisen itselleen sopivimmalla tavalla. Sen etuna on ansiotyön ja kotitöiden joustava yhteensovittaminen. Monet kotona työskentelevät kärsivät kuitenkin työtovereiden puutteesta ja työn vähäisestä arvostuksesta. (Salmi 1996, 225–228.)

Kotiansiotyön antamassa työ- ja sosiaaliturvassa on eroja maiden välillä. Ylipäätään tulot ovat matalat ja sosiaaliturvassa on puutteita. Ammattiliitot eivät ole siitä kiinnostuneet. Joissakin maissa ammattiliitot ovat vastustaneet kotona tehtävää työtä, koska katsovat

työnantajan sillä tavoin kiertävän työlainsäädäntöä. Perhehoitajat ja omaishoitajat jäävät työlainsäädännön ja työehtosopimusten vähimmäisturvan ulkopuolelle. Työaika kodeissa tehtävässä hoivatyössä määräytyy sidonnaisuudesta hoivattavan tarpeisiin, hoivan omasta rationaliteetista, ei työaikalaeista. Vuoden 1992 perhehoitajalaille pyrittiin parantamaan perhehoitajien työehtoja ja sosiaaliturvaa. (Julkunen & Nätti 1995, 143–148.)

Kirton (2001) otti tutkimuksessaan selvää, mitä sijaisvanhemmat itse ajattelevat työn ja vanhemmuuden suhteesta. Kirtonin tutkimuksessa työn arvot, mukaan lukien asenne maksua kohtaan, kasvoivat samalla kuin etäisyys siitä, mikä miellettiin ”normaaliksi vanhemmuudeksi”. Tämä näkyi kahdella tavalla. Ensinnä sijaisvanhemmilla saattoi olla fundamentaalinen näkemys sijaisvanhemmuuteen, eli heidän mielestään sijaisvanhemmuus oli aina työtä. Toiseksi sijaisvanhemmat nostivat esiin sijaisvanhemmuuden eri puolia tai erilaisia sijoituksia, joista jotkut määriteltiin työksi ja toiset vanhemmuudeksi. Näistä löytyi kolme eri teemaa. Ensimmäisen mukaan sijaisvanhemmuus on vanhemmuutta mutta, joka tuo mukanaan työn tapaisia velvollisuuksia, kuten lomakkeiden täyttämistä ja osallistumista palavereihin. Toisen teeman mukaan riippuu sijoituksesta, onko kyseessä enemmän vanhemmuus vai työ. Tähän liittyi yleensä sijoituksen pituus ja/tai suhteet biologisiin vanhempiin. Jos lapsi oli läheinen biologisten vanhempien kanssa, niin häntä ei koettu ”omaksi” lapseksi, toisin kuin pysyvässä sijoituksessa olevat lapset. Kolmas teema oli sijoituksen vaativuus ja suhde sijoitettuun lapseen - vaativa lapsi koettiin työksi.

Sijaisvanhemmuus ei sovi perinteisen palkkatyön muottiin. Juridisesti se kuuluu kotiansiotyön piiriin, mutta se ei vielä tarpeeksi kerro sijaisvanhemmuuden luonteesta työnä. Tavoittaakseni sijaisvanhemmuuden työolemuksen tarvitsen siis muita lähtökohtia kuin perinteisen palkkatyön. Sijaisvanhemmuus on luonteeltaan melko sumeaa (Isomäki 2002). Kutsumustyö ja hoivatyö ovat työtä, joissa perinteinen palkkatyö hämärtyy ja työn muut ulottuvuudet tulevat etusijalle. Seuraavissa kappaleissa menen syvemmälle näihin työn ulottuvuuksiin.

3.2 Kutsumustyö

Sijaisvanhemmuutta pidetään monesti kutsumuksena ja hyväntekeväisyystyönä. Esimerkiksi vuoden 1936 lastensuojelulaissa ei vielä ollut säännöksiä lapsen hoidosta

maksettavista korvauksista. Se kuvastaa tuolloin vallalla ollutta ajatussuuntaa, että vieraan lapsen ottaminen kotiin kasvatettavaksi ja huollettavaksi on eräänlainen kutsumustehtävä, jonka yhteydessä ei ollut sopivaa puhua rahasta. Seuraavaan lakiin, joka tuli voimaan 1984, kirjattiin säädökset palkkioista. (Mikkola & Helminen 1994, 211.) Perhehoito on lakien välillä kehittynyt ammatillisempaan suuntaan, mikä näkyy myös suhtautumisessa palkkion ja kulukorvausten maksamiseen.

Kutsumustyöhön liittyy usein mielikuva vanhanaikaisuudesta, erityisesti uskonto kytkeytyy vahvasti kutsumustyöhön. Lutherin mukaan ihmisellä voi olla useita kutsumuksia, myös äitinä ja isänä oleminen on kutsumusta (Seppälä 1997, 28). Tässä luvussa tarkastelen lähemmin, mitä elementtejä kutsumustyö pitää sisällään. Lähestyn kutsumustyön elementtejä diakonissakutsumuksen kautta, koska siinä on yhteisiä elementtejä sijaisvanhemmuuden kanssa, kuten halu auttaa turvattomia ja hoivaaminen. Lisäksi diakonissa on naisten ammatti, myös sijaisvanhemmuudessa sijaisäidin rooli on nähty keskeisenä (ks. esim. Huusko 2005, 5; Lehtonen 2005, 10).

Kutsumus on luterilaisessa teologiassa tärkeä käsite. Ennen kutsumus tarkoitti katolisessa ajattelussa hengellistä säätyä, pappetta tai luostarielämää, mutta Martin Luther otti etäisyyttä tähän ajatteluun määrittelemällä jokapäiväisen elämän kutsumuselämäksi. Luterilaisen kutsumuskäsityksen mukaan jokaisella ihmisellä oli kutsumus, jota hän toteutti tekemällä työtä omassa jokapäiväisessä elämässään. (Markkola 2002, 287.) Seppälän (1997, 25) mielestä kutsumus-sanan käyttöön liittyy merkillistä häveliäisyyttä. Syiksi tähän hän sanoo, että sitä on voitu käyttää ihmisen alistamiseen vakuuttamalla, että ihmisen on tyydyttävä siihen osaan, jonka Jumala on osoittanut, eli kutsumus on paikan näyttämistä ihmiselle jumalallisella arvovallalla. Toinen ongelma löytyy painostamisesta – on pakko jaksaa, koska kutsumus määrää. Kolmanneksi kutsumusta pidetään liian juhlallisena sanana arkiseen maailmaan. Toisaalta kutsumus kertoo, että jokaista ihmistä tarvitaan ja se antaa mahdollisuuden nähdä oma työ arvokkaana. Kutsumuksen ytimenä on rakkaus. Kristityn kutsumus ammentaa voimansa uskosta, mutta se näkyy rakkautena tässä maailmassa ja elämässä. (emt. 25.)

Kutsumus ja työ kuuluvat yhteen, mutta kutsumusta ei pidä ymmärtää liian työkeskeisesti, sillä se ei ole vain työtä, se on koko elämä. Kutsumukseen kuuluu vastuksia ja vaivannäköä, jotka hillitsevät ihmisen taipumusta itsekeskeiseen elämäntapaan. (Seppälä

1997, 27–28.) Kutsumus ja työmotivaatio eivät ole sama asia. Seppälälle (1997, 112) kutsumus on osa työmotivaatiota. Työmotivaatio koostuu työhaluun vaikuttavista elementeistä, jotka edistävät tai haittaavat työn tekemistä. Elementtejä ovat esimerkiksi työpaikan ihmissuhteet, käytettävissä olevat määrärahat, työn itsenäisyys ja raskaus sekä kotiolot.

Kutsumustyö tuntuu olevan sukupuolittunutta, erityisesti naisiin liittyvää. Esimerkiksi 1800-luvulla oli käytössä käsite ”naisen kutsumus”. (Markkola 2002, 18.) Perinteisenä kutsumusammattina on pidetty diakonissan työtä. Toisaalta myös papin työtä pidetään kutsumusammattina ja pappi on perinteisesti ollut miesten ammatti. Muita kutsumusammatteina pidettyjä ovat mm. sairaanhoitajan ja opettajan ammatit. Keskityn tässä kuitenkin naisten kutsumustyöhön, koska sijaisvanhemmuudessa korostuu usein nimenomaan sijaisäidin rooli (ks. esim. Huusko 2005, 5; Lehtonen 2005, 10).

Diakonissan ammatti syntyi 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Se muistutti palvelijan työtä, joka oli silloin tyypillisin naisten kodin ulkopuolella tekemä työ, mutta tarjosi ensimmäisiä työmahdollisuuksia terveydenhuollossa ja sosiaalisessa työssä. Diakonissakutsumus oli uskonnollinen ihanne naisten palvelustyöstä. (Kauppinen-Perttula 2004, 20–21.) Diakonissan tehtävä määriteltiin kutsumustehtäväksi, joka erosi muusta kristillisestä lähimmäisenrakkauden harjoittamisesta (Markkola 2002, 286). Diakonissaksi haluavien oli käytävä monen vuoden ankara koulutus ja lopulta diakonissoiksi vihittiin ne, jotka olivat kypsyneet rakkauden kutsumukseen ja jotka halusivat omistautua työlle. (Kauppinen-Perttula 2004, 20–21.) Diakonissoille ei maksettu työstä palkkaa, vaan diakonissalaitos huolehti heidän päivittäisistä tarpeistaan ja tarjosi sosiaaliturvan vanhuuden ja sairauden varalta (Markkola 2002, 58).

Diakonissakutsumuksen määrittely ei ollut diakonissojen itsensä käsissä. Kutsumuksen rakentajat korostivat palvelemista kristinuskoon perustuvana naisten tehtävänä. Hoivaava palveleminen kuului naisolemukseen ja se oli Jumalan säätämää. Diakonissaliikkeessä kutsumustehtävää rakennettiin ajatukselle naisten laupeudesta ja kestävyydestä. Diakonissan työ oli erityisesti naimattomien naisten työtä. Heille tarjottiin koulutusta, jotta he voisivat olla ”tosi naisia” eli toimia ”äiteinä äidittömille”. (Kauppinen-Perttula 2004, 21–23.) Diakonissat edustivat selkeästi erottuvalla tavalla uutta käsitystä naisen kutsumuksesta. Luterilaisessa teologiassa vanhemmuus ja erityisesti äitiys olivat saaneet

korkean kutsumuksen statuksen. Äitiyttä ja diakonissan työtä verrattiin usein keskenään. Diakoniatyö antoi naimattomille naisille symbolisen tavan toteuttaa naisellista kutsumustaan. Äitiys asetettiin siten diakoniankin keskiöön, mikä antaa hyvän vertailupohjan sijaisvanhemmuuteen. (Markkola 2002, 288.)

Uskollisuudestaan huolimatta sisaret valtasi joskus uupumus. Uupumus johti monilla syyllisyyden tunteisiin, koska he eivät pystyneet täyttämään palvelevan naiseuden ihannetta. Kutsumukseen väsyminen merkitsi alistumista epäuskoon ja ruumiillisen uupumisen hyväksymistä. Jos diakonissa ei jaksanut, niin sitä pidettiin merkkinä siitä, että hän ei rakastanut tarpeeksi. Koska kutsumuksen asettamia velvoitteita ei voinut itse määrittellä eikä asettaa kyseenalaiseksi, työyhteisön oli mahdollista hyvällä omallatunnolla teettää töitä uupuneella sisarella. Jaksamattomuus olisi asettanut kyseenalaiseksi henkilökohtaisen kutsumuksen. Uupuminen ei siis ole vain nykyajan ilmiö, vaan se on ollut osa palvelevaa sosiaalityötä eri aikakausina. (Kauppinen-Perttula 2004, 23–36.)

Naisen kutsumus keskittyy siis selkeästi äitiyden ihanteeseen. Naisen olemukseen kuuluu hoivaava ja uhrautuva palveleminen. Kutsumustyö on kuitenkin usein rankkaa. Oma uupumista voi olla vaikea näyttää ulkopuolisille, koska se voi olla merkki siitä, että kutsumus ei ole tarpeeksi vahva. Tällöin kutsumustyötä tekevä voi kohdata ulkopuolista arvostelua ja epäluuloja rakkautensa vahvuudesta. Diakonissoille ei maksettu työstä palkkaa, kuten ei viime vuosisadan alkupuolella sijaisvanhemmillekaan. Kuitenkin diakonissan kutsumus nähtiin työnä ja päästäkseen diakonissaksi oli käytävä ankara koulutus, jossa testattiin kutsumuksen voimakkuutta. Kutsumus ja työ eivät siis ole toisiaan poissulkevia vaan kuuluvat yhteen, mutta palkka ja kutsumus näyttävät olevan arka yhdistelmä. Kutsumustyötä ei tehdä rahan takia, vaan kutsumuksen vuoksi, halusta auttaa.

Perhehoidon yhteydessä on esitetty pelkoja, että perhehoitoon ryhdyttäisiin vain taloudellisista motiiveista, jolloin lapsen etu jää toiselle sijalle. Lastensuojelun laitoshuollossa moni työntekijä jakaa lapsen hoidon, jolloin hoidon laadun ja mahdollisten väärinkäytösten valvonta mahdollistuu. Perhehoidon yhteydessä tätä joskus epäillään. Kunnat ovat velvollisia valvomaan perhehoitoa, mutta käytännössä paljon arkisesta hoivasta jää perhekodin seinien sisään. Perhehoitoon sijoitettujen lasten oikeusturvakysymykset eivät ole toistaiseksi nousseet näkyvään keskusteluun, kun taas laitoshuoltoa kritisoidaan milloin mistäkin. (Pösö 1995, 86.)

Mitä motiiveja sijaisvanhemmilla on tutkimusten mukaan ollut sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle? Onko kutsumus yleinen motiivi? Gunvor Andersson (2001, 235–248) löysi tutkimuksessaan neljä eri motiivia tai syytä sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle: sukulaisuus, lapsettomuus, äidin työllistyminen kotona ja tyhjän pesän täyttäminen. MacGregorin et al. (2006, 362) kanadalaisessa tutkimuksessa sijaisvanhempien motiivit olivat altruistisia, he halusivat ennen kaikkea auttaa apua tarvitsevaa lasta. Sen lisäksi motiivina oli lapsen saaminen perheeseen ja omien biologisten lasten kasvatus toisia auttavaksi ihmiseksi. Sen sijaan kenenkään motiivit eivät olleet uskonnollisia tai palkkioon liittyviä. Suomessa muun muassa Nina Mannisen (2001) pro gradu- tutkielman tulokset ovat yhteneviä Anderssonin (emt.) kanssa. Heidän tutkimuksiensa sijaisvanhempien motiivit linkittyvät läheisesti heidän perhe- ja työelämäänsä. Noora Lehtosen (2005) tutkimuksessa sijaisvanhempien motiiveina olivat muun muassa halu auttaa turvatonta lasta, sopivien puitteiden omistaminen, kuten iso talo sekä sijaisäidin työllistyminen. Halu auttaa löytyi vahvana motiivina myös Vihman (1998) pro gradu-tutkielmassa. Rimmin (2000) tutkielmassa sijaisäitiys näyttäytyi kutsumustehtävänä, jossa on yksityisiä, yhteiskunnallisia ja ammatillisia ulottuvuuksia. Motiiveja löytyy erilaisia ja syyt sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle liittyvät kiinteästi sijaisperheeksi haluavan perheen tilanteeseen.

Omassa tutkimuksessani tarkastelen myös sijaisvanhemmaksi ryhtymisen motiiveja. Etsin elementtejä kutsumustyöstä edellä käsitellyn avulla. Löytämieni kutsumustyökuvailujen mukaan kutsumukseen kuuluu halu auttaa, halu olla vanhempi/äiti, toisten asettaminen itsensä edelle. Tarkastelen myös sijaisvanhempien puhetta uupumisesta ja heidän suhteestaan palkkion maksamiseen. Mielenkiintoista on etsiä lisäksi mainintoja siitä, miten muut perhehoidon toimijat, esimerkiksi sosiaalityöntekijät, määrittelevät sijaisvanhemmuuden. Puhutaanko perhehoitajista hyväntekijöinä vai yhteistyökumppaneina?

3.3 Hoivatyö

Sijaisvanhemmuutta voidaan lähestyä myös hoivatyön näkökulmasta. Hoiva on sitä enemmän läsnä mitä pienempi lapsi on kyseessä (ks. esim. Mooney 2003, 133). Hoivan käsitteestä on keskusteltu paljon ja siitä löytyy erilaisia luonnehdintoja. Tässä kappaleessa

esittelen hoivan teoriaa ja kerron, miten itse käytän hoivan käsitettä tutkimuksessani. En tässä käsittele perinteisiä hoiva-ammatteja, kuten kotipalvelutyöntekijä tai sairaanhoitaja, vaan keskityn hoivan käsitteeseen ja hoivatyön elementteihin.

Hallinnollisena ja poliittisena käsitteenä hoiva on Tedren (2001, 180) mukaan rinnastettu usein hoidon käsitteeseen. Brittiläisessä keskustelussa on tehty jakoa hoivaan (care, caring) ja sosiaaliseen hoivaan (social care). Sosiaalisen hoivan vastaparina on toiminut myös lääketieteellinen hoiva (medical care). Sosiaalinen hoiva viittaa kaikkeen siihen arkiseen ja jokapäiväiseen, joka ei ole perusteltavissa lääketieteellisesti ja johon ei liity hoidollisia tehtäviä. Myöskään siivous ei kuulu sosiaaliseen hoivaan.

Sosiaalisen hoivan käsitteellä on mahdollista jäsentää arkisen auttamisen maailmaa, se on maailma, jossa naiset useimmiten ainakin palkkatyössä tekevät konkreettisen työn, maailma, jossa apua annetaan ja saadaan tai otetaan vastaan. Suomalaisessa keskustelussa hoiva (huolenpito) viittaa usein tähän ei-lääketieteelliseen arkielämän ja toistuvien arkitöiden alueeseen, jossa mitään vakiintunutta käytäntöä käsitteiden käytössä ei ole. (Tedre 2001, 181).

Sosiaalisen hoivan käsitteestä on erotettavissa kolme ulottuvuutta. Sosiaalinen hoiva viittaa hoivaan työnä, työn pakkojen ja vastuiden normatiivisiin puitteisiin sekä kustannuksia aiheuttavaan toimintaan. Hoivan työluonnetta painotettaessa on tarkasteltava niitä ehtoja, joiden vallitessa hoiva tapahtuu. Etenkin tällöin hyvinvointivaltion rooli hoivavastuun jakamisessa on keskeinen. Kustannuksia hoiva aiheuttaa sekä taloudellisesti että emotionaalisesti ja ne ulottuvat yksityisen ja julkisen rajan yli. Tärkeä kysymys on se, miten kustannukset jaetaan yksilötasolla ja yleisemmällä tasolla. Pakkojen ja velvollisuuksien näkökulmasta hoiva eroaa useimmista muista töistä sikäli, että sitä koskeva vastuunjako vaihtelee epäselvästi julkisen vallan, yhteisön ja perheen välillä. Tämä ulottuvuus vie huomion hoivasuhteeseen ja siihen liittyvään motivaatioon. (Daly & Lewis 1998, 6.) Hoiva-ammateissa, kuten myös epävirallisessa hoivassa, suhteet ovat keskeinen osa työn sisältöä. Ammatillisessa huolenpidossa toimii hoivan antajan ja hoivattavan lisäksi muita toimijoita (työnjohto, kollegat, autettavien omaiset) ja sitä ympäröivät monet kulttuurit (organisaatio-, työ-, arki- ja ammattikulttuuri). (Tedre 1995, 151.)

Simonen (1990, 22) jaottelee hoivatyön kolmeen osa-alueeseen: fyysiseen työhön, henkiseen työhön sekä emotionaaliseen työhön (vrt. Julkunen 2001, 250 ja 1992, 127). Fyysistä hoivatyö on esimerkiksi kylvetettäessä aikuista vammaista henkilöä, henkistä työtä silloin kun suunnitellaan työpäivää ennalta ja emotionaalista kun kuunnellaan jonkun suruja tai lohdutetaan perheongelmissa. Naiset ovat lähinnä niitä, jotka tekevät vaativaa emotionaalista työtä joko palkattuna tai palkatta. Monet naiset kertovat, että emotionaalinen työ saa heidät väsymään ja he pelkäävät, että perheen jäsenet kärsivät siitä. (Simonen 1990, 23.) Simosen käyttämät käsitteet eivät mielestäni avaa kovin selkeästi hoivan ulottuvuuksien sisältöjä. Jaottelu itsessään on kyllä oleellinen ja samat elementit löytyvät myös Raija Julkusen määrittelystä.

Julkunen (2001, 250 ja 1992, 127) on määritellyt hoivaa seuraavasti: ”Huolenpito/hoiva on paitsi toisista riippuvien, avuttomien elämän ylläpitoa myös erityinen feministinen eettinen periaate, se on sekä jokapäiväistä toimintaa että moraalinen kehys. Hoivan kulttuurinen malli on modernin yhteiskunnan äitiys. Se on tunteen, järjen ja ruumiillisen työn yhdistävää toimintaa, jossa eläytymällä toisen asemaan tunnistetaan oikeat toimintatavat, sulautetaan omat tarpeet toisten tarpeisiin ja omissa valinnoissa otetaan huomioon niiden seuraukset toisille.” Hoivan ideaa on myös kritisoitu mm. autettavan kohteistamisesta ja holhoamisesta ja auttamisammattilaisia arvosteltu kieroutuneesta motivaatiosta, oman elämän käsittelemättömistä ristiriidoista, joita sitten auttamissuhteessa toistetaan (Julkunen 1992, 127).

Leila Simonen (1986, 209) puolestaan puhuu mieluummin huolenpidosta kuin hoivasta, koska huolenpito on käsitteenä laajempi ja yleisempi. Raija Julkunen (yllä) käyttää määritelmässään molempia käsitteitä, rinnastaa ne samanarvoisiksi. Simonen kirjoittaa, että huolenpito-sanalla tarkoitetaan huolehtimista, vaalimista, hoitoa ja huoltoa. Hoiva-sanalla viitataan edellisten lisäksi turvan ja suojan antamiseen, jolloin mielikuvat liittyvät enemmän muista riippuvien, kuten lasten ja vanhusten, hoivaamiseen. Huolenpito-termillä vältetään myös hoito-sanaan liittyvät sekaannukset. Simonen ymmärtää huolenpidon kokonaisuudella samaa kuin sosiaalisella reproduktiolla, joka on yleensä naisen vastuulla. Sosiaaliseen reproduktioon kuuluvat tuotannollinen työ kotitaloudessa, tarvikkeiden tuottaminen perheen omaan käyttöön, viihtyvyyden luominen, fyysinen hoito ja huolenpito ruumiillisista tarpeista, puhtaudesta ja ruoasta sekä sosiaalisten suhteiden ylläpito ja niiden tuottaminen, varhaiskasvatus, rakkaus, yhteisyys, arvot ja tunteet.

Suomalaiset naiset tekevät edelleen enemmän kotitöitä kuin miehet. Naisilla näyttää olevan tapana tehdä naisten töitä, joita ovat edellä kuvatut sosiaalisen reproduktion alueet eli siivous, vaatehuolto, ruoanlaitto ja lasten huolto ja hoiva. Miehet tekevät miesten töitä, kuten pihatyöt ja asunnon kunnostus. Myös miehet hoitavat lapsia, leikkivät heidän kanssaan ja kuljettavat harrastuksiin. Jokisen (2005, 46) mukaan lasten hoitaminen näyttää eriytyvän sukupuolen mukaan hoitamiseksi ja huoltamiseksi. Naiset huolehtivat siitä, että lapsille on ruokaa kaapissa ja pöydässä sekä puhtaat vaatteet, kuten myös siitä, että lapset etenevät päivän aikataulun mukaan. Miehet leikkivät lasten kanssa, ovat ulkona ja huolehtivat harrastuksista suurin piirtein yhtä paljon kuin naisetkin. Naiset huoltavat ja hoitavat, miehet hoitavat. (Jokinen 2005, 46.) Hoivaamisen pääpaino on siis naisen harteilla.

Sosiaalisen reproduktion osa-alueet ovat siis perinteisesti olleet naisen ja äidin ominta aluetta perheessä. Sitä tehdään myös lähiyhteisöissä ja palkkatyönä. Sosiaalinen reproduktio estää ihmisiä putoamasta yhteisyydestä ja on yhteisöjen jatkumisen edellytys. (Simonen 1986, 210.) Naistutkijat haluavat nostaa uusintavan työn arvostusta ja tehdä naisten näkymättömästä työstä näkyvää toteamalla, että se on työtä samalla tavoin kuin rahallista arvoa tuottava, produktiivinen, työ. Yhteisöjä ylläpitävää reproduktiotyötä luonnehditaan sosiaalisesti merkittäväksi työksi, sillä ilman tätä näkymätöntä työtä ei muunlainenkaan yhteiskunnallinen tuotanto olisi mahdollista. (Nätkin 1986, 156.)

Reproduktiotyötä on luonnehdittu vastuurationaalisuuden käsitteellä. Vastuurationaalisuus on toimintaperiaate ja kyky, jota tarvitaan reproduktiivisissa tehtävissä, erityisesti ihmissuhteiden ylläpidossa. Käsite yhdistää sosiaalisen elämän eri puolia - raja työn ja muun sosiaalisen vuorovaikutuksen välillä hämärtyy. Vastuurationaalisuus sisältää tunteen työn mielekkyydestä, oikeutuksesta ja moraalisisista velvoitteista. Vastuurationaalisuuden käsitteellä on kuvattu naisten ratkaisuja koulutus- ja ammattiurilla, mikä tekee siitä mielenkiintoisen sijaisvanhemmuudesta puhuttaessa. Nätkin (1986, 157) kertoo Brock-Due & Tornesin vuonna 1983 tekemästä tutkimuksesta tyttöjen tulevaisuuden ammattitoiveista ja -valinnoista. Heidän valintoihinsa sisältyi aina mahdollisuus yhdistää uraan perhe ja huolenpito muista ihmisistä.

Vastuurationaalisuutta toteuttava henkilö luopuu omista yksilöllisistä intresseistään asettaen muiden valinnat etusijalle. Omat ratkaisunsa hän tekee jäljelle jäävistä mahdollisuuksista. Voi olla, että henkilön on vaikea erottaa omia yksilöllisiä intressejään muiden intresseistä. Samaistuminen muihin ihmisiin on identiteettiyyhteisyyttä. Ideaalityyppi siitä on äidin ja lapsen suhde. Vastuurationaalisuus liittyy myös muihin vuorovaikutustilanteisiin, ei pelkästään lasten hoitoon. (Nätkin 1986, 156–157.)

Hoivan määrittelyihin on syntynyt erilaisia vastakkainasetteluja, jännitteitä. Hoivaa on jaoteltu, viralliseen ja epäviralliseen hoivaan, lasten tai muista riippuvien aikuisten hoivaan sekä palkalliseen ja palkattomaan hoivaan. (Daly & Lewis 1998, 6.) Clare Ungersonin (1990, 9) mukaan Britanniassa termit hoivaaminen ja hoivaaja tarkoittavat tietynlaista suhdetta hoivaajan ja hoivattavan välillä. Yleensä hoivattava on aikuinen ja hyvin riippuvainen toisista ja hoivaaja pitää huolta hoivattavasta omassa kodissaan ja ilman maksua. Joskus tämäntyyppinen hoiva erotaan epäviralliseksi hoivaksi, jolloin muut palvelut muista riippuvaisille ihmisille ovat virallista hoivaa. Virallista hoivaa antavat erityisesti sosiaalipalvelut laitoksissa ja hoivaa tarvitsevien kotona. Suomessa näitä tahoja olisivat esimerkiksi palvelutalot ja kotipalvelu. Skandinaavisissa maissa samoilla hoivatermeillä on paljon laajempi käyttöalue. Hoiva voi silloin kohdistua lapsiin, aikuisiin tai vanhuksiin ja sitä voidaan antaa perheen piirissä tai laitosmaisesti joko palkattuna tai palkatta. (Ungerson 1990, 9.)

Ungerson (1990, 24) on verrannut virallista ja epävirallista hoivaa hoivatyötä tekevän työolojen ja työn sisällön kannalta. Virallisessa hoivassa hoivaajan työtilanne on monessa suhteessa parempi palkkatyöntekijän etujen vuoksi. On palkka ja sen mukana karttuva sosiaaliturva, työoverit ja työyhteisö, määrätty työaika, ja hoivaaja voidaan korvata sairausloman ajaksi. Epäkohdat virallisessa hoivassa liittyvät byrokraattisiin ehtoihin, liikaan työmäärään ja kiireeseen sekä työnjakoon. Työnjaolla Ungerson tarkoittaa sitä, että hoivatyöntekijällä ei välttämättä ole resursseja hoitaa hoivattavaa kokonaisvaltaisesti, työntekijää tyydyttävällä tavalla. Myös työn autonomia voi olla vähäistä. Epävirallisen hoivan huonoja puolia ovat palkan ja palkkaperusteisen sosiaaliturvan puuttuminen tai sen vähäisyys, työntekijän eristyneisyys ja yksinäisyys, työajan puuttuminen (aina käytettävissä), suuri sidonnaisuus ja hoivaajan vaikea korvattavuus. Etuina on työtilanteen itsenäisyys, ehkä myös läheinen ja hyvä ihmissuhde.

Huoli siitä, että maksaminen epävirallista hoivatyötä tekevälle heikentäisi hoivan laatua, johtuu Ungersonin (1990, 29) mukaan väärästä kahtiajakoista julkisen ja yksityisen puolen hoivasuhteisiin. Tämä kahtiajako olettaa, ettei virallisen puolen hoivatyössä voisi syntyä yhtä läheisiä ihmissuhteita kuin epävirallisessa. Ungerson (1990, 20) toteaa, että myös virallisessa hoivassa voi ja varmasti syntyy läheisiä ihmissuhteita. Tästä seuraa, että hoivatyö sekä virallisessa että epävirallisessa ympäristössä voi koostua työstä ja toisesta ihmisestä välittämisestä, ne eivät sulje toisiaan pois.

Samaan tulokseen työn ja rakkauden suhteesta ovat tulleet myös Kirton (2001, 199–208) tutkimuksessaan sijaisvanhempien palkkauksen vaikutuksesta motivaatioon ja Swartz (2004) sijaishuollon tutkimuksessaan. Kirtonin tutkimuksessa tuli esille palkkauksen tärkeys, mutta myös sen vaikutuksen rajoitukset. Kirtonin mukaan tämä heijastaa perhehoidon kaksinaista luonnetta julkisena ja yksityisenä, kuin myös työnä ja vanhemmuutena. Palkkauksen tärkeys tuli selväksi useilla tavoilla, kuten naisten tarpeena tehdä työtä, luottamuksena perhehoidosta saataviin tuloihin sekä taitojen tunnustamisena. Maksu nähtiin ainakin osittaisena kompensaatona perhehoidon haastaville puolille. Maksujen korotusten tukeminen linkittyi nimenomaan entistä vaikeampiin sijoituksiin. Tähän liittyivät myös palkkauksen suurimmat rajoitukset. Ne tulivat parhaiten näkyviin tapauksissa, joissa sijoitus aiheutti kestämättömiä vaikeuksia perheen piirissä, yksityisen alueella. Alun perin maksulla oli hyvin pieni osa motivaatiossa ryhtyä sijaisvanhemmaksi ja sijoituksen jatkuessakin sillä oli vain pieni merkitys useimmille tutkittaville. Tämä kuvastaa sijaisvanhemmuuden vaatimaa suurta omistautuneisuutta ja siitä saatavaa sisäistä tyydytystä. Perhekeskeiset arvot näkyivät myös sijaisäitien huolestumisena ammatillisemmasta sijaisvanhemmuuden mallista.

Swartzin (2004, 567–587) etnografisessa tutkimuksessa tutkittiin usean vuoden ajan yksityistä, voittoa tavoittelematonta sijaishuollon toimiyksikköä Los Angelesissa. Tutkimus keskittyi 42 perheeseen. Swartzin kenttätöön tulokset tukevat mustavalkoisen rakkaus vs. raha -ajattelun väistymistä. Hänen tutkimuksensa sijaisäidit tulivat sijaisvanhemmiksi sekä taloudellisista että altruistisista syistä ja saivat työstään rahallista ja ei-rahallista tyydytystä. Taloudelliset vaikeudet ajoivat useat yksinhuoltajaäidit etsimään vaihtoehtoja saadakseen lisätuloja. He näkivät sijaisvanhemmuuden keinona maksimoida aika lasten kanssa ja saada lisää tuloja. Sijaisvanhemmuus antoi tutkimuksen naisille mahdollisuuden tehdä työtä, jota he pitivät todella arvokkaana ja samalla vahvistaa heidän

sukupuoli-identiteettiään hoivaavana ja ihmiskeskeisenä ihmisenä. He saivat parhaan palkintonsa sijaisäitiydestä, kun heillä oli hyvä ja lämmin suhde sijaislapsensa. Rahallinen korvaus ei heikentänyt helliä tunteita lasta kohtaan, vaikka olikin tärkeä osa kuukausituloja. Materiaaliset realiteetit koskevat myös sijaisvanhempia - vaikka tärkein motiivi olisikin rakkaus lapseen, niin useimmille vasta sijaisvanhemmuudesta maksettava korvaus mahdollistaa lapsen hoitamisen.

Hazel Qureshi (1990, 69) toteaa, että maksaminen hoivaajalle aiheuttaa muutoksia hoivaajan ja hoivattavan suhteeseen, mutta nämä muutokset ovat monimutkaisia ja yleensä vievät hoivasuhdetta parempaan päin. Se voi saada hoivattavan tuntemaan itsensä vähemmän taakaksi, koska hoivaaja saa työstään hyvityksen. Epävirallinen hoivasuhde ei edellytä sukulaisuutta tai tuttuutta hoivaajan ja hoivattavan välillä. Maksun avulla hoivasuhteen voi nähdä työnä, josta saa palkan, yleistä hyväksyntää ja tyydytystä auttaessaan niitä, jotka apua tarvitsevat, kuten Kirtoninkin (ks. yllä 2001) tutkimuksessa tuli esille. Tällöin jopa hoivan laatu voi parantua.

Hoiva on monijakoinen ilmiö. Oman analyysini pohjaan pääosin Julkusen (2001, 250 ja 1992, 127) määritelmään, sillä mielestäni siinä yhdistyvät hyvin hoivan eri ulottuvuudet. Määritelmä kokoo myös sen, mitä myös muut ovat hoivasta kirjoittaneet. Määritelmän perusteella käytän hoivan ulottuvuuksista hoivasuhdetta, vastuurationaalisuuden ideaa sekä emotionaalista ja henkistä hoivaa tarkastellessani sijaisvanhemmuutta. Näiden sisällöt menevät osittain päällekkäin, mutta jaottelu onkin enemmän käsitteellinen ja teoreettinen. Jätin hoivan määritelmästä ruumiillisen ulottuvuuden pois, koska fyysisyys ei ole omassa aineistossani sen luonteen vuoksi kovinkaan suuresti esillä. Fyysisyydelläkin on kyllä merkitystä perhehoidossa. Simosen (1990, 22) mukaanhan fyysistä hoivatyö on esimerkiksi kylvetettäessä aikuista vammaista ihmistä.

3.4 Asiantuntijuus

Hoivatyöluovassa puhuin vastuurationaalisuudesta, jonka mukaisesti toimiva ihminen punnitsee ja arvioi oman toimintansa seurauksia muille ihmisille. Professionaalinen toiminta puolestaan on vaatinut toisentyypistä rationaliteettia – teknistä, instrumentaalista tai maskuliinista. Vastuurationaalisuuden toiminnan keskiössä ovat toisen tarpeet,

professionaalisen keskustelun mukaan taas professionaali määrittelee ketä palvelee ja mikä on hyvää muille. Professionaalisen keskustelun mukaan professionaalinen työ on tavallisista ammateista poikkeava, asiantuntemusta vaativa kutsumus. Professionaalin edellytetään työskentelevän suurten linjojen mukaan ja yhteiseksi hyväksi. Professionaaliseen uraan sitoudutaan toisin kuin tavalliseen työhön. (Silius 1995, 57.)

Professioiden kehitystä on teoretisoitu eri koulukunnissa eri tavoin. Funktionaalisen suuntauksen mukaan täysin kehittyneessä professiossa korostuvat sellaiset koko yhteiskunnan integraatiota edistävät tekijät kuin tieteseen perustuva puolueettomuus, epäitsekkäs omistautuminen muiden palveluun, ammatinharjoittajien kollegiaalinen yhteistoiminta ja ammattitoiminnan epävirallisen kontrollin ensisijaisuus viralliseen verrattuna. 1960-luvun lopulta funktionalistisen suuntauksen syrjäytti uusweberiläinen suuntaus, jota on myös kutsuttu kriittiseksi professiotutkimukseksi. Se hylkäsi käsityksen profession puhtaasta tyypistä ja määritteli profession ammatilliseksi monopoliksi, jonka ammatillinen ryhmä oli paljolti itse kyennyt aikaansaamaan. Teoreettisena lähtökohtana tällä suuntauksella on sosiaalisen sulkemisen teoria, jonka perusajatuksena on, että ryhmämuodostuksen motiivina on usein jäsenten liittoutuminen niukkojen etujen saavuttamista varten. Koska edut ja sosiaaliset palkinnot ovat niukkoja, ne voidaan hankkia tietyille ihmisjoukolla vain sulkemalla muut sen ulkopuolelle. Modernit professiot turvautuvat erikoiskoulutukseen ja tutkintoon. (Konttinen 1991, 12–14.)

Vähitellen, 1990-luvulta lähtien, professionaalinen asiantuntemus, jonka keskeiset elementit ovat tiede, instituutiot ja professiot, haluttiin kyseenalaistaa ja avata (Pirttilä 2002, 14–15; Eräsaari 2002, 21). Edellä mainitut kolme elementtiä kertovat tiedon lähteen, edustajan ja kantajan, mutta vaikenevat pätevydestä, kokemuksesta ja taidosta. Termillä avoin asiantuntijuus viitataan asiantuntijuuden perusteiden ja ehtojen huojuntaan sekä epämääräisyyteen. (Eräsaari 2002, 21–23.) Uusi, avoin, asiantuntijatutkimus on kiinnostunut erityisesti siitä, mitä arjessa, asiantuntijan ja asiakkaan kohtaamisessa todella tapahtuu ja millaisia elementtejä siinä on mukana. Tämän tyyppisen tutkimuksen keinoin on mahdollista tavoittaa se tieto- ja kokemusvarasto, joka asiantuntijoille syntyy käytännön työssä ja jota ei raporteihin ja tilastoihin tallenneta. (Peltomäki ym. 2002, 86.)

Haluan tässä yhteydessä keskittyä ennen kaikkea auttamistyön asiantuntijuuteen, sillä se kytkeytyy omaan tutkimuskysymykseeni. Esimerkiksi sairaanhoitajat ja perushoitajat

saivat erityisasiantuntijan ja asiantuntijan luokitukset vuonna 1997, mutta vuonna 2001 ne pudotettiin – sairaanhoitajat saivat asiantuntijan statuksen ja perushoitajat hoitotyöntekijöiden statuksen. Ammattiluokan pudotus herätti vastalauseita, jotka perustuivat ennen kaikkea ajatukseen naisvaltaisten ammattien aliarvostuksesta. Yleisesti uskotaan, että virallinen asiantuntijamääritelmä mahdollistaa työn arvostuksen nostamisen yhteiskunnassa. (Eriksson 2002, 41–42.) Otin sairaanhoitajan ammatin tässä esiin, koska sitä pidetään yleensä kutsumusammattina, kuten perhehoitajankin työtä. Lisäksi ne ovat molemmat hoitoammatteja. Isomäen (2002) mielestä perhehoitajan työ muistuttaakin monesti sairaanhoitajan tai sosiaalikasvattajan työtä. Haluan tarkastella lyhyesti, miten asiantuntijuus ja ammatillisuus käyvät yhteen kutsumuksen kanssa työssä, joka on jo saanut asiantuntijuusluokituksen.

Eriksson (2002) tutki sairaanhoitajien näkemyksiä työstään asiantuntijatyönä. Hän tarkasteli hoitotyölle annettuja merkityksiä hoitajien puheissa. Hoitajien eri tulkintakehysten valossa hoitotyön ominaispiirteet sekä ammatillisuuden ja asiantuntijuuden vaatimukset olivat paikoin ristiriidassa keskenään. Hyvä ja laadukas potilashoito koettiin hoitajan ammattilaisuuden ja asiantuntemuksen lähtökohtana. Ammattitaitoa pidettiin sinänsä tärkeänä asiana, mutta toisaalta ammatissa kehittymisen ja urasuuntautumisen nähtiin olevan ristiriidassa hyvän potilashoidon kanssa sen itsekkyuden takia, jonka uralla kehittymiseen katsotaan liittyvän. Erikssonin (emt. 55) mukaan hoitajat kamppailevat ammatillisuutensa suhteen altruismin ja egoismin välillä, jossa kulttuurisesti ja historiallisesti määrittynyt uhrautuva hoivaidentiteetti on törmäyskurssilla kehittyvän asiantuntijatiedon ja nykyaikaisen ammattilaisidentiteetin kanssa.

Seuraavaksi tarkastelen lähemmin lastensuojelun sijaishuollon ammatillisuutta ja asiantuntijuutta. Lastenkotien ja muiden lastensuojelulaitosten asemaa lastensuojelussa on usein perusteltu sen tarjoaman hoidon ammatillisuudella. Ammatillisuutta lastenkotitoiminnassa on kehitetty ja sitä säädellään muun muassa henkilöstön kelpoisuusehdoilla. (Pösö 1995, 84.) Laitoshoidolle on tyypillistä moniammatillisuus, ja siksi sen tehtäviin päteöidytään eri aloilla ja erityyppisillä koulutuksilla (Pösö 2004, 207).

Vastaava ammatillistumisen odotus kohdistuu myös perhehoitoon. Perhehoito on saanut ammatillisia piirteitä, kuten perhehoidon historiaa kuvailevassa luvussa jo tuli esille. Sijaisvanhemmuus on muuttunut, koska lasten ja nuorten tarpeet edellyttävät, että

sijaisvanhemmilla on muitakin kuin vanhemmuuden taitoja. Perhehoidon ammatillisuus on erityistä sen suhteen, että se on pitkäkestoista, vuorokauden ympäri jatkuvaa. Suuri osa tehtävästä työstä turvaa lapsen arkielämän jatkuvuutta ja on luonteeltaan lasten kanssa arkista elämistä, kuten ulkoilua, ruoan laittoa ja syntymäpäivien järjestämistä. (Pösö 1995, 84.)

Sijaishuollolle ominaista onkin lasten arjen mahdollistaminen. Suuri kysymys pitkään on ollut se, että mikä sijaishuollon muoto mahdollistaa mahdollisimman tavallisen arjen. Yksi jännite tässä keskustelussa on, että riittääkö pelkkä arjen mahdollistaminen tehtäväksi sijaishuollolle. Voidaan esittää, että sijaishuollon tehtävä on myös hoitaa, kuntouttaa tai kasvattaa. Viime aikoina erityisesti hoitamiseen liittyvät odotukset ovat nousseet, kun on korostettu sijoitettujen lasten psykososiaalisia ongelmia. Mutta se missä määrin tavallinen arki riittää sijaishuollon sisällöksi, määrittää myös sijaishuollossa toimivien pätevyysodotuksia. Tavallinen arki ei edellytä laajaa koulutuksella hankittua pätevyyttä, vaan inhimillistä soveltuvuutta. Mitä erikoistuneempia tehtäviä sijaishuollolle asetetaan, sitä suurempia koulutuspätevyysodotuksia työntekijöille asetetaan. (Pösö 2004, 206–207.)

Mikkolan ja Helmisen (1994, 213) mukaan käytännössä sijaishuollon kehitys on johtanut siihen, että perhehoito on saanut yhä enemmän palkkatyön ja jopa laitoshuollon piirteitä, kun taas laitosten puolella on etsitty yhä kodinomaisempia ratkaisuja. Laitoksiahan on yleisesti kritisoitu juuri ”laitosmaisuudesta”, kolkosta ja suljetusta ilmapiiristä, joka on kaukana kodinomaisesta ympäristöstä, joka katsotaan lapsen parhaaksi kasvualustaksi. Myös Pösö (2004, 206) tunnistaa laitos- ja perhehoidon rajan hämärtyminen. Ammatilliset perhekodit ovat tulleet perhehoidon ja laitosten välimaastoon. Niiden lisäksi perhekoteja toimii laitosten yhteydessä, jolloin ne ovat osa laitosta, mutta toimivat kuitenkin yksityisten kotien tiloissa. Rajojen hämärtyminen luo tarvetta pohtia, että mikä on ominaista sijaishuollolle kaikissa muodoissa ja miten eri muodot tosiasiassa eroavat toisistaan.

Toisaalta kodinomaisuuden ihanteet asettavat esteitä perhehoidon ammatillistumiselle. Pelätään, että ammatillistamalla perhehoito menetetään rakkauteen perustuvat hoivasuhteet. Gabrielle Meagher (2006) on tutkinut, mitä palkatuilta hoitajilta voidaan odottaa. Hänen näkökantansa eivät koske pelkästään lasten hoitoa, vaan kaikkea palkattua hoivaa, niin perheissä kuin julkisissa laitoksissa tapahtuvaa. Hän kysyy, onko

perhesuhteisiin perustuvan laadukkaan hoivan ideaalimalli kohtuullinen tai edes realistinen. Perhesuhteita idealisoiva hoivan malli voi myös aiheuttaa ongelmia, kuten työn aliarvostaminen sosiaalisesti ja palkallisesti. Hänen mielestään emme voi luottaa pelkästään rakkauteen hoivasuhteissa. Jos rakkautta ei voi pitää itsestään selvyytensä, tulisi tarkastella mitä muita moraalisia siteitä hoivasuhteiden tueksi olisi tarjolla.

Meagher (emt.) ehdottaa työsopimusta, ammatillista velvollisuutta ja myötätuntoa laadukkaan hoivan avaintekijöiksi. Työsopimus voi hänen mielestään olla yksi palvelun laadun elementti. Sopimus luo hoitajalle moraalisen perustan tunnistaa hoivattavan yksilöllisyys ja ihmisarvo. Pienen lapsen hoivassa sopimus on hieman eri asia, koska sopimus ei ole lapsen ja hoitajan välinen, vaan mukana on muita tahoja. Muiden tahojen mukana olo tuo tullessaan hoivan laadun valvontaan liittyviä ongelmia. Lapsi ei voi myöskään itse sanoa sopimusta irti jos ei ole tyytyväinen saamaansa hoivaan. Ammatillisuuteen kuuluu työntekijän koulutus ja sitoutuminen ammattietiikkaan. Ideaalitapauksessa ammattihoivaajan sitoutuminen ammatin ihanteisiin motivoi häntä ottamaan vastuuta hoivattavastaan. Professionaalisuus tuo myös mukanaan epätasa-arvon hoitajan ja hoivattavan välille, mutta ammattietiikka on luotu suojaamaan hoivattavaa epätasa-arvon mahdollisilta haittavaikutuksilta. Myötätuntoisella ihmisellä puolestaan on motivaatio auttaa myötätuntonsa kohteena olevaa ihmistä. Myötätunto luo siteen hoivaajan ja hoivattavan välille. Myötätunnon ihanne asettaa vahvat vaatimukset hoitajan persoonallisuudelle, mikä ei ole välttämättä oikeudenmukaista. Laadukkaan hoivan lähtökohdat ovat myös sosiaalisia ja organisaatiollisia. (emt. 38–41.)

Meagherin (emt.) mielestä hänen ehdottamansa avaintekijät ovat hyödyllisiä, sillä ei ole realistista luottaa pelkästään hoitajan tunteisiin laadukkaan hoivan takeena. Myös pitkäkestoissa hoivasuhteissa hoitajan voi olla vaikea pitää yllä hoivatunteita kaiken aikaa. Hän haluaa nostaa esille, että hoivaan liittyvät muut motivaatiot voi nähdä taitoina, jotka voi oppia. Tuomalla taidot keskiöön voidaan myös nostaa hoivatyön arvostusta ja parantaa varsinkin yksityisen alueella toimivien hoivatyöntekijöiden koulutusta.

3.5 Tutkimustehtävä

Sijaisvanhemmuutta on yleensä tarkasteltu vanhemmuuden kontekstissa (ks. esim. Manninen 2001). Perhehoidon tarkoituksenaahan on antaa lapselle mahdollisuus perheenomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin. Lastensuojelulaitoksien tarkoituksena on ollut vastata vaikeampihoitoisten lasten tarpeisiin, mikä on edellyttänyt laitostyöntekijöiden ammatillista osaamista. Nykyään myös perhehoitoon sijoitetaan entistä enemmän erityistä tukea ja hoitoa vaativia lapsia, joten ammatillisuuden vaatimukset kohdistuvat nyt myös perhehoitoon. Samalla perhehoidolta kuitenkin odotetaan entisenkaltaista kodinomaisuutta. Laitokset ovat saaneet niiden olemassaolon aikana paljon kritiikkiä muun muassa vaihtuvien hoitajien takia. Perhehoito on haluttu pitää laitoksista selvästi erottuvana hoitomuotona, jossa korostuvat välittäminen, pysyvät ihmissuhteet ja normaali elämä. (Pösö 1990, 185.) Lisäksi perhehoito on yhteiskunnalle halvempaa kuin laitoshoido. Perhehoitoon kohdistuvat siis ammatilliset vaatimukset, mutta perhehoitoa ei ole tutkimuksissa tarkasteltu työn näkökulmasta. Siksi haluan vetää huomion tähän puoleen ja katsoa miten perhehoito näyttäytyy työn näkökulmasta.

Tässä tutkimuksessa tutkin sitä, missä mielessä sijaisvanhemmuutta voidaan pitää työnä? Miten sijaisvanhemmat itse näkevät sijaisvanhemmuuden, onko se työtä vai vanhemmuutta? Millaisin työn käsittein sijaisvanhemmuutta voidaan tarkastella? Olen pohjustanut tutkimustani tuomalla esiin työn eri ulottuvuuksia, jotka mielestäni ovat olennaisia puhuttaessa sijaisvanhemmuudesta (kotiansiotyö, kutsumustyö, hoivatyö, ja asiantuntijuus). Löytyykö aineistostani näitä työn elementtejä? Entä löytyykö sieltä muita työn elementtejä?

4. TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimukseni aineistona on Perhehoitoliiton tekemä kysely perhehoitajille vuonna 2004. Tehdessäni proseminaaritutkimustani olin yhteydessä Perhehoitoliittoon ja sain tietää tästä kyselystä. Jo silloin oli puhetta, että minulla olisi mahdollisuus käyttää aineistoa pro gradussani. Ajatus jäi muhimaan ja kun oli aika aloittaa gradun suunnittelu ja teko otin yhteyttä Perhehoitoliittoon. Olin edelleen kiinnostunut perhehoidosta tutkimusaiheena ja halusin tutustua aineistoon. Olin kiinnostunut nimenomaan kyselytyyppisestä tutkimusaineistosta, sillä sen tyyppisiä aineistoja ei sosiaalityön tutkimuksessa paljon käytetä. Koko opiskeluaikan muistan opettajien kannustaneen käyttämään muitakin aineistoja kuin haastatteluaineistoa. Tämä oli siis kannustimena minullakin. Lisäksi minusta on tärkeää, että jo olemassa olevaa aineistoa hyödynnetään mahdollisimman hyvin ja perusteellisesti.

Tässä luvussa kerron ensin kyselytutkimuksesta, sen eduista ja haitoista ja kysymystyypeistä. Sitten kerron tarkemmin omasta aineistostani ja lopuksi aineiston analyysistä.

4.1 Lomakekysely perhehoitajille

Kyselytutkimus tunnetaan survey-tutkimuksen keskeisenä menetelmänä. Survey-termi tarkoittaa sellaisia kyselyyn, haastattelun ja havainnoinnin muotoja, joissa aineistoa kerätään standardoidusti ja joissa kohdehenkilöt muodostavat otoksen tai näytteen tietystä perusjoukosta. Standardoitavuus tarkoittaa sitä, että asiat kysytään kaikilta vastaajilta täsmälleen samalla tavalla. (Hirsjärvi ym. 2004, 183.) Oman tutkimukseni aineistona on Perhehoitoliiton alkuvuodesta 2004 tekemä Perhehoitaja-kysely. Perhehoidon kehittäminen on usein törmännyt perhehoitajia ja perhehoitoa koskevan tiedon puutteeseen. Perhehoitoliitto tarvitsee tietoa omassa vaikuttamistyössään ja oman toiminnan kehittämisessä. Myös esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriö tarvitsee tietoa perhehoidosta perhehoitajalain valmistelussa. Kyselyn tarkoituksena oli siis saada tietoa perhehoidon kehittämistä varten. Lomake lähetettiin kaikille Perhehoitoliiton yhdistysten jäseninä oleville n. 2300 perhekodille, mikä käytännössä tarkoittaa n. 70 % kaikista

Suomen perhehoitajista. Vastauksia saatiin takaisin 301. Vastausprosentti oli siis huono, vain 13 %.

Lomakkeiden avulla voidaan kerätä tietoa tosiasioista, käyttäytymisestä ja toiminnasta, tiedoista, arvoista, asenteista, uskomuksista, käsityksistä ja mielipiteistä. Lisäksi lomakkeissa voi pyytää arviointeja tai perusteluja toiminnoille, mielipiteille tai vakaumuksille. (Hirsjärvi 2004, 186.) Validiteettiongelma voi tulla siitä, ettei ihmisten asenteilla ole välttämättä yhteyttä heidän käyttäytymiseensä (Robson 2002, 231). Täsmällisiä tosiasioita pitää kysyä suoraan yksinkertaisina kysymyksinä, joko avointen kysymysten avulla tai monivalintatyypillisesti. Useimpiin lomakkeisiin sisältyy edellisten lisäksi vastaajia itseään koskevia taustakysymyksiä, kuten ikä, sukupuoli, koulutus ja perhesuhteet. (Hirsjärvi 2004, 186.)

Kyselytutkimuksen etuna pidetään sitä, että sen avulla voidaan kerätä laaja tutkimusaineisto - voidaan saada paljon henkilöitä ja kysyä monia asioita. Kyselymenetelmä on tehokas, koska se säästää tutkijan aikaa ja vaivannäköä. Jos lomake on suunniteltu huolellisesti, aineisto voidaan nopeasti käsitellä tallennettuun muotoon ja analysoida se tietokoneen avulla. Aineiston analyysia varten on kehitelty paljon analyysitapoja, mutta tulosten tulkinta voi osoittautua ongelmalliseksi. Heikkouksina pidetään yleensä myös sitä, ettei voi olla varma siitä, kuinka vakavasti vastaajat ovat suhtautuneet tutkimukseen, ei ole selvää, miten onnistuneita vastausvaihtoehdot ovat olleet vastaajien näkökulmasta, väärinymmärryksiä on vaikea kontrolloida sekä kato eli vastaamattomuus voi nousta suureksi. (Hirsjärvi ym. 2004, 184; Fowler 2002, 39.)

Postikyselyssä lomake lähetetään tutkittaville, he täyttävät sen itse ja postittavat lomakkeen takaisin tutkijalle. Lomakkeen mukana on palautuskuori, jonka postimaksu on hoidettu etukäteen. Suurimpana ongelmana on kato. Katoa voi yrittää vähentää muistuttamalla vastaamatta jättäneitä kerran tai kaksi lomakkeen lähettämisen jälkeen. Lomakkeen voi lähettää myös uudelleen muistutuskirjeen mukana. (Hirsjärvi ym. 2004, 184.) Lomakkeen ja kirjeen tekeminen mahdollisimman professionaalisen näköiseksi, persoonallisemmaksi tai houkuttelevammaksi voi myös vähentää katoa. Tärkeää on kiinnittää huomiota siihen, että kysymykset ovat selkeitä ja helppoja lukea. Yleensä katoon vaikuttavat eniten tutkimuksen luonne, kohdejoukon ominaisuudet ja motivaatio ja tehtävän helppous. (Fowler 2002, 49.) Katoa voi yrittää vähentää myös käyttämällä kannusteena jotain

palkintoa. Tehokkaammaksi tavaksi on osoittautunut lähettää kannuste ensimmäisen kyselylomakkeen mukana (esim. kuulakärkikynä) kuin palkitsemalla vasta täytetyn kyselylomakkeen palauttamisen jälkeen (esim. arvonta vastanneiden kesken). (Robson 2002, 250.)

Perhehoitoliitolla ei ollut mahdollista lähettää uusintakyselyä, mutta vastaamatta jättäneitä muistutettiin Perhehoito-lehden välityksellä pariin otteeseen kyselyyn vastaamisesta. Kysely kosketti aiheeltaan kaikkia perhehoitajia, joten sen pohjalta olisi voinut kuvitella, että vastausprosentti olisi ollut suurempi. Lomakkeessa on seitsemän osiota (taustat, toimiminen perhehoitajana, motivaatio, jaksaminen, perheessä hoidettavien tilanne, yhteistyö ja toiminnan kehittäminen, ks. liite) ja 65 kysymystä. Lomake oli melko pitkä ja vaikea täytettäväksi, mikä on osaltaan voinut karsia vastaajia. Yhdessä lomakkeessa oli jopa kommentoitu lomakkeen vaativuutta: ”*hieman helpommat lomakkeet tai kyselyt ensi kerralla, saatte enempi vastauksia...*”. Voidaan myös miettiä syitä siihen, ketkä ovat valikoituneet vastaajiksi. Ovatko tässä erityisesti edustettuina aktiiviset sijaisvanhemmat, jotka haluavat vaikuttaa, eivätkä näin ollen pelästyneet pitkää kyselylomaketta? Ovatko hyvin uupuneet ja stressaantuneet jättäneet kenties vastaamatta? Ehkä joillain on arki niin kiireinen, ettei aikaa vastaamiseen jäänyt. Kannusteena käytettiin arvontaa vastanneiden kesken. Palkintoina olivat viikonlopun täysihoitopaketti Ruuhipirtin perhehotellissa Jyvässeudulla kahdelle henkilölle, 100 euron lahjakortti S-ryhmän kaappoihin, 50 euron lahjakortti S-ryhmän kaappoihin sekä Puuttuva napanuora-kuvakirja perhehoidosta. Kato jäi kaikesta huolimatta suureksi.

Kysymyksiä voidaan muotoilla monella tavalla, mutta yleisimmin käytetään kolmea muotoa, joita kaikkia löytyy myös Perhehoitoliiton tekemästä kyselystä. Avoimet kysymykset ovat kysymyksiä, joissa esitetään vain kysymys ja jätetään tyhjä tila vastausta varten (esim. ks. liite, kysymys nro 17). Monivalintakysymyksissä tutkija on laatinut valmiit, numeroidut vastausvaihtoehdot ja vastaaja merkitsee rastin tai rengastaa lomakkeesta valmiin vastausvaihtoehdon tai useampia vaihtoehtoja, jos sellainen ohje on annettu. Monivalintakysymyksissä voi olla myös valmiiden vaihtoehtojen jälkeen avoin kysymys, jonka avulla ajatellaan saatavan esiin näkökulmia, joita tutkija ei ole etukäteen osannut ajatella (esim. ks. liite, kysymys nro 6). Kolmas kysymystyyppi on asteikkoihin eli skaaloihin perustuva kysymystyyppi, jossa esitetään väittämiä ja vastaaja valitsee sen,

miten voimakkaasti hän on samaa mieltä tai eri mieltä, kuin esitetty väittämä (esim. ks. liite, kysymys nro 18). (Hirsjärvi ym. 2004, 187–189.)

Eri kysymystyypeillä on sekä hyviä että huonoja puolia. Avoimia kysymyksiä perustellaan usein sillä, että ne antavat vastaajalle mahdollisuuden sanoa, mitä hänellä on todella mielellään. Monivalintatyyppiset kysymykset puolestaan kahlitsevat vastaajan valmiiksi rakennettuihin vaihtoehtoihin. Toisaalta avoimia vastauksia on vaikea koodata ja käsitellä ja se tuottaa kirjavaa aineistoa, mutta monivalintakysymysten vastauksia on helpompi vertailla keskenään. (Hirsjärvi ym. 2004, 190.)

Aineiston kvantitatiivinen osa on tallennettu SPSS-ohjelmalla. Se oli tallennettu valmiiksi aloittaessani pro graduni tekemisen. Avoimia vastauksia ei ollut vielä kirjoitettu puhtaaksi, joten minä lupauduin tekemään sen. Avoimista vastauksista kertyi tekstiä 143 sivua (riviväli 1, fontti 12). Näistä poistin vielä muut kuin lastensuojelun sijaishuoltoon kuuluvat vastaukset, jolloin avoimista vastauksista koostuvaa aineistoa jäi käytettäväkseni 131 sivua. Joukosta löytyi yksi ainoa lomake, jossa ei ollut vastattu avoimiin kysymyksiin ollenkaan.

Muistelen, että aluksi tarkoitukseni oli käyttää koko kyselyaineistoa. Olin ajatellut, että avoimet vastaukset tukisivat kvantitatiivista aineistoa tutkimuksessani. Tutkimusaiheenikin oli alun perin toinen. Olin kiinnostunut sijaisvanhempien tukemisen ja sijoitusten katkeamisten välisestä yhteydestä. Kirjoittaessani puhtaaksi avoimia vastauksia yllätyin siitä, kuinka paljon mielenkiintoista tietoa niihin sisältyi. Tekstiä tuli lisäksi paljon enemmän kuin olin odottanut. Aineisto ei valitettavasti tarjonnut paljonkaan tietoa alkuperäisestä tutkimusintressistäni. Se ei kuitenkaan saanut minua hakeutumaan esimerkiksi haastattelujen pariin. Olin aineistoa litteroidessani yllätynyt sijaisvanhempien ammatillisesta suhtautumisesta perhehoitoon, joka sitten muodostui uudeksi tutkimusaihekseni. Nyt olin jo niin innoissani avointen vastausten tuottamasta monipuolisesta aineistosta, että halusin käyttää ensisijaisesti niitä aineistonani. Niitä tukemaan ja täydentämään valikoisin monivalintakysymysten tuloksia. Aineisto ei siltikään parhaalla mahdollisella tavalla sovellu sijaisvanhemmuus työnä -aiheeseen, koska lomakkeessa kysyttiin monipuolisesti perhehoidon eri puolista. Siinä ei keskitytty mihinkään tiettyyn teemaan. Tein kuitenkin päätöksen, että pitäydyn uudessa aiheessani ja yritän parhaalla mahdollisella tavalla hyödyntää aineistoa.

4.2 Aineisto

Vastauslomakkeista valitsin omaksi aineistokseni lastensuojelun sijaishuoltoon kuuluvat vastaukset, jolloin aineistokseni jäi 273 lomaketta. Pois jättämäni vastaukset kuuluivat perhehoitajille, jotka hoitivat vanhuksia, kehitysvammaisia tai mielenterveyskuntoutujia. Kyselyn saatekirjeessä perhehoitajille on kerrottu, että kysely on ehdottoman luottamuksellinen, eikä vastanneiden henkilöllisyys tule missään vaiheessa esiin edes kyselyä toteuttaville. Minäkään en missään vaiheessa saanut tietooni nimiä, enkä ole niitä pystynyt aineistosta päättelemään. Kirjeessä kerrottiin myös, että kyselyä tullaan käyttämään Perhehoitoliiton toiminnan kehittämisen lisäksi opinnäytetöissä. Vastajaat ovat siis olleet tietoisia siitä, mihin kyselyä tullaan käyttämään, joten eettisiä ongelmia kyselyn käytöstä ei minulle tullut.

Lastensuojelun perhehoitajien keski-ikä miehillä oli 51 vuotta ja naisilla 49 vuotta. Ikävaihtelu oli miehillä 29–75 vuotta ja naisilla 28–66 vuotta. Valtaosa, 91,4 %, vastanneista oli naimisissa, vain pieni murto-osa oli yksinasuvia. Biologisia lapsia vastaajilla oli keskimäärin kaksi. Lapsettomia oli 17 % vastaajista. Sijoitettuja lapsia oli myös keskimäärin kaksi perhettä kohden. Enemmistöllä oli 1-4 sijoitettua, vain muutamalla prosentilla oli 5-8 sijoitettua lasta. Sijoittavana tahona useimmilla vastaajilla oli kunta, 11 % sijoittajana toimi Pelastakaa Lapset ry. Yleisimmin sijoittava kunta oli omassa maakunnassa sijaitseva kunta (46 %), mutta lähes yhtä paljon oli vastaajia, joilla sijoittava kunta oli oman maakunnan ulkopuolella sijaitseva kunta (39 %). Lähes puolet vastanneista asui maaseudulla (43 %), neljäsosa asui kaupungissa (26 %). Useimmat asuivat omakotitalossa (88 %), muut rivitalossa tai kerrostalossa.

Vastaajien koulutus suurimmalla osalla oli ammattikoulu tai opistotason koulutus. Miehistä 73 % kävi ansiotyössä tai toimi yrittäjänä, naisista 53 %. Yli puolet hoiti perhehoitajan tehtävää päätoimisesti (59 %). Yleensä päätoiminen hoitaja oli nainen, 75 %. 18 % vastaajista toimi päätoimisena perhehoitajana yhdessä puolisonsa kanssa. Miehistä 6 % oli päätoimisena hoitajana. Suurin osa oli saanut tehtävään valmennuksen: 35 % oli saanut PRIDE-valmennuksen, 43 % jotain muuta valmennusta, 25 % ei ollut saanut mitään valmennusta. Yleensä molemmat vanhemmat olivat olleet mukana valmennuksessa. Tyypillisin vastaaja oli siis noin viisikymppinen, naimisissa oleva, maalla asuva perhehoitaja, jolla oli kaksi biologista lasta ja 1-4 sijoitettua lasta, perheen sijaisäiti toimi

yleensä päätoimisena perhehoitajana ja vanhemmat olivat saaneet tehtävään jonkinlaisen koulutuksen. Kyselystä ei selvinnyt, kumpi vanhemmista kyselyyn oli vastannut, vai oliko siihen vastattu yhdessä. Avoimista vastauksista pystyi välillä päättämään, että useimmiten vastaaja oli perheen sijaisäiti, sillä usein puhuttiin äitiydestä. Joissain lomakkeissa käytettiin me-muotoa, mikä viittaisi siihen, että lomaketta on täytetty myös yhdessä tai vastaaja on ajatellut vastatessaan myös puolisoaan.

Valmiiksi kerätyn aineiston käytössä on sekä hyviä että huonoja puolia. Myönteisiin puoliin kuuluu tietysti se, että aineisto on valmiiksi kerätty, eikä aineiston kokoamiseen tarvitse kuluttaa aikaa. Itse tosin litteroin kyselylomakkeen avoimet vastaukset, mikä vei yllättävän paljon aikaa. Minusta oli kuitenkin reilua, että osallistuin kyselyaineiston käsittelyyn. Näin sain nähdä myös tätä puolta tutkimuksen tekemisestä ja litterointi oli erinomainen keino tutustua aineistoon. Samalla tuli pohdittua paljon tutkimuskysymyksiä ja päämielenkiinnon kohdetta, joka vaihtui pikku hiljaa litteroinnin edetessä sijoitusten katkeamisesta sijaisvanhempien työssä jaksamiseen, heidän tukemiseensa ja sijaisvanhemmuuteen työnä.

Hyvä puoli on samalla myös huono puoli - aineisto on valmis. En päässyt itse vaikuttamaan kysymyksien valintaan enkä kysymyksen asetteluihin. Toisaalta ajattelen, että kysymykset ovat varmasti hyvin valittuja, koska Perhehoitoliitto on perhehoidon asiantuntija. Tässä tilanteessa tutkijana minun piti kuitenkin edetä aineiston ehdoilla ja pohtia tutkimuskysymykseni niin, että ne sopivat yhteen aineiston kanssa. Siltikin ongelmia tässä suhteessa ilmeni. Suurimmaksi osaksi ongelmia tuli siksi, että kyselyä ei ollut tehty tiettyä aihetta silmällä pitäen, vaan tarkoituksena oli saada mahdollisimman laajasti tietoa perhehoidosta. Tietyn tutkimusongelman liittäminen näin laajaan aineistoon voi johtaa siihen, että tietoa ei saa tarpeeksi. Pidin aineistoa kuitenkin tarpeeksi hyvänä, vaikken parhaana mahdollisena.

Lisäksi lomakkeesta puuttui joitakin asioita, joita olisin sinne kaivannut. Olisin esimerkiksi ollut kiinnostunut sijoitettujen lasten iästä. Sieltä löytyi myös muutamia painovirheitä, jotka joidenkin vastaajien osalta vaikuttivat kysymykseen vastaamiseen (kysymys nro 57). Joissain kysymyksissä oli myös tulkinnan mahdollisuus, joka aiheutti vaihtelua näihin kysymyksiin vastaamisessa (perhehoitajien ikä, sijoitetun lapsen aiempien sijoitusten lukumäärä, sijoituksen kesto). Näillä puutteilla ei kuitenkaan ole ratkaisevaa merkitystä

tutkimukseni onnistumisen kannalta. Koen, että aineisto on minulle riittävä ja pystyy vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Aineiston hyvä puoli on myös se, että se antaa monipuolista materiaalia, sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista aineistoa. Itse keskityn pääasiassa avointen vastausten analysointiin, koska niistä löytyy aiheeni kannalta oleelliset tiedot, mutta käytän myös monivalintakysymysten tuottamaa materiaalia niiden kysymysten osalta, jotka ovat huomionarvoisia.

4.3 Analysointi

Metsämuurosen (2005, 245) mukaan olisi järkevää valita joko kvantitatiivinen tai kvalitatiivinen tutkimusote pääasialliseksi tutkimusotteeksi ja toinen tätä tukevaksi, koska ne eroavat toisistaan melko huomattavasti. Yleensä kyselytutkimusaineistoa tulkitaan kvantitatiivisin, eli määrällisin, menetelmin. Lähestyn oman tutkimukseni avoimia vastauksia laadullisena aineistona.

Laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysillä pyritään tiivistämään aineisto ja kasvattamaan sen informaatioarvoa tekemällä hajanaisesta aineistosta selkeä ja mielekäs. (Eskola & Suoranta 1998, 138.) Aineistoa voidaan analysoida joko aineistolähtöisesti, jolloin tutkijalla ei ole teoreettisia etukäteisolettamuksia tai teorialähtöisesti, jolloin tutkija hyödyntää joko jotain teoriaa tai ottaa tietoisesti jonkin enemmän tai vähemmän teoreettisesti perustellun näkökulman. Tällöin aineistoa pidetään jo ennalta esityksenä jostakin ja sitä tarkastellaan juuri tuosta näkökulmasta käsin tai analyysiin sovelletaan jotain aineiston ulkopuolista teoriaa. (emt., 153.) Itse analysoin aineistoani pääosin teorialähtöisesti eli aiemmasta tutkimuksesta ja kirjallisuudesta jäsentämieni työn ulottuvuuksien avulla. Tämä oli minulle aineiston sanelema valinta, koska en ole itse kerännyt aineistoani ja en siten pysty hyödyntämään analyysissäni esimerkiksi teemahaastattelurunkoa. Vastaaajilta ei ole suoraan kysytty mielenkiinnon kohteestani, työn ulottuvuuksista sijaisvanhemmuudessa, joten yritän teorian avulla löytää vastauksista puhetta näistä ulottuvuuksista.

Aineistosta kannattaa etsiä samankaltaisuuksien lisäksi poikkeavuuksia. Erilaisuuksien etsintä kannattaa jo senkin takia, että sen jälkeen samanlaisuus on rikkaammin jäsentynyttä. Vertailukohde voi olla aineiston sisäinen tai se voidaan ottaa sen

ulkopuolelta. (Mäkelä 1992, 45.) Itse haen vertailuasetelmaa teoriasta, aineiston sisältä muiden vastaajien vastauksista sekä vastaajan omista vastauksista. Yhden vastaajan vastauksista voi löytyä mielenkiintoisia, ristiriitaisiakin, näkökulmia sijaisvanhemmuuteen.

Empiirisen tutkimuksen perusajatuksena on, että tutkittavien vastaukset kertovat siitä mikä on totta ja siten välittyvät totena tutkijalle (Eskola & Suoranta 1998, 143). Analyysia tehdessäni kiinnostukseni kohteena ovat sijaisvanhempien omat ajatukset sijaisvanhemmuudesta työnä. Millaista työtä sijaisvanhemmuus heidän mielestään on? Mitä erityispiirteitä he tuovat esiin sijaisvanhemmuudesta? Suhtaudun vastauksiin niin, että ne ovat todellisuutta sijaisvanhemmille ja paljastavat siten myös jotain yleistä sijaisvanhemmuuden luonteesta. Sen lisäksi vastaukset kertovat, miten saman yhteisön jäsenet voivat nähdä ja korostaa sijaisvanhemmuudesta eri puolia.

Laadullista aineistoa voi jäsentää ja havainnollistaa myös kvantitatiivisin keinoin. Alkeellisimmillaan aineiston määrällinen käsittely on tuotosten pituuksien laskemista, luokittelemista eri tekijöiden mukaan eri luokkiin jne. Tätä sanotaan aineiston kvantifioimiseksi. Se ei ehkä ole paras mahdollinen tapa analysoida laadullista aineistoa, mutta tällä tavalla on suhteellisen helppo päästä liikkeelle ja saada jonkinlaista tuntumaa tekstimassan hallintaan. Jos haluaa, voi taulukkoihin eritellä tarkkoina lukuina aineistosta nousevia seikkoja. Voi esimerkiksi vertailla eri ryhmiltä kerättyjä vastauksia tai etsiä vastauksissa tapahtumiin vaikuttaneita tekijöitä, luokitella ja laskea niitä. (Eskola & Suoranta 1998, 165–166.)

Mielenkiintoinen kysymys on, pitäisikö aineiston kuvauksen tasolla kiinnittää huomiota toteamusten esiintymistiheyksiin vai siihen, että ne ylipäänsä esiintyvät. Onko tärkeää tietää, kuinka monta kertaa jokin asia tulee aineistossa esille vai riittääkö päätelmään, että se on ylipäänsä tullut selkeästi kerran esille? Riippuu tietysti tutkimuksen tavoitteesta, mutta Sulkusen (1990, 274–275) mukaan useimmiten laskemista ei tarvita vaan riittää, että tutkittava asia on edes kerran mainittu riittävän selkeästi.

Itse lähdin tutustumaan aineistoon juuri edellä kuvatulla kvantifioinnilla. Aloitin lukemaan aineistoa aina jostain tietystä näkökulmasta, esimerkiksi sijaisvanhemman jaksamisen, tuen tarpeen tai tietyn työn elementin näkökulmasta. Lukiessani aineistoa poimin sieltä vastaukset, jotka kuuluivat mielestäni kulloinkin valitsemaani näkökulmaan. Poimin

vastauksista ajatuksellisia kokonaisuuksia, en pelkkiä sanoja. Näin vastauksia poimimalla syntyi edelleen melko suuria tekstimääriä sisältäviä ”osa-aineistoja”, jotka vaativat edelleen muokkaamista. Näitä vein eteenpäin luokittelun avulla. Jaottelin samankaltaiset vastaukset omiin luokkiinsa, jolloin aineisto alkoi näyttää jo paljon jäsennellymmältä. Koko ajan mukana kulki kunkin näkökulman mukaisten mainintojen laskeminen. Näin sain selville, kuinka paljon mistäkin aiheesta oli mainintoja eli mikä puhutti sijaisvanhempia eniten. Luokitellut vastaukset tulkitsen teoriaa avuksi käyttäen.

Avointen vastausten analysoinnin tueksi käytän myös kvantitatiivista aineistoa havainnollistamaan ja täydentämään muuta aineistoa. Sitaatteja olen saattanut selventää lisäämällä sinne sanoja – ne olen merkinnyt hakasulkuihin []. Joistain sitaateista olen poistanut turhia täytesanoja, ne kohdat merkitsen kolmella pisteellä (...).

5. SIJAISVANHEMMAKSI RYHTYMISEN MOTIIVIT

Tässä luvussa käsittelen aineistoni sijaisvanhempien motiiveja sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle. Tarkastelen motiiveja työn eri elementtien pohjalta.

Kysymyksessä 25 (ks. liite) vastaajat saivat valita annetuista vaihtoehdoista (ks. taulukko 1) kolme omalta kannaltaan merkityksellisintä tekijää perhehoitajana toimimisessa. Seuraavasta taulukosta näkyy, miten vastaukset jakautuivat. Taulukosta selviää, kuinka monta kertaa kukin vaihtoehto on mainittu sekä kuinka monessa prosentissa lomakkeista vaihtoehto on esiintynyt. Olen lihavoanut kolme eniten mainittua tekijää. Kohtaan ”muu, mikä” kirjoitetut vastaukset jaottelin kahdeksaan luokkaan, joita käyn tarkemmin läpi myöhemmin tässä luvussa.

Taulukko 1: Merkitykselliset tekijät perhehoitajana toimimisessa

MERKITYKSELLISET TEKIJÄT	Mainintojen lukumäärä	Mainittu % :ssa lomakkeista
Mahdollisuus auttaa vaikeassa tilanteessa olevaa lasta/aikuista	196	76,6
Mahdollisuus työskennellä kotona	75	29,3
Lapsen saaminen perheeseen	106	41,4
Perhehoitajana toimimisesta maksettava palkkio	15	5,9
Ammatillinen kehittyminen	28	10,9
Kehittyminen ihmisenä	104	40,6
Leikkitoverin saaminen ”omille” lapsille	15	5,9
Perhehoitajana toimiminen on itselleni sopiva ansiotyön muoto	52	20,3
Perhehoitajana toimiminen on elämäntapa	137	53,5
Muu, mikä	30	11,7
Mainintoja yhteensä	758	

Suosituin vaihtoehtoista oli siis ”mahdollisuus auttaa vaikeassa tilanteessa olevaa lasta/aikuista”. Seuraavina tulivat ”perhehoitajana toimiminen on elämäntapa” ja ”lapsen saaminen perheeseen”. Melkein yhtä suosittu kuin ”lapsen saaminen perheeseen” oli myös ”kehittyminen ihmisenä”. Kaikki nämä vaihtoehdot viittaavat haluun auttaa ja olla vanhempana lapselle. Tulokset ovat yhteneviä MacGregorin et al. (2006) tutkimuksen kanssa, jossa tärkeimmät motiivit olivat halu auttaa lasta ja tarjota lapselle koti. Antamalla turvattomalle ja kovia kokeneelle lapselle kodin voi myös kehittyä ihmisenä ja testata arvojaan. Mielestäni se, että juuri nämä vaihtoehdot olivat suosituimpia, viittaavat siihen, että kutsumus olisi tärkeä osa sijaisvanhemmaksi ryhtymistä. Kutsumustyötä käsittelevässä luvussa aiemmin nostin esille, että tärkeä kutsumuksen elementti on halu auttaa ja erityisesti naisen kutsumuksessa äitiys on keskiössä. Perhehoidon kutsumus tuli esille muuallakin aineistossa, ei vain tämän kysymyksen kohdalla.

”Mielestäni perhehoitajaksi ei kannata ryhtyä ilman ”kutsumusta”, kun on ollut tiukkoja paikkoja on ammatillisuudesta ollut apua, mutta se ei ainakaan minulle riitä.”

”Perhehoito tulee olla kutsumusasia, ei pelkkä palkka. Tarkka seulonta perhehoitajien motivaatiosta.”

Sijaisvanhemmat toivat muissa vastauksissaan esille muutamaan kertaan, että perhehoitajien valintaan on kiinnitettävä huomiota silläkin uhalla, että perhehoitajista on pulaa. He olivat huolissaan mahdollisista väärinkäytöksistä. Motivaationa eivät saa olla pelkät taloudelliset intressit vaan aito halu auttaa lasta.

Kutsumustyö-luvussa kirjoitin myös, että kutsumustyö ei ole vain työtä, vaan se on koko elämä. Taulukon mukaan perhehoitajana toimiminen on elämäntapa yli 50 %:lle perhehoitajista. Elämäntavasta puhuttiin myös muualla aineistossa. Se, että perhehoito on elämäntapa, mainittiin muualla 8 kertaa. Elämäntapa ja työ eivät kuitenkaan olleet toisiaan poissulkevia asioita, vaan sijaisvanhemmat olivat nimenomaan sitä mieltä, että perhehoito ammattina on elämäntapa. Yksi vastaaja tosin oli päinvastaista mieltä - että perhehoito tulisi hyväksyä ammattina, se ei ole elämäntapa.

”Me perhehoitajat teemme vaativaa työtä, mutta tämä on myös erittäin antoisa elämäntapa, ”täyttä elämää ja elämän täyttymystä”!”

Ideologiset syyt olivat myös suurin luokka, minkä löysin muu-kohdan vastauksista. Seitsemän sijaisvanhempaa halusi vielä korostaa motivaationa olleen halu auttaa lasta. Kutsumus liitetään yleensä uskontoon, mutta kutsumus voi olla myös maallista. Lisäksi muutamalla oli motivaationa ollut lapsirakkaus. He kertoivat, että rakastavat vanhempana olemista ja sitä, että talossa on lapsia ja elämää. Se kertoo mielestäni hieman itsekkäämmästä motiivista, lapsi tuo itselle hyvän mielen ja mieleisen elämäntavan. Toisaalta voi kysyä, että onko puhdasta altruismia olemassakaan?

”Halu auttaa lapsia, antaa koti ja mahdollisuus tukevaan elämään, jolla ei sellaista ole. Lähimmäisen rakkaus.”

”Rakastan lapsia ja nautin kun on lapsia ja elämää talossa.”

Yksi vastaajista kertoi työskentelevänsä vapaaehtoisena lasten hyväksi työtä tekevässä järjestössä ja auttamisen olevan hänelle sydämenasia. Toinen puolestaan kertoi, ettei hänen tarvitse ottaa kummilasta ulkomailta, kun apua tarvitsevia lapsia on lähempänäkin. Eräs sijaisvanhempi muisteli lapsuuttaan, jolloin hänen äitinsä auttoi turvaan naapurissa asuvan alkoholistiperheen lapsia ja kertoi olleensa itsekin mukana auttamassa heitä turvaan. Myös Petreliuksen (2004) tutkimuksessa sosiaalityön opiskelijat muistelivat lapsuuskokemuksia, joiden arvelivat olevan tärkeitä sosiaalialalle ryhtymisessä. Hänen aineistonsa naisopiskelijat kertoivat itsestään hoiva- ja huolenpitovastuuseen varhain kasvaneina (kasvatettuina) persoonina, jotka huolehtivat naisten vastuulla olevista elämänalueista ja perheiden arkielämän jatkuvuudesta.

Taulukon mukaan myös työnäkökulma oli melko yleinen motiivi: vaihtoehdon ”mahdollisuus työskennellä kotona” valitsi lähes 30 % vastaajista ja ”perhehoito on sopiva ansiotyön muoto” valitsi yli 20 % vastaajista. Tulkitseen tämän niin, että vastaajat halusivat yhdistää äitiyden ja ansiotyön. Omat lapset halutaan hoitaa kotona itse ja vanhemmuutta ja rakkautta riittää omien biologisten lasten lisäksi myös sijoitetuille lapsille. Monilla perhehoitajilla onkin taustalla perhepäivähoitajan ammatti, josta on luontevaa siirtyä perhehoitajaksi (ks. Lehtonen 2005, 56). ”Leikkitoiverin saaminen ”omille” lapsille” oli

yhtenä merkityksellisenä tekijänä 6 %:lle vastaajista. Myös muu-kohdan vastauksissa kolme vastaajaa kertoi yhtenä merkityksellisenä tekijänä olleen sisaruksen saaminen omalle lapselle, jotta biologinen lapsi oppisi vastuuta, jakamista ja saisi oman ikäistä seuraa. Myös MacGregorin et al. (2006) tutkimuksessa yhtenä motivaationa oli biologiselle lapselle koitua hyöty sijoitetun lapsen tulosta perheeseen.

”Meille oli syntynyt vain 1 lapsi, joten hänestä olisi ehkä kasvanut ilman sisaruksia itsekkäämpi ja ”hemmotellun oloinen” persoona.”

Sen sijaan ammatillinen kehittyminen ja perhehoitajana toimimisesta maksettava palkkio eivät olleet niin suosittuja vaihtoehtoja. Ammatillinen kehittyminen oli tärkeä tekijä 11 %:lle vastaajista, palkkio vain 6 %:lle vastaajista. Tämä kertonee siitä, että perhehoitajaksi ryhdytään yleensä rakkaudesta lapsiin, halusta auttaa. Ammatillisuus ja palkkio eivät ole edes sijaisvanhemmille itselleen hyväksyttäviä syitä ryhtyä sijaisvanhemmaksi. Näin ainakin muualta aineistosta pystyi tulkitsemaan. Toisaalta monesti vasta perhehoidosta maksettava palkkio mahdollistaa perhehoitajaksi ryhtymisen. Joillekin perhehoitajaksi haluaville palkkio voi olla liian pieni, että he voisivat taloudelliselta kannalta katsoen ryhtyä sijaisvanhemmaksi. Esimerkiksi nuorille pareille, jotka käyvät matalapalkkatyössä ja maksavat asuntolainaa, sijoitetun lapsen elättäminen nykyisellä palkkiolla voi olla liian vaikeaa.

”Hyvän toimintatavan este on jos sitä tekee vain palkan vuoksi ja sitähan meissä perhehoitajissa ei ole, eihän?”

Muu-kohdan vastauksissa kaksi vastaajaa kertoi, että heidän mielestään lasten kasvatustyö on arvokasta ja haasteellista työtä, minkä takia he olivat hakeutuneet perhehoitajaksi.

”Lastenhoito ja –kasvatustyö ovat kaikkein arvokkainta työtä.”

Kolmella vastaajalla yksi merkityksellinen tekijä perhehoitajana toimimisessa oli antaa sukulaislapselle paremmat elämän mahdollisuudet ja taata tuttu kasvuympäristö. Sukulaisuus on myös yksi Anderssonin (2001, 235–248) mainitsemista motiiveista. Toinen Anderssonin löytämistä motiiveista oli tyhjän pesän täyttäminen, jonka mainitsi kaksi vastaajaa omassa aineistossani.

”Kun koti tyhjeni (4 lasta aikuistui) tuntui, että oli vielä voimia ja kertynyt tieto-taito menisi hukkaan jos ei enää lapsia/nuoria oteta.”

Kuusi vastaajaa oli ajautunut ikään kuin vahingossa perhehoitajaksi. Joissain tapauksissa aloite sijoitukseen oli tullut muualta kuin sijaisvanhemmilta itseltään, esimerkiksi sosiaalityöntekijältä. Tässäkin vastauksessa on taustalla havaittavissa halu auttaa.

”Meistä tuli vähän niin kuin pakosta perhehoitajia. Lapset olivat toisaalle sijoitettuja ja heillä oli kurjat olot. Ainoa vaihtoehto oli hakea perhettämme sijaiskodiksi ja oikeuden päätöksellä lapset siirtyivät meille.”

Selkeiden luokkien ulkopuolelle jäi muutama sekalainen vastaus. Yksi kertoi motivaationa olleen sosiaalisen luonteenlaadun, toisella kristillinen elämäkatsomus oli saanut ryhtymään sijaisvanhemmaksi ja kolmas ei halunnut sulkea silmiään syrjäytymisen vaikutuksilta. Itseäni yllätti hieman tämäntyyppinen syy ryhtyä sijaisvanhemmaksi.

”Oman ”siistin elämänpiirin” laajentaminen: sijoitettujen lasten kautta pysyy jalat maassa ja realistisena sen suhteen, miten syrjäytyneet ihmiset Suomessa elävät. Minusta on vaarallista lokeroitua keskiluokkaiseen hyvin toimeentulevan perheen kuvioon.”

Yllätyin myös hiukan siitä, että vain yksi vastaaja mainitsi motivaatiokseen kristillisen elämäkatsomuksen. Uskonto on nykyaikana varmaan ihmisille etäisempi kuin ennen vanhaan ja sitä kautta myöskään kristilliset arvot eivät niin monilla ole motivaationa sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle. Toisaalta tässä kohtaa voisi olla hyvä muistaa, että vastausprosentti oli huono, emmekä voi tietää vastaamatta jättäneiden motivaatiosta. Uskonto viittaa kuitenkin siihen, että tälle vastaajalle sijaisvanhemmuus oli kutsumus.

Kysymyksessä 26 vastaajat saivat arvioida kolmen eri tekijän merkitystä perhehoitajana toimimiselle asteikolla suuri-pieni. Tekijät olivat halu auttaa sijoitettua, toiminnasta maksettava kulukorvaus ja palkkio sekä lapsen saaminen omaan perheeseen. Halu auttaa sijoitettua arvioitiin tässäkin kohdassa suureksi, 182 vastaajaa valitsi tämän vaihtoehdon. Melko suuri merkitys halulla auttaa oli 58 vastaajalle, kohtalainen 9:lle, melko pieni 5:lle

ja pieni vain 1 vastaajalle. Toiminnasta maksettava kulukorvaus ja palkkio oli 115 vastaajalle merkitykseltään kohtalainen, 65 vastaajalle melko pieni, 41 vastaajalle melko suuri, 25:lle pieni ja 8 vastaajalle suuri. Lapsen saamisen omaan perheeseen oli 103 vastaajalle merkitykseltään suuri, 57 melko suuri, 43 kohtalainen, 25 melko pieni ja 26 pieni. Halu auttaa ja lapsen saaminen perheeseen eivät ole ristiriidassa kysymyksen 25 tulosten kanssa (ks. taulukko 1). Sen sijaan kulukorvauksen ja palkkion merkitys on yllättävän suuri, kun vertaa sitä kysymyksen 25 tuloksiin. Siinähan vain 15 vastaajalle palkkio mahtui kolmen tärkeimmän tekijän joukkoon perhehoitajana toimimisessa. Palkkion tärkeys voi tässä kohdin selittyä silläkin, että usein palkkio mahdollistaa perhehoitajana toimimisen. Ilman sitä monella ei olisi varaa ryhtyä perhehoitajaksi. Kulukorvauksen ja palkkion avulla lapselle voi tarjota parempia mahdollisuuksia esimerkiksi harrastusten suhteen. Tarkastelen palkkiota ja sen tärkeyttä tarkemmin luvussa 7.3.

Edellä olevan perusteella voi jo varovasti sanoa jotain työn ja vanhemmuuden suhteesta perhehoidossa. Oman tulkintani mukaan tietynlainen kutsumus on ollut useimmille oman aineistoni sijaisvanhemmille syy ryhtyä sijaisvanhemmaksi. Taustalla on ollut halu auttaa lasta tai saada lapsi omaan perheeseen. Motiiveissa korostuvat vanhemmuus ja perhehoidosta saatava sisäinen tyydytys enemmän työhön nähden. Toisaalta vanhemmuuden ja sisäisen tyydytyksen tärkeys ei sulje pois sitä, että perhehoito voi yhtä luontevasti olla työtä. Perhehoito mahdollistaa kotona olemisen, sen avulla voi yhdistää ansiotyön ja äitiyden. Se on työtä, jossa voi toteuttaa tarvettaan ja haluaan olla lasten kanssa. Samalla voi itse kehittyä ihmisenä, myös ammatillisesti. Seuraavissa luvuissa pureudun syvemmillä sijaisvanhemmuuden eri puoliin.

6. HOIVATYÖN ULOTTUVUUDET LASTENSUOJELUN PERHEHOIDOSSA

6.1 Suhde lapseen

Hoivatyössä keskeisenä pidetään hoivaajan ja hoivattavan suhdetta. Monet vastanneet sijaisvanhemmat kirjoittivat, että heillä oli sijoitettuun lapseen hyvä ja lämmin suhde. Hyvästä suhteesta löysin yhteensä 45 mainintaa. Näissä maininnoissa puhuttiin vuorovaikutuksesta lapsen kanssa, hyvin muotoutuneesta kiintymyssuhteesta ja siitä, miten se ilmenee. Joillain sijaisvanhemmilla suhde sijoitettuun lapseen oli korostetun läheinen.

”Rakkaus lapseen on ehdoton. Hänen syvälisten etujensa huomioiminen ei unohdu. Lasta halutaan kuulla. Lapsella on aidosti tilaa tuntea kaikki tunteensa.”

Kiintymyssuhdetta kuvattiin erittäin läheiseksi myös lapsen suunnalta, jolloin tärkeäksi nousi se, kuinka kovasti sijoitettu lapsi tarvitsee huomiota ja aikaa, mikä voi olla hoitajalle hyvinkin raskasta.

”Lapsemme ovat pieniä, 2 ja 3v ja tarvitsevat syliä ja huomiota melkein 24h/vrk. Olen heille niin tärkeä, etten saisi mennä edes kauppaan ilman itkua ja ikävää. Lasten tarvitsevuus on välillä aika raskasta, mutta uskon, että he tarvitsevat sitä nyt paljon ja kun jaksan antaa syliä ja huomiota nyt paljon se palkitaan muutaman vuoden päästä.”

Useimmiten hyvää suhdetta hoidettavaan kuvattiin siten, että arkielämän jatkuvuus on turvattu, lapselle annetaan aikaa, hänen kanssaan harrastetaan ja kerrotaan, että hänestä välitetään. Arjen turvaaminen onkin perhehoidon keskeinen tavoite (Pösö 1995, 84). Voisi siis ajatella, että näissä kuvauksissa ilmenee perhehoidon ihanne – vanhemmuus ja normaali arkielämä ovat vahvasti läsnä, mutta perhehoidon työluonne on näkymätön.

”Meillä pelataan poikien kanssa eri pelilajeja paljon (sähly, sulkapallo, jalkapallo), käydään uimassa paljon, varsinkin kesällä. Talvella hiihdellään,

käydään ajelemassa moottorikelkalla, luistellaan. Ollaan paljon yhdessä, joka on mielestäni tärkeää. Meillä on eläimiä myös, joista iloa pojille! Meillä rakastetaan heitä ja saavat usein kuulla sen.”

Suhteen onnistumista perusteltiin myös omalla aktiivisuudella, on halu auttaa ja tukea lasta sekä hankkia hänelle tarvittava apu, kuten terapiat ja lääkärit. Alla olevassa sitaatissa näkyy mielestäni jo häivähdys sijaisvanhemmuuden työluonteesta. Sijaisvanhemman pitää nähdä vaivaa saadakseen lapselle tarvittavaa apua, mikä kertoo myös siitä, että sijoitettu lapsi voi tarvita enemmän kuin pelkästään rakastavat ja hoivaavat sijaisvanhemmat. Saadakseen lapselle apua sijaisvanhempien pitää toimia yhteistyössä eri tahojen kanssa, sopia tapaamisaikoja ja olla aktiivinen.

”Meillä on lapselle aikaa. Haluamme todella auttaa häntä elämässään eteenpäin mm. hankkimalla tarvittavaa terapia-apua. Otamme selvää asioista ja ratkaisemme ongelmia yhteistyötahojemme kanssa, emmekä jää voivottelemaan asioiden tilaa. Olemme aktiivisia etsimään apua, kun emme itse osaa. Hyväksymme lapsen omana itsenään.”

16 vastaajaa joko puhui itsestään äitinä tai puhui sijoitetusta omana lapsenaan. Isyydestä ei ollut montaa mainintaa ja isyys mainittiin aina äitiyden yhteydessä. Tämä kertonee siitä, että vastaajat olivat pääasiassa naisia. Huomion arvoista on, että monet ikään kuin puolustivat näkökantaansa sillä, että biologinen suku ei ole aktiivisesti heidän elämässään mukana. Näin heillä olisi lupa tuntea olevansa lapsen äiti, eikä sijaisäiti. Ensimmäisessä sitaatissa sijaisäiti sanoo, ettei hän tunne toimivansa ammatillisesti, koska lapsi on vielä vauva. Hänen mielestään ammatillisuus ei nyt auta lasta, vaan tavallinen perhe-elämä. Tämä on mielenkiintoinen näkemys. Pienen vauvan hoitaminen herättää sijaisvanhemmissa varmaan halun hoivata ja vanhemmuuden tuntemuksia, jolloin ammatillisuus tuntuu vieraalta ajatukselta. Myös toisessa sitaatissa sijaisäiti kertoo, että lapset ovat tulleet heille pieninä, jolloin on ollut helppoa muodostaa perinteisempi äiti-lapsi-suhde.

”En nyt koe olevani perhehoitaja vaan lapsen äiti (kun muuta sukuakaan ei tavata). Lapsen kanssa elää täysillä arkea ja pyhää, muu olisi sitten jotain ammatillista, joka ei välttämättä 3kk:n ikäistä auta.”

”Mottoni on RAKKAUTTA, RAJOJA, RUKOUSTA. Kun saan kokopäiväisesti omistautua lapsillemme, ehtii ajamaan lasten etuja ja olemaan läsnä kun he tarvitsevat. Itse koen olevani vaan pelkkä äiti lapsilleni, en niinkään perhehoitaja. Lapset ovat tulleet meille pienenä ja biovanhempia ei tavata usein, joten olemme kuin tavallinen ”suur”perhe.”

Lasta saatettiin pitää oman lapsen asemassa, vaikka biologiset vanhemmat olisivatkin kuvioissa mukana. Seuraavassa sitaatissa sijaisvanhempi kertoo, että biologiset vanhemmat ovat hyväksyneet sijoituksen ja lapsi saa olla oman lapsen asemassa sijaisperheessä.

”Perhehoitolapsemme tuli perheeseemme juuri 1 vuotta täytettyään kauan kaivatuksi pikkusiskoksi. Hän on ja saa biosuvunkin mielestä olla meillä oman lapsen asemassa, mitä pidän parhaana mahdollisena kasvualustana, ellei kasvaminen bioperheessä syystä tai toisesta ole mahdollinen. Perhehoitomahdollisuus toi meille uuden kasvunpaikan toisen tyttären äitinä ja isänä. Perhehoitajana toimiminen voi olla varsin ongelmattakin, tavallista perhe-elämää, jos jaettu vanhemmuus toimii eikä ketään ole tarvetta mollata.”

Yksi vastaajista nosti esiin tärkeän seikan, että sijoitetun kasvaessa aikuiseksi, on suhde häneen tärkeä edelleen säilyttää. Monelle sijoitetulle lapselle sijaisvanhemmat voivat olla ainoat läheiset aikuiset, jolloin olisi erityisen tärkeää, että he pysyisivät lapsen/nuoren elämässä sijoituksen päätyttyäkin.

”Asia, josta pitäisi puhua, on että varsinkin pienen lapsen kohdalla tämä vanhemmuus jatkuu myös isovanhemmuutena. 18v ei saa lopettaa suhdetta.”

Muutama sijaisvanhempi luonnehti suhdettaan hoidettavaansa sekä elämää hänen/heidän kanssaan normaaliksi arkielämäksi iloineen ja suruineen. Tämä onkin perhehoidon ideaalitalanne, lapselle tarjoutuu normaali lapsuus ja hänen arkensa on turvattu. Alla olevan sitaatin kirjoittanut sijaisvanhempi kuitenkin korosti muissa vastauksissaan palkkion nostamisen tärkeyttä. Hän perusteli sitä ennen kaikkea lapsen kannalta – lapselle haluaisi tarjota muutakin kuin puurolautasen. Lisäksi hän puhuu riittävän koulutuksen puolesta ja

toivoo sosiaalityöntekijöiltä parempaa tukea sijaisperheille. Ammatillisuus ja arki voivat siis kuulua samaan pakettiin.

”Olemme tavallinen perhe ja sijoituslapsi on nivoutunut perheeseemme samalla tavoin kuin omatkin ja eletään normaaliperheen normaalia arkea.”

Yhtä vastaajaa kuitenkin mietitytti, että riittääkö normaali arkielämä sijoitetulle, vai tarvitsisiko hän vielä jotain erityisempää huomiota. Asiantuntijuus-luvussa nostan esille juuri tämän näkökulman. Riittääkö perhehoidon tavoitteeksi arjen turvaaminen, vai tarvitaanko erikoistuneita tehtäviä? Mitä nykypäivän sijoitetut lapset tarvitsevat?

”Lasten erityispulmat askarruttaa - riittääkö ns. tavallinen perhe-elämä eheyttämään ja korjaamaan.”

Edellä käsitellyjä sijaisvanhempien kertomuksia suhteestaan sijoitettuun lapseen voisi yhtä hyvin tarkastella vanhemmuuden kehyksessä kuin hoivatyönkin kehyksessä. Toisaalta vanhemmuus/äitiys on yksi epävirallisen hoivan muodoista ja ehkä jopa sen ideaalityyppi. Äidin lapselleen antama hoiva ja rakkaus nähdään kaiken parantavana, mikä varmasti juontaa juurensa Neitsyt Mariasta ja Jeesus-lapsesta. Kaikki tietävät ikonin Mariasta lapsi sylissään. Kun suhde lapseen on hyvä ja lämmin, ei sijaisvanhemmuuden työluonne näytä olevan kovinkaan vahvasti läsnä. Tämä on myös osin problemaattinen näkökulma: tekeekö vasta ongelmallisuus sijaisvanhemmuudesta työtä? Joitain työn tapaisia elementtejä sijaisvanhempien kirjoituksissa on havaittavissa, mutta yhtä hyvin omalle biologiselle lapselle voi joutua etsimään apua lääkäreiltä ja terapeuteilta. Joillekin vastaajille elämä sijoitetun lapsen kanssa on normaalia arkielämää ja sijoitettu lapsi on oman lapsen asemassa perheessä. Silti heidän muita vastauksiaan lukemalla paljastui myös työnäkökulma: toivottiin parempaa palkkiota, lisää koulutusta, työnohjausta, sosiaalityöntekijöiden tukea. Ammatillisuus ja normaalin arjen tarjoaminen sijoitetulle eivät siis ole toisensa pois sulkevia asioita. Tämä lienee tärkeä tieto pohdittaessa perhehoidon kehitystä.

Kaikilla vastaajilla kiintymyssuhde ei ollut kuitenkaan onnistunut. Löysin 25 lomakkeesta maininnan, että suhde hoivattavaan ontuu. Muutama vastaaja kertoi, että ei pysty suhtautumaan sijoitettuun lapseen samalla tavalla kuin omiin biologisiin lapsiin.

”En kykene olemaan samanlainen äiti kuin biologisille lapsille. Ulkonaisesti lapsi (sijoitettu) on samanarvoinen, mutta sisälläni on tunne eriarvoisuudesta. Hän herkkänä lapsena varmaankin tuntee sen myös.”

”Tunnetasolla, olen työskennellyt asian kanssa koko sijoituksen ajan (vertaisryhmät, työnohjaus), n. 8v sijoituksen alusta olen hyväksynyt ajatuksen, etten pysty tuntemaan häntä kohtaan juuri samoja tunteita kuin biologisiin lapsiin.”

Suhteen luominen oli joissakin tapauksissa hankalaa lapsen traumojen takia. 50 lomakkeessa kerrottiin sijoitetulla/sijoitetuilla olevan psyykkisiä häiriöitä. Näitä olivat muun muassa kiintymyssuhdehäiriö, sosiaalinen deprivatio, masennus, käytöshäiriöt, traumaperäinen stressireaktio, ahdistus- ja pelkotilat ja muut tunne-elämän häiriöt. Monet vastaajat kokivat, että lapsi otettiin huostaan liian myöhään, eikä nyt pelkkä sijaisvanhempien rakkaus riitä eheyttämään lasta. Saattoi myös olla, ettei lapsi pystynyt puhumaan sijaisvanhemmille kipeistä asioista. Alla olevassa sitaatissa kirjoittaja puhuu itsestään ja puolisostaan vanhempina, mutta muissa avovastauksissa kirjoittajalla on selkeästi ammatillinen ote sijaisvanhemmuuteen. Hän esimerkiksi painottaa koulutuksen ja työnohjauksen tärkeyttä sekä toivoo, että työstä saisi paremman palkkion ja arvostuksen.

”Psykososiaaliset ongelmat ja niistä johtuvat kohtaukset tuottavat eniten tuskaa, tunnemme usein turhautumista ja riittämättömyyden tunteita koska lapset voivat huonosti psyykkisesti vaikka yrittäisimme vanhempina kaikemme.”

Monesti lapsen kiintymisen ja kotiutumisen perheeseen estivät lapsen kontaktit biologisiin vanhempiinsa. Joissain tapauksissa lapsella oli lämpimät välit biovanhempiinsa, jolloin sijaisvanhemmat kokivat, ettei kiintymyssuhdetta ollut päässyt syntymään. Toisaalta taas usein toistuvat tapaamiset saattoivat häiritä lapsen kotiutumista.

”Toisen sijoitetun kohdalla emme ole hänelle isä ja äiti hänen ajatuksissaan. Ikä vaikuttaa ja useat kontaktit biologisten vanhempien kanssa. Tapaamisia ja soittoja pitäisi vähentää. Sijoitettu voisi juurtua paremmin perheeseemme,

kun ei eläisi vaan tapaamisesta tai soitosta seuraavan. Saisi elämänsä rauhallisemmaksi ilman jännitystiloja.”

Hoiva-ammateissa ihanteena pidetään ajan antamista asiakkaalle. Esimerkiksi vanhustenhuollossa on keskusteltu paljon siitä, että hoitajilla olisi hyvä olla rupatteluaikaa vanhusten kanssa. Ajan antaminen nähdään osana hyvää palvelua. Osa vastaajista mainitsi, että he tahtoisivat antaa sijoitetulle lapselle enemmän aikaa, mutta se ei ole ollut olosuhteiden pakosta aina mahdollista. Syitä olivat lapsien suuri määrä, työ kodin ulkopuolella, kotityöt sekä ylipäänsä kiire.

”Lasten kanssa liian vähän yhteistä aikaa. Kiire lisää stressiä. Sijoitetut lapset vaativat paljon aikaa ja tukea. Viikonloputkin usein täyttyvät sijoitettujen lasten kuljettamisilla biologisille vanhemmille ja takaisin.”

”Yksilöllinen aika jää vähiin, mutta lapset pyrkivät kyllä itse tulemaan ja kertomaan asioistaan. Pitää vaan muistaa, ettei sano hänelle: kohta tai myöhemmin.”

Suhde lapseen voi olla kuin äiti-lapsi/isä-lapsi –suhde tai hoitaja-lapsi–suhde. Äiti-lapsi–/isä-lapsi-suhteessa korostuvat vanhemmuus ja normaali arkielämä. Kun kiintymyssuhde sijoitettuun lapseen ei muodostukaan yhtä läheiseksi, kun sijaisvanhemmat ehkä olisivat toivoneet, alkaa sijaisvanhemmuudessa korostua vanhemmuuden sijasta enemmän hoivan työluonne. Monista vastaajien sitaateista voi lukea rivien välistä epäonnistumisen ja syyllisyyden tunteita, kun he eivät pystyneet täyttämään perhehoitajan ihannetta. Useinhan ajatellaan, että perhehoidon pitäisi olla vanhemmuutta, joka ei saisi olla tai tuntua työltä. Lapsen psyykkiset ongelmat vaativat usein asiantuntija-apua sekä panostusta sijaisvanhemmilta. Jos käy kodin ulkopuolella töissä, voi aika sijoitettujen lasten kanssa jäädä vähiin, jolloin lasten asioihin ei ehdi paneutua tarpeeksi. Lasten hoitaminenkin kävisi kokopäivätyöstä, mutta useimmille sijaisvanhemmuudesta maksettava palkkio ei ole tarpeeksi hyvä, että kotiin jääminen olisi mahdollista. Palaan palkkaukseen tuonnempana.

6.2 Sijaisvanhemmat edunvalvojina

Hoivan luonteeseen kuuluu vastuurationaalisuus. Vastuurationaaliseen toimintaan kuuluu muiden asettaminen itsensä edelle. Sijaisvanhempien kirjoituksista löysin mainintoja lapsen edun priorisoinnista sekä myös biologisten vanhempien ja muiden ihmisten edun huomioimisesta. Maininnat löytyivät pääasiassa vastauksista kysymys nro 62:een, jossa kysyttiin hyvistä perhehoitajan ominaisuuksista. Tässä kohtaa on hyvä muistaa Robsonin (2002, 231) huomio siitä, ettei ihmisten asenteilla välttämättä ole yhteyttä heidän käyttäytymiseensä. Tätä kohtaa tulkitseinkin pääasiassa sijaisvanhempien mielipiteenä ihanteellisesta perhehoitajasta.

Sijaisvanhemmuuteen kuuluu myös edunvalvojan rooli. Mielenkiintoista maininnoissa lapsen edun turvaamisessa oli se, että usein siihen liittyi selkeä taisteluasetelma - sijaisperhe vastaan viranomaiset. Sijaisvanhemmat kokivat, että sijaisvanhempi joutuu taistelemaan, että lapsen etu toteutuu.

”Taistella ja suojella heitä kuin tiikeriemo!”

”Jatkuva taisteluasetelma hoitajan puolustaessa hoidettavaansa ja omia etujaan ”sossua vastaan” on raskasta ja johtaa yhteydenpidon harvenemiseen.”

Jälkimmäisestä sitaatista ilmenee myös toinen seikka, mikä korostui monessa vastauksessa. Vaikka sijaisvanhemman tehtäväksi koettiin ensisijaisesti lapsen edun turvaaminen, niin myös sijaisvanhempien omat edut ja niiden puolustaminen nähtiin tärkeinä. Lämmin ja hellä luonne oli sijaisvanhempien mielestä tärkeää, mutta tärkeää oli myös se, ettei sijaisvanhempi anna kohdella itseään huonosti, vaan sijaisvanhemman pitää osata myös vaatia oikeuksiaan. Tämä tuo uuden ulottuvuuden hoivan vastuurationaaliseen puoleen – terveen itsekkyyden.

”Perhehoitajan hyvä toimintatapa on toimia sijoitetun lapsen parhaaksi yhteistyössä viranomaisten ja biologisten vanhempien kanssa. Hoitajan tulisi saada keskittyä lapsen hoitamiseen ja saada siihen sosiaalityöntekijän tuki, eikä joutua silmätikuksi tai mustalle listalle, kun yrittää ajaa lapsen etua.”

”Hyvä perhehoitaja asettaa lapsen tarpeet etusijalle, huomioi biovanhemmat, on yhteistyökykyinen ja –haluinen, huolehtii omasta jaksamisestaan, osaa tarvittaessa vaatia lapselle ja itselle kuuluvia palveluja.”

Lapsen lisäksi hyvän perhehoitajan tulisi huomioida myös biologiset vanhemmat. Tästä oli kahta eri näkemystä ja maininnat jakautuivat lähes tasan. Toiset sijaisvanhemmat kokivat, että perhehoitajan tulee huomioida myös biologiset vanhemmat, kunnioittaa heitä ja tukea heidän suhdettaan sijoitettuun lapseen. Toiset taas kokivat, että heidän tehtäväänsä ei kuulu hoitaa myös biologisia vanhempia, vaan keskittyä lapseen.

”Perhehoitajia ei oteta tarpeeksi huomioon ja heidän työtään. Tuntuu joskus, että heidän pitäisi huoltaa myös lasten vanhemmat ja suku. Mielestämme lapsi on ensisijaisesti tärkein, sitten vasta muut. Voi olla näinkin, että biologinen suku voi olla lapselle rasite. Suku on tärkeä oikealla tavalla, lapsen vakautta, pysyvyyttä, ei repimistä.”

”Perhehoitajan hyvään toimintatapaan kuuluu mm. bioperheen hyväksyminen ja heidän kanssa toimeen tuleminen.”

Edellisten lisäksi hyvän perhehoitajan tulisi osata huomioida ja tukea myös koko sijaisperhettä ja sen hyvinvointia. Yhdessä vastauksessa nostettiin esille myös muiden sijaisvanhempien tukeminen.

”[Hyvä perhehoitaja] huolehtii lapsen henkisistä ja fyysisistä tarpeista. Ylläpitää lapsen suhteita biologiseen sukuun. Toimii tukena ja turvana myös itsenäistymisen jälkeen. Tukee ja auttaa muita sijaisperheitä.”

Kyky ymmärtää ja kunnioittaa erilaisia lapsia ja aikuisia nähtiin tärkeänä perhehoitajan ominaisuutena. Lapsen asemaan asettuminen auttaa ymmärtämään hänen kokemiaan vaikeuksia ja niistä seuraavia oireiluja.

”Perhehoitaja tarvitsee luontaista kykyä ymmärtää kaikenlaisia vaikeista olosuhteista tulevia lapsia. Myös biologisia vanhempia on pakko ymmärtää, vaikka ei tekoja aina ymmärrä, eikä hyväksy.”

Perhehoitajan tärkeänä ominaisuutena nähtiin siis vastuurationaalinen kyky toimia, mutta uudenlaisen ulottuvuuden siihen tuo näkemys siitä, että perhehoitaja ei saa unohtaa itseään. Perhehoitajan tulee pitää huolta myös itsestään ja vaatia oikeuksiaan, jotta jaksaa pitää huolta myös muista.

6.3 Hoivatyön uuvuttavuus

Hoivatyöhön kuuluu kiinteästi emotionaalinen puoli, koska hoivaaminen tapahtuu kahden ihmisen välisessä suhteessa. Emotionaalinen puoli voi tuoda hoivatyön tekijälle myös uupumista.

Eniten emotionaalisuus painottui kysymyksessä 17, jossa kysyttiin perhehoitajan tarvitsemia taitoja. Myös kysymyksessä 62, jossa kysyttiin perhehoitajan hyvästä toimintatavasta, tuli useita mainintoja tunteellisen puolen tärkeydestä. Muut maininnat löytyivät muista vastauksista. Niissä kuvailtiin vuorovaikutusta hoidettavan kanssa ja perhehoitajan uupumista. Emotionaalisuuden jaoin kolmeen luokkaan: 1) emotionaalisuus taitona (72), 2) uupuminen (49) ja 3) emotionaalinen vuorovaikutus hoidettavan kanssa (18). Osa poimimistani maininnoista on samoja kuin hoivasuhteessa. Molemmissa hoivan tunnepuoli tulee esiin, mutta tässä kohdin tulkitsen sitä hieman eri tavalla.

Eniten painottui siis emotionaalisuus taitona, josta löysin 72 mainintaa. Perhehoitajan tarvitsemia taitoja lueteltiin paljon, mutta empatiakyky, rakastamisen taito, lämpö ja avara sydän korostuivat vastauksissa eniten. Perhehoitajan pitää osata kuunnella ja lohduttaa lasta, joka on surullinen tai oireilee muulla tavoin, kuten esimerkiksi raivoamalla. Omat tunteet tulee kuitenkin osata pitää hallinnassa, jotta osaa tarkastella vaikeita tilanteita objektiivisesti. Objektiivisuus on osa perhehoitajan ammattitaitoa. Viimeisessä sitaatissa sijaisvanhempia korostaa vielä lämmintä ammatillisuutta lapsen suhteen.

”Hoitajalta vaaditaan suurta sydäntä, lämmintä syyliä ja empatiakykyä.”

”Empatiakykyä, kykyä asettua asioiden yläpuolelle eli kykyä päästä irti omista tunteistaan arvioidessaan vaikeita tilanteita.”

”Mahdollisimman objektiivinen suhtautuminen ongelmiin, ammatillinen mutta lämmin ja turvallinen suhtautuminen lapseen ja biol. vanhempiin.”

Perhehoitajan pitää siis pystyä toimimaan emotionaalisesti, mutta myös olemaan vahva ja luotettava aikuinen, joka ei antaudu tunteiden vietäväksi, jotta pystyy olemaan tukena lapselle. Simosen (1990, 22) mukaan emotionaalista hoiva on esimerkiksi silloin, kun lohdutetaan toista surussa. Tästä puhuttiin myös omassa aineistossani. Muutama vastaaja kertoi, että sijoitetun lapsen kanssa surraan yhdessä, mutta myös iloitaan.

”Meillä on aikaa ja halua olla vuorovaikutuksessa lasten kanssa. Keskustellaan paljon, huolehditaan heidän terveydestään. Iloitaan ja surraan lasten kanssa, rohkaistaan ja kannustetaan.”

Jotkut vastaajista ihmettelivät sitä, miten pystyisi lasta lohduttamaan ja auttamaan, kun hänellä on paha olla. Emotionaalisuus ei aina tule itsestään, sitä voi myös oppia. Lapsen traumat, mielenterveysongelmat, fyysiset sairaudet ovat asioita, joihin kaivattiin enemmän ammatillista tietoa ja asiantuntemusta. Perhehoitajien koulutus on tässä erittäin olennainen apu.

”[Tarvitsisin] koulutusta, miten käsitellä kouluikäisen kanssa sijaislapsen tunteita, pettymyksiä, miten hoitaa pään sisäisiä asioita.”

”Lapsen surutyön tukeminen hänen menetettyään äkillisesti molemmat vanhempansa, tuntuu usein vaikealta.”

”Varhaislapsuuden traumojen vaikutus murrosiässä ja aikuistumisvaiheen ongelma. Miten tukea nuorta ja jaksaa ymmärtää, kun nuori raivoaa?”

Toisen lohduttaminen ja tukena oleminen on usein rankkaa hoitajalle. Simonen (1990, 22) puhuu emotionaalisen hoivan aiheuttamasta uupumisesta - omasta aineistostani löysin 49 mainintaa työn raskaudesta. Fyysistä ja psyykkistä väsymistä on tässä tapauksessa vaikea erottaa toisistaan, sillä ne ovat niin yhteen kietoutuneita ja vaikuttavat toinen toisiinsa. Useimmissa vastauksissa hoitajan väsymisen koettiin vaikuttavan hoivasuhteeseen ja hoidettavan tarpeisiin vastaamiseen.

”Väsymys sekä fyysinen että psyykinen ainakin itselläni, mikä vaikuttaa emotionaaliseen vuorovaikutukseen hoidettavan kanssa.”

Monesti väsyminen johtui lapsen hoidollisuudesta ja vaativuudesta. Arkirutiinit tuntuvat välillä ylitsepääsemättömän raskailta ja hoitajaa uhkaa loppuun palaminen. Loman puute vaivasi useaa vastaajaa. Ei ollut mahdollisuutta irtautua hoidettavista, että pääsisi lataamaan akkujaan. Tässä tulee selvästi esille epävirallisen hoivatyön huonot puolet verrattuna viralliseen hoivaan (ks. Ungerson 1990, 24). Työsuhteessa oleva hoivatyöntekijä pääsee työpäivän jälkeen kotiin lepäämään ja loman ottaminen on helpompaa. Perhehoitajat joutuvat usein taistelemaan päästäkseen lomalle: hoitajan löytyminen lapsille loman ajaksi on usein hankalaa, eikä lomaa tueta taloudellisesti tarpeeksi. Se, että perhehoitajan työpaikka on oma koti, on ehkä niin itsestänselvyys, ettei ymmärretä sen vaikutuksia hoitajan jaksamiseen.

”Käytännössä työ vaikeasti vammautuneen lapsen kanssa on osoittautunut raskaammaksi kuin osasin kuvitella. Kotona ei voi levätä, kun on aina työssä.”

”Erityistä tukea tarvitsevien lasten hoito ja esim. koulunkäynti vaatii toisinaan yli paljon. Tulee olo, että ei jaksakaan aina olla tukemassa ja antamassa itsestään, tulee kuivaksi puristettu olo.”

”Lapset ovat vaativia ja toisinaan on itse niin väsynyt, että tulee riman alituksia, joita sitten saa katua kun lapset testaavat. Joskus jos saisi vapaata kaikista yhtä aikaa edes viikonlopuksi.”

Uupumista ja työhön turhautumista aiheuttivat myös liian pienet palkkiot työn vaativuuteen ja raskauteen nähden. Jotkut perhehoitajista kokivat, että heidän työtään ei arvosteta tarpeeksi, eikä siitä sen takia maksetakaan riittävästi. Jos perhehoitaja ei tee muuta työtä perhehoidon lisäksi, joutuu usein ottamaan vähintään kolme tai neljä sijoitettua lasta, että palkkiot riittävät elämiseen. Tämä taas aiheuttaa sen, että perhehoitaja saattaa uupua liian suuren työmäärän takia. Käsittelen palkkioita myöhemmin omassa luvussaan tarkemmin.

”Raskas työ 24h vastuuta, siitä täytyisi saada myös varteen otettava korvaus.”

Sijoitus voi katketa ennenaikaisesti monesta syystä. Omassa aineistossani 22 tapauksessa sijoitus katkesi, koska lapsella oli psyykkiseen terveyteen liittyviä ongelmia, 3 tapauksessa lapsella oli fyysiseen terveyteen liittyviä ongelmia, 16 tapauksessa, koska yhteistyö biologisten vanhempien kanssa ei sujunut ja 26 tapauksessa, koska sijaisperhe ei kokenut pystyvänsä enää vastamaan lapsen tarpeisiin.

”Sijoitus on juuri katkennut. Poika oli meillä 10v. Hän oli pienestä asti aggressiivinen ja vanhemmaksi tultuaan ei omat voimat enää riittäneet. Raskas päätös.”

”[Sijoitus katkesi ennenaikaisesti, koska lapsi oli...] psyykkisesti vaikeavammainen, kaikkien piti kotona olla ”varpaillaan” ja toimia hänen mukaansa, voimavarat katosivat.”

Bo Vinnerljungin ym. (2001, 47) tutkimuskatsauksessa huomattiin, että sijoitetun lapsen/nuoren käytöshäiriöt ovat suuri riski sijoituksen ennen aikaiselle katkeamiselle. Sama ilmiö on nähtävissä myös yllä olevissa sitaateissa. Sijaisvanhempien väsymisestä ei Vinnerljungin ym. katsauksessa puhuttu mitään, mutta sosiaalityöntekijöiden antama tuki sijaisperheelle vähentää tutkimusten mukaan riskiä sijoituksen ennen aikaiselle katkeamiselle.

6.4 Hoivatyön vaatimat järjestelyt

Perhehoidon periaatteena on, että perhehoitajat, sosiaalityöntekijät ja muut tarvittavat tahot tekisivät sijoitetun lapsen asioissa yhteistyötä. Aineistoni sijaisvanhemmat kokivat kuitenkin monesti, että he tekevät työtä lähes yksin, ilman sosiaalitoimen tukea ja apua. Sijaisvanhemmat joutuvat tekemään paljon henkistä hoivatyötä (ks. Simonen 1990, 22), eli työn suunnittelua, tapaamisten järjestelyä ja muita lapsen asioiden hoitamista. Sijaisvanhemmat olivat usein yksin päävastuussa tapaamisten suunnittelussa ja käytännön järjestelyissä.

”Koen, että olen itse rakentanut sijoituksemme toimivaksi, sosiaalityön puolelta ei selkärankaa ja tukea ole löytynyt.”

”Sosiaalityöntekijää ei tavata. Yhteistyö erittäin vaikeaa edellä mainitusta syystä. Toimittava lähes omatoimisesti. Mahdollisuus olisi yhdessä mm. kehittää biologisten vanhempien ja meidän yhteistyötä yhdessä ja lapsen sukulaisten tapaamista.”

Toisaalta kaikkia sijaisvanhempia sijoitetun asioiden järjestelyt eivät haitanneet. Alla olevasta sitaatissa on luettavissa, että työn järjestely ei tunnu niin vaikealta, kun yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa sujuu. Avaintekijänä on se, että perhehoitajan on ollut mahdollista jäädä kotiin ja keskittyä täysipäiväisesti sijoitetun lapsen hoitoon.

”Molemmat vanhemmat kotona; mahdollistaa lapsen kehityksen tukemisen parhaalla mahdollisella tavalla, yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa helppoa kotoa käsin. Kaikki tarvittavat seurantakäynnit helppo järjestää, kun ei ole kodin ulkopuolella töissä.”

Työn suunnittelu voi tarkoittaa myös lapsen tulevaisuuden hahmottamista ja tarvittavien tukitoimien järjestämistä sen toteutumiseksi. Pari vastaajaa oli sitä mieltä, että perhehoitajalla tulee olla visio lapsen tulevaisuudesta. Perhehoitaja on se henkilö, joka useimmiten tuntee lapsen parhaiten ja osaa asettaa lapselle tulevaisuuden tavoitteita asiantuntemuksensa avulla.

”Perhehoitaja tuntee lapsen historian, nykyisyyden ja hänellä on visio lapsen tulevaisuudesta -> tavoite lapsen edellytysten perusteella laadittuna.”

”Perhehoitajan tulee ”nähdä” kauas, toimia senhetkisen tilanteen mukaan tarjoten hoidettavalle lapselle hänen tarvitsemansa hoito, hellyys ja osattava hakea apua ulkopuoliselta taholta, jos tarvetta ilmenee (terapia, työnohjaus).”

Henkisen hoivatyön tekeminen voi näkyä myös vastuuna lapsesta. Sijaisvanhemmat mainitsivat muutaman kerran, että toisen lapsesta huolehtiminen tuo mukanaan suuren vastuun. Silti he toivoivat, että sijaisvanhemmilla olisi enemmän päätäntävaltaa lapsen asioissa ja että heidän mielipiteitään kuunneltaisiin ja kunnioitettaisiin enemmän.

”Jos on byrokraattinen sosiaalityöntekijä, se (...) estää perhehoitajan työskentelyä vapaasti. Mielestäni on tärkeää antaa perhehoitajalle vastuu ja vapaus toimia lasten parhaaksi. Tärkeää ajaa lasten etuja ja etuisuuksia, se koituu lapselle hyvänä jaksamisena, kaikkien parhaaksi, myös hoitajalle!”

”Enemmän oikeuksia hoitajille, koska vastaavat lapsen kasvatuksesta arkipäivässä.”

Lapsen ja biologisten vanhempien ja suvun tapaamisten järjestäminen vie usein paljon perhehoitajan aikaa, eikä kaikki aina suju suunnitelmien mukaan. Lasten ja biologisten vanhempien tapaamisten osalta keskityn tässä vain tapaamisten suunnitteluun ja järjestelyyn sekä toteutuksen onnistumiseen. En puutu tapaamisten sisältöön ja niihin liittyviin ongelmiin, vaikka se aiheena olisikin mielenkiintoinen.

Tapaamisjärjestelyt olivat toimivia 171 (63,3 %) vastaajan mielestä. 72 (26,8 %) sijaisvanhempaa oli sitä mieltä, että tapaamisjärjestelyt eivät toimi. Suurin osa sijaisvanhemmista, 169 (62,8 %), joutui säännöllisesti ratkaisemaan tapaamisiin liittyviä järjestelyjä itse. Satunnaisesti tapaamisasiota joutui itse järjestämään 57 (21,2 %) ja 35 (13 %) sijaisvanhempaa ei juuri koskaan.

Ne, jotka vastasivat, etteivät koe tapaamisjärjestelyjä toimiviksi, saivat halutessaan selventää tarkemmin syitä siihen. Useimmiten ongelmia aiheutti tapaamisten epävarmuus. Sijaisvanhemmat eivät voineet olla varmoja siitä, että tapaaminen toteutuu.

”Biovanhempien henk.koht. ongelmista johtuen tapaamiset eivät tahdo toteutua, hankala asia lapselle.”

Toinen syy, miksi monet kokivat tapaamisjärjestelyt huonoiksi, oli se, että tapaamisia oli heidän mielestään liian usein hyötyyn nähden. Sijaisvanhempien mielestä sijoitettu lapsi stressaantuu usein toistuvista tapaamisista, eikä pääse koskaan rauhoittumaan kunnolla. Myös tapaamisasioissa sijaisvanhemmat toivoivat, että heidän mielipiteensä otettaisiin paremmin huomioon.

”Meidän arvio lapsesta ja lapsen tapaamisien järjestäminen eivät kulje käsi kädessä. Lapsen etua ei oteta tarpeeksi huomioon! Tapaamisia liian paljon. Lapset oravanpyörässä, jatkuvasti jotakin menoa!”

Osan mielestä tapaamisjärjestelyt aiheuttivat huolta sen takia, että he joutuivat itse ratkaisemaan liikaa niihin liittyviä ongelmia.

”Sosiaalityöntekijämme on vaikeasti tavoitettava ja aina erittäin kiireinen. Hän ei oikein ehdi paneutua ongelmiimme ja lasten tapaamisasioihin sukulaistensa kanssa. Juuri tänään vaadin uutta tapaamissuunnitelmaa kun vanhemmat painostavat meitä ja lapset eivät haluaisi mennä tapaamisiin. Ymmärrän, että hän on ylityöllistetty ja väsynyt, mutta jäämme liian yksin asioitten kanssa.”

Hoivan emotionaalisessa ja henkisessä ulottuvuudessa hoivan työluonne korostuu enemmän, ehkä juuri sen takia, että ne aiheuttavat uupumista perhehoitajille. Samoilla jäljillä on Kirton (2001) tutkimuksessaan. Hänen tutkimuksessaan sijaisvanhemmat kokivat vaativan lapsen työksi, mutta ns. helpon sijoituksen vanhemmuudeksi. Kolmas teema hänen tuloksissaan oli, että sijaisvanhemmuus on vanhemmuutta, johon kuuluu työn tapaisia velvollisuuksia.

Hoivan uuvuttavan puolen takia perhehoitajat tarvitsevat jostain voimaa ja tukea työhönsä. Yksi vastaaja kertoi, mistä hän saa tukea jaksamiseensa:

”Mistä perhehoitaja saa voimaa työhönsä? Siitä mihin voimat ajoittain menevätkin: lapsen edistymisestä, hymystä, lähelle tulosta.”

Lapselta tuleva palaute ei kuitenkaan aina riitä. Seuraavassa luvussa katson tarkemmin, mitä tukea sijaisvanhemmat kertovat tarvitsevansa.

6.5 Sijaisvanhempien tuen tarve

Hoivan emotionaalinen kuormittavuus, lasten vaativuus ja lapsen asioiden järjestely uuvuttivat monia aineistoni sijaisvanhempia. Minkälaista tukea sijaisvanhemmat sitten saavat ja mitä he tarvitsisivat?

Edellä tuli jo esille, että monien sijaisvanhempien on vaikea järjestää itselleen lomaa. Avoimista vastauksista löysin 71 mainintaa siitä, että lomajärjestelyihin kaivattaisiin jämäkkyyttä ja sujuvuutta.

”Minulle tuottaa ”ihmetystä” perhehoitajan lomat tai lähinnä se kun sitä ei todellisuudessa ole. Pitävätkö jotkut perhehoitajat loman (12pv/v) ”oikeasti” vai miten asian kanssa toimitaan. Normaalistihan työnantaja ”määrää” lomalle ja yhdessä sovitaan loma-ajankohta.”

Monet esittivät toiveen lomitusjärjestelmästä, jossa lomittaja tulisi sijaisperheeseen hoitamaan lapsia siksi aikaa kun sijaisvanhemmat ovat lomalla. Vaihtoehtoisesti toivottiin lomaperhettä, jossa sijoitetut lapset voisivat olla hoidossa sijaisvanhempien lomien aikoina. Vastaajat myös esittivät, että sijoittavan kunnan tulisi maksaa lasten hoito kokonaan sijaisvanhempien lomien ajaksi. Nyt omakustannusosuus tuntuu monista liian suurelta, joten lomat jäävät pitämättä.

”[Tulisi] järjestää sijaisvanhemmille mahdollisuus lomaan kahdestaan esim. Ivko vuodessa vaikka etelässä tai muualla. Järjestää hoitaja kotiin siksi

viikoksi ja maksaa hoitaja sekä matka. Tämä olisi mielestäni kohtuus ja tukisi jaksamista kun olisi joku loma mitä odottaa.”

Kyselylomakkeessa kysyttiin, kuinka paljon perheessä jää aikaa äidin ja isän omaan aikaan sekä vanhempien kahdenkeskiseen yhdessäoloon. Äidin omaan aikaan jäi 177 (63,9 %) vastaajan mukaan jonkin verran, 44 (17,2 %) mukaan melko paljon ja 22 (8,6 %) mukaan ei lainkaan. Isillä aikaa itselleen jäi 148 (57,8 %) vastaajan mukaan jonkin verran, 71 (27,7 %) mukaan melko paljon ja 13 (5,1) mukaan ei lainkaan. Hyvin paljon omaa aikaa jäi äideillä vain 5 (2 %) vastaajan mukaan ja isillä 11 (4,3 %) mukaan. Vanhempien kahdenkeskiseen yhdessäoloon jäi 160 (62,5 %) vastaajalla jonkin verran, 41 (16 %) ei lainkaan, melko paljon 32 (12,5 %) vastaajalla ja hyvin paljon 6 (2,3 %) vastaajalla. Loman pitäminen olisi tärkeää oman jaksamisen kannalta, mutta myös parisuhteen hoitamisen kannalta. Äideillä omaa aikaa jäi vähemmän kuin isillä, vaikka isät luultavasti käyvät useammin myös palkkatyössä.

”Eniten harmittaa, kun ei ole saatu käyttää lomaoikeutta, joka olisi ollut tarpeen parisuhteen hoitamiseen.”

Loman lisäksi vertaistuki on tärkeä tuen elementti sijaisvanhemmille. Vertaistukiryhmään tulevilla on usein kokemus siitä, että he ovat yksin ongelmansa kanssa, eikä kukaan ymmärrä, miltä heistä tuntuu. Uusi näkökulma asioihin ja omien ongelmien merkitysten muuttuminen on keskeistä vertaisryhmän antia (Laurila 2003, 36.)

”Työnohjaus tai vertaisryhmiä. Olisi kiva tavata säännöllisin väliajoin samanlaisia perheitä ja vaihtaa omia kokemuksia niin huomaa mitä ilmeisemmin ettei kamppaile yksin samojen ongelmien kanssa. Toteuttaminen vaatii ilmeisesti rahaa sosiaalipuolelta?”

Avoimissa vastauksissa oli 26 mainintaa vertaistuen puuttumisesta. Sen sijaan suurin osa kyselyyn vastanneista oli saanut henkistä tukea tai kasvatusapua vuoden sisällä kyselyyn vastaamisesta muilta sijais- tai adoptiovanhemmilta. 187 (73 %) kertoi saaneensa vertaistukea, 47 (18,4 %) ei ollut saanut ja kolme vastaajaa vastasi, ettei vertaistuen saaminen ole ollut mahdollista.

Työn arvostus voi tuntua oudolta tukimuodolta, mutta monet aineistoni sijaisvanhemmista kokivat, että heidän tekemäänsä työtä ei arvosteta, mikä aiheutti työhön väsymistä. Itse en ihmettele, että sijaisvanhemmat väsyvät, jos saavat pelkkiä risuja niskaansa, vaikka tekevät parhaansa lapsen hyväksi. 38 vastaajista kirjoitti kokevansa arvostuksen puutetta, niin yleisesti ihmisten taholta kuin sosiaalitoimenkin taholta.

”Perhehoitotyön todellinen arvostus. Perhehoitajat rinnastetaan sosiaalituen saajiin.”

Äskeinen sitaatti pysäytti minut pitkäksi aikaa miettimään, mistä rinnastus sosiaalituen saajiin voisi johtua. Aiheuttaako yhteistyö sosiaalitoimen kanssa ihmisille mielijohteita siitä, että perhehoitajat olisivat vain rahan perässä? Vai eläkö vanha huutolaisperinne vielä ihmisten mielissä?

Seuraavassa sitaatissa perhehoitaja kommentoi sosiaalitoimen suhtautumista hänen työhönsä. Hänen mielestään perhehoito on työtä, mutta sitä ei tunnusteta työksi sosiaalitoimen puolelta. Mielenkiintoinen on myös kommentti, ettei sosiaalitoimessa ymmärretä eroa laitoshoittoon verrattuna. Laitoshoitohan perinteisesti nähdään ammatillisena hoitotyönä, kun taas perhehoito enemmän kodinomaisena hoitomuotona. Tarkoittaako kirjoittaja, että sosiaalitoimi ei ymmärrä perhehoidon paremmuutta hoitomuotona laitoshoittoon verrattuna? Perhehoito mahdollistaa usein pysyvämmät ja läheisemmät ihmissuhteet kuin laitoshoidon. Luulisin, että kirjoittaja saattaa tarkoittaa myös sitä, että sosiaalitoimi ei ymmärrä, että perhehoidossa tehdään paljon työtä lapsen hyvän hoidon eteen – perhehoito ei ole pelkkää vanhemmuutta. Jälkimmäisessä sitaatissa perhehoitaja kokee nöyryyttävänä sen, ettei yhteiskunta tunnusta perhehoitoa työksi. Yli kymmenen vuoden perhehoitajana toimimisen jälkeen ei työssäoloehto työvoimatoimistossa täyty vieläkään.

”Aika ja arvostus ei riitä perhehoitajien asioiden hoitoon, ei nähdä ihmistä yksilönä, vaan yleistetään niin sijoitetut lapset kuin perhehoitokin. Aivan kuin oltaisiin kateellisia kulukorvauksista ja palkkioista, vähätellään työnä, eikä ymmärretä eroa laitoshoittoon verrattuna.”

”On loukkaavaa, että työvoimatoimistoon hakeutuessa työssäoloehto ei täyty vaikka kohdallani on 11v perhehoitajan työtä, aivan kuin sitä ei katsottaisi minkään arvoiseksi.”

Aineistossa oli myös niitä, jotka kokivat arvostuksen parantuneen sosiaalitoimen puolelta. Monilla perhehoitajilla on useita sijoitettuja lapsia, joten yhteistyötä on myös monien eri sosiaalityöntekijöiden kanssa. Arvostus perhehoitajaa kohtaan eri kunnissa voi olla hämmästyttävän erilaista.

”Yhteistyö sosiaalityöntekijöiden kanssa sujuu hyvin, ennen kaikkea viime vuosina. Aloitimme sijaisvanhempina 20 vuotta sitten, silloin sosiaalityöntekijämme oli arvonsa tunteva ja ”ylivirallinen”. Nyt on helpompi puhua ongelmista ja rahasta. Kiitostakin saa kuulla. Parempaan suuntaan ollaan menossa. Arvostusta on molempiin suuntiin.”

”2 sijoitusta, 2 kuntaa; aivan erilainen meidän työn arvostus! Eka minimoi kulut, toinen arvostaa ja kuuntelee meitä.”

Perhehoitajien työn arvostuksessa on mielenkiintoisia ristiriitoja. Toisaalta heidät mielletään hyväntekijöiksi, jolloin ei nähdä työn vaativuutta, eikä työtä välttämättä arvosteta edes sosiaalitoimen puolelta. Toisaalta jotkut perhehoitajat kokevat, että heitä pidetään silmätikkuina ja heidät nähdään ”lapsenryöstäjinä”, jotka vain rahastavat lapsilla. Mutta arvostus on myös parantunut ja monet näkevät perhehoidon sellaisena kuin se on todellisuudessa: haastavaa hoitotyötä lapsen parhaaksi.

Edellisten lisäksi kaivattiin muitakin tukimuotoja, lisää koulutusta ja tietoa, työnohjausta, enemmän viranomaisyhteistyötä ja tukea sosiaalityöntekijältä sekä taloudellista tukea. Näitä ammatillisen tuen muotoja käsittelem seuraavassa luvussa.

7. PERHEHOIDON AMMATILLISUUS

7.1 Koulutus ja työnohjaus

Yksi työn elementti ja professionaalisuuden merkki sijaisvanhemmuudesta puhuttaessa on koulutus. Nykyään ennen sijaisvanhemmaksi ryhtymistä on käytävä koulutus, ainakin se olisi suotavaa. Koulutus voi olla PRIDE-koulutus tai jotain muuta sosiaalitoimen järjestämää koulutusta. Tärkeintä on, että sijaisvanhemmaksi aikovat tietävät mihin ryhtyvät ja heillä olisi valmiudet vastata sijoitetun lapsen tarpeisiin.

Aineistoni sijaisvanhempia koulutus puhutti paljon. Koulutuksesta ja tiedon tarpeesta oli yhteensä n. 318 mainintaa. Jaottelin mainintoja löyhästi kuuteen eri luokkaan. Luokittelu auttoi itseäni hahmottamaan tärkeimmät puolet koulutuksesta. Eniten mainintoja tuli luokkaan, johon kokosin perhehoitajan tarvitsemia tietoja ja taitoja (153). Jätin maininnat luonteenominaisuuksista pois, koska ne eivät tässä kohdin mielestäni olleet olennaisia. Toiseksi eniten mainintoja sain luokkaan, johon keräsin maininnat lisäkoulutuksen tarpeesta (99). 28 selkeää mainintaa löysin siitä, että koulutus olisi oltava pakollinen perhehoitajaksi ryhtyvälle. Lisäksi perhehoitajat kaipasivat enemmän tietoa sijoitetusta lapsesta (22). Aineistosta löytyi myös niitä, joiden mielestä koulutus ei ole niin tärkeä, vaan maalaisjärjellä pärjää (8). Näiden lisäksi erotin joukosta muutaman maininnan sijaisvanhemmilta, joiden mielestä PRIDE-valmennus ei ole tarpeeksi hyvä (3).

Kysymyksessä 16 pyydettiin vastaajia arvioimaan, millaiset valmiudet PRIDE-valmennus heidän mielestään antaa perhehoitajana toimimiseen. 65 vastaajaa oli sitä mieltä, että PRIDE antaa melko hyvät valmiudet, 57 mielestä hyvät, 37 mielestä kohtalaiset, ja muutaman mielestä melko huonot tai huonot valmiudet.

PRIDEssä koko valmennusprosessi kestää noin 3-4 kuukautta. Se sisältää yhdeksän kolmen tunnin ryhmätapaamista ja vähintään kaksi perhekohtaista kotikäyntiä. Valmennuksessa on keskeistä tiedon jakamisen lisäksi kokemuksellinen oppiminen. Erilaisten harjoitusten avulla eläydytään omiin, lapsen ja hänen vanhempiensa tunteisiin sijoituksen eri vaiheissa. Jokaisella tapaamiskerralla on oma teemansa, joita ovat esimerkiksi kehityksellisten tarpeiden kohtaaminen ja perhesuhteiden tukeminen.

Kouluttajina toimivat Pesäpuu ry:n kouluttamat PRIDE-kouluttajat eli kokenut sijais- tai adoptiovanhempi ja sosiaalityöntekijä yhdessä (www.pesapuu.fi.)

Aineistossani yksi sijaisvanhempi oli sitä mieltä, että PRIDEssä on hyvät aiheet, mutta aikaa niiden läpikäymiseen on liian vähän. Aineistossa oli vielä kaksi sijaisvanhempaa, joiden mielestä PRIDE ei ole paras mahdollinen valmennus sijaisvanhemmille. Toinen oli sitä mieltä, että Yhdysvalloissa kehitelty PRIDE ei istu kunnolla suomalaiseen kulttuuriin ja toisen mielestä PRIDE ei ole tarpeeksi realistinen valmennus, vaan ”*utopistista hömppää*”. Muuten vallitsi selkeä yksimielisyys siitä, että PRIDE on hyvä valmennus ja antaa sijaisvanhemmille hyvät valmiudet ottaa sijoitettu lapsi vastaan.

Mielenkiintoisinta omasta mielestäni kuitenkin ovat tiedot ja taidot, joita perhehoitajat kertoivat tarvitsevansa. Konttisen (1991, 12–14) mukaan modernit professiot turvautuvat erikoiskoulutukseen ja tutkintoon pitääkseen oman ammatillisen monopolinsa. Sijaisvanhempien vastauksissa leimallista oli täsmäkoulutuksen tarve. Veli-Pekka Isomäki (2002) on sitä mieltä, että sijaisvanhemmuutta voidaan pitää professiona, koska täsmäkoulutus ja kokemus tuovat perhehoitajille kapean erityisalan asiantuntemusta.

Millaista täsmäkoulutusta sijaisvanhemmat sitten katsovat tarvitsevansa? Erityisesti korostettiin lapsen kasvun ja kehityksen tuntemista, minkä lisäksi perhehoitajan täytyy osata vastata myös erityislapsen kasvattamisen haasteisiin. Tällöin keskiössä ovat erilaisten oireyhtymien tunteminen.

”Erilaisista lapsen taustaan liittyvistä: kiintymyssuhdehäiriöt, korjaava hoito, oppimis- ja tarkkaavaisuushäiriöt, fas/fae/nas, seksuaalisesti hyväksikäytetyn lapsen korjaava hoito jne.”

Äitien raskaudenaikaisen alkoholinkäytön sikiölle aiheuttamia pysyviä vaurioita kutsutaan lyhenteellä FAS (fetal alcohol syndrome) ja sen lievempää muotoa lyhenteellä FAE (fetal alcohol effect). FAS on vakavin runsaan ja pitkäaikaisen alkoholinkäytön aiheuttama oireyhtymä. FAS-lapsella on kasvuhäiriö, poikkeavat kasvonpiirteet sekä eriasteisia keskushermoston toimintahäiriöitä, jotka voivat vaihdella keskivaikeasta kehitysvammaisuudesta lieviin oppimishäiriöihin. (Asikainen 2003, 12–13.) Aineistossa yhteensä 58 sijoitetulla lapsella oli diagnosoitu joko FAS tai FAE tai lapsi oli

tutkimuksissa FAS/FAE -epäilyn vuoksi. Näin ollen monet mainitsivatkin, että perhehoitajalla tulisi olla tietämystä näistä oireyhtymistä.

Seuraavassa sitaatissa kiteytyy hyvin kaikki tarvittavat taidot ja tiedot, mitä sijaisvanhemmat mainitsivat avoimissa vastauksissa. Perhehoitajan tulisi siis olla moniammatillinen taitaja, joka hallitsee monipuolisesti kaiken lastensuojeluun ja lasten kasvattamiseen liittyvän.

”Täysin pätevän perhehoitajanhan pitäisi hallita sosiologiaa, psykologiaa, pedagogiikkaa, veropolitiikkaa, perhepolitiikkaa, lastensuojelulakia ym.”

Monet perhehoitajat kokivatkin, että omasta sosiaali-alan/terveysalan koulutuksesta on ollut työssä paljon hyötyä. Muutamit vastaajat kirjoittivat, että työssä pitäisi välillä olla psykologi tai terapeutti, niin vaativia ongelmia sijoitetuilla lapsilla on. Sen lisäksi monet painottivat omien biologisten lasten kautta tullutta kokemusta hyvin tärkeäksi. Eräs vastaajista kirjoittikin, että lapsen perushoidon tulee olla perhehoitajalla selkäytimessä, koska sijoitettu lapsi tuo perheeseen niin paljon muuta säpinää. Nämä näkemykset eroavat paljon suhteeseen -luvussa ilmenneistä näkemyksistä. Siellä korostettiin normaalia perhe-elämää perhehoidon perustana. Osittain kirjoittajat ovat samoja tai ainakin samoilla linjoilla eli joissain vastauksissa puhutaan lämpimästi kiintymyssuhteesta ja seuraavassa lauseessa saatetaan puhua koulutuksen tärkeydestä, liian pienistä palkkioista ym. Tämä kertoo hyvin perhehoidon ristiriitaisesta luonteesta. Perhehoito tasapainottelee vanhemmuuden ja ammatillisten vaatimusten välisellä nuoralla.

Koulutus nähtiin siis todella tärkeänä. Monien mielestä perhehoitajaksi ei saisi missään nimessä ryhtyä ilman etukäteisvalmennusta. Perhehoitajuus oli vastaajien mielestä ammattitaitoa vaativaa työtä, ei enää pelkkää tavallista vanhemmuutta. Esimerkiksi seuraava kirjoittaja korostaa koulutuksen tärkeyttä, mutta myös rakkautta lapsiin.

”Pride-koulutus on hyvä. Se tulisi vaatia jokaiselta sijaisvanhemmaksi ryhtyvältä tulevaisuudessa. Nykyisin sijoitettavilla lapsilla alkaa olla niin mittavia ongelmia, että ihan kylmiltään sijaisvanhemmaksi ryhtyminen voi olla hyppy liian suuriin saappaisiin. (...) Uskon, että meille sijoitetut lapset ja nuoret kokevat olonsa turvallisiksi ja tuntevat, että heistä välitetään ja

ollaan kiinnostuneita heistä aidosti. Jokaisen yksilölliset tarpeet pyrimme huomioimaan mahdollisimman hyvin. Pidämme heistä, he ovat perheemme täysivaltaisia jäseniä, rakastettuja lapsia, joihin olemme sitoutuneet koko eliniäksemme.”

Monet olivat sitä mieltä, että etukäteisvalmennuksen lisäksi perhehoitajat tarvitsevat jatkuvaa täydennyskoulutusta pysyäkseen ajan hermolla. Etenkin murrosikäisten hoitajat kertoivat tarvitsevansa lisäkoulutusta liittyen murrosikäisten sijoitettujen erityispiirteisiin.

”Pride-koulutus sisältää perusasiat, mutta sijaisvanhempana tarvitsee jatkuvasti uutta ja syventävää tietoa lapsen eri kehitysvaiheissa.”

Useimmat olivat sitä mieltä, että koulutusta lisäämällä perhehoito kehittyisi ammatillisempaan suuntaan. Tällöin perhehoitajien palkkaus ja arvostus voisi myös lisääntyä ja heidät hyväksyttäisiin paremmin tasavertaisina työntekijöinä sosiaalityöntekijöiden rinnalle.

”[Perhehoitoa tulisi kehittää] ammatilliseksi, jossa saa olla työntekijänä eläkeikään saakka, eläke-edut, ammatilliseen perhehoitoon 4-6 lasta, koulutus, jossa ammattiopetus erityislasten hoivasta, kasvatuksesta, ohjauksesta. Perehdyttämistä vaurioihin, jotka tulevat olemaan lapsen eliniän hänellä matkaseurassa, (...), neuvonta avunsaamiseen erittäin vaikeissa tilanteissa, vahvalla vakaalla pohjalla oleva koulutus, opastus olisi tänä päivänä paikallaan, että perhehoito voisi pienimuotoisena osaamisena jatkaa ja voida hyvin.”

Joukossa oli myös perhehoitajia, joiden mielestä perhehoitoa ei saisi enää kehittää ammatillisempaan suuntaan. Seuraavan sitaatin kirjoittaja puhuu perhehoidosta työnä, mutta on kuitenkin sitä mieltä, ettei koulutusta tulisi vaatia. Hänen mielestään perhehoidossa tulisi korostua nimenomaan perhe, ei ammatillisuus. Sitatissa kiteytyy myös hyvin vanhemmuuden ja työn/amatillisuuden ristiriita perhehoidossa. Missä menee se raja, että sijaisperhe muuttuukin ammatilliseksi laitokseksi?

”Minusta perhehoitaja pärjää maalaisjärjellä paremmin sijoitettujen kanssa. Jos vaaditaan lisää koulutusta, ei se enää ole perhehoitoa ja silloin perhehoitajia ei ole vaan kaikki olisivat ammatillisia laitoksia. Mielestäni olemme hakoteillä jos vaaditaan koulutusta tähän. Puhuttaisiin mieluummin vain valmennuksesta. Tämä on työtä vuorotta ja lomitta. Ehkä koulutuksella saataisiin avustusta ja palkkaa, mutta pelkään sen muuttuvan vain harvojen perheiden työksi.”

Pari vastaajaa oli sitä mieltä, ettei sijaisvanhemman tehtävään voi valmentautua. Eteen tulevat asiat ovat aina niin yllättäviä, että koulutus ei siinä auta. Itse kuitenkin uskon, että koulutuksen avulla lapsen oireiluun ja muihin mahdollisiin ongelmiin voi valmistautua ja niihin osaa suhtautua ammatillisemmin, mikä osaltaan tukee työssä jaksamista. Ja täydennyskoulutuksen avulla voi hakea lisää tietoa oman tarpeen mukaan.

”Koulutus on varmaan pääsääntöisesti hyvää, mutta kaikkia tässä työssä eteen tulevia asioita ei voi hyvälläkään koulutuksella ennakoida.”

”Tehtävään ei voi valmentautua, se on elävää elämää, kasvua.”

Ammatillisten tietojen ja taitojen lisäksi aineistoni perhehoitajat kirjoittivat, että perhehoitaja tarvitsee tietoa sijoitetusta lapsesta. 79 vastaajaa koki, että tiedonsaanti sijoitetun asioissa oli sujunut kohtalaisesti, samoin 79 mielestä tietoa oli saanut melko hyvin. 35 mielestä tiedonsaanti oli sujunut melko huonosti, 33 mielestä hyvin. 11 oli saanut tietoa huonosti ja 11 ei ole ollut tarvetta tiedon saantiin. Tarpeeksi tietoa sijoitetun lapsen terveydentilasta oli saanut 174 vastaajaa, 71 vastaajaa ei.

Sijaisvanhempien kokemuksen mukaan avoimuus sijoitetun lapsen menneisyydestä auttaisi heitä hoitotyössä. Tieto huostaanoton syystä ja lapsen kokemuksista helpottaisi lapsen ymmärtämistä ja perhehoitaja osaisi etsiä paremmin apua lapsen oireisiin, kun tietäisi mistä on kyse. Tietämättömyys lapsen historiasta vaikuttaa myös perhehoitajan asemaan työntekijänä. Perhehoitaja voi kokea, ettei hän ole työntekijänä tarpeeksi pätevä tai arvostettu, jotta hänelle voitaisiin uskoa tietoa lapsen menneisyydestä. Onko oikein, että yksi tärkein työntekijä sijoitetun lapsen elämässä ei saa työnsä tueksi tarpeeksi tietoa?

”Tiedon puute sekä lapsen historiasta että sijoitukseen johtaneissa asioissa. Sanotaan, että pidä lasta kuin omaasi ja kuitenkin vaitiolovelvollisuuteen vedoten jätetään historia kertomatta. Toimintatapa perhehoitajana olisi helpompaa jos tiedonsaanti olisi asianmukaista. Avoimuutta ja yhteistyötä korostetaan mutta huostaanoton syytä verhoaa salaisuuden verho.”

Perhehoitajalaissa on maininta, että sijaisvanhemmilla on tarvittaessa oikeus työhönsä. Suositeltavaa olisi, että työhönsä annettaisiin säännöllisesti varsinkin kahden ensimmäisen vuoden aikana. Erityistä tarvetta työhönsä tulee myös yleensä silloin, kun sijoitettu lapsi tulee murrosikänsä. Sijoittajataho tulisi auttaa työhönsä löytämisessä ja hänen palkkioidensa maksamisessa. Työhönsä antavat muun muassa koulutetut ja kokeneet sijaisvanhemmat, jotka ovat käyneet työhönsäkoulutuksen (www.perhehoitoliitto.fi.)

Työhönsä liittyy omaan ammattitaidon vaalimiseen ja edistämiseen. Työhönsän tärkein lähtökohta on pyrkimys oman toiminnan kriittiseen arviointiin ja kehittämiseen. (Karvinen 1991, 7.) Työhönsä tarvitaan erityisesti ihmissuhdeammateissa, joissa työntekijän persoonallisuus kuormittuu toisten ihmisten vaikeuksista, jolloin työntekijä ei kykene saavuttamaan toivottuja tuloksia (Virtaniemi 1984, 13). Työhönsä on luonteeltaan prosessiluontoista ja säännöllistä. Sisällöt työhönsä tulevat ohjattavan persoonan, ammatin ja työtilanteiden myötä. (Kuusniemi 1984, 124.)

Oman aineistoni sijaisvanhemmista 80 (31,3 %) oli saanut henkistä tukea työhönsästä vuoden sisällä kyselyn täyttämishetkestä. 129 (50,4 %) puolestaan ei ollut saanut työhönsästä. Avoimissa vastauksissa oli 35 mainintaa sijaisvanhemmilta, jotka halusivat saada työhönsästä. Toivottiin, että työhönsä kuuluisi automaattisesti kaikille halukkaille. Monet kokivat työhönsänsä hyvänä tukena ja tunsivat saavansa siitä eväitä työhönsä ja omaan jaksamiseen.

7.2 Viranomaisyhteistyö

Sijaisvanhemmat tekevät paljon yhteistyötä eri viranomaisten kanssa. Näitä ovat sosiaalityöntekijä, terveydenhuollon työntekijät, kouluviranomaiset, päivähoidon

työntekijät, KELA, poliisi jne. Isomäen (2002) mukaan tiivis viranomaisyhteistyö on merkki sijaisvanhemmuuden professioluonteesta.

Omassa aineistossani oli paljon mainintoja viranomaisyhteistyöstä. Eniten kerrottiin yhteistyöstä sosiaaliviranomaisten kanssa. Kaiken kaikkiaan mainintoja viranomaisyhteistyöstä oli 510. Yhdessä lomakkeessa oli siis useimmiten monia mainintoja. Jaoin maininnat yhdeksään luokkaan. 135 vastaajan mielestä yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa sujui hyvin. 55 mielestä yhteistyö ei sujunut ja 75 vastaajaa toivoi enemmän tukea ja yhteistyötä sosiaalitoimelta. 100 vastaajan mielestä kunnan huonot resurssit vaikeuttivat yhteistyötä. 13 vastaajaa kertoivat, että heillä yhteistyön tarve oli vähäistä. Huonoa arvostusta sosiaalityöntekijän puolelta koki 32 vastaajaa. 25 vastaajaa kertoi, että aluksi yhteistyö oli ollut huonoa, mutta se oli ajan kuluessa parantunut. Näiden lisäksi aineistosta löytyi 25 mainintaa yhteistyön parantamiskeinoista ja 50 mainintaa muista viranomaiskontakteista.

Monilla yhteistyö sujui sosiaalityöntekijän kanssa hyvin. Luokan nimi olisi voinut olla myös ”yhteistyö sujuu, mutta”. Niin monella sujuvuutta haittasi jokin tekijä, vaikka henkilökemiatasolla ongelmia ei ollutkaan. Ulkopuolisia tekijöitä olivat sosiaalityöntekijän kiire, vaikea tavoitettavuus ja työntekijöiden nopea vaihtuvuus. Kuntien kiristyvät taloudet puhuvat siis karua kieltään myös aineistossani.

”Meillä on ollut ilo pitää sama sosiaalityöntekijä koko ajan. Hän oli se henkilö, joka valitsi lapsillemme juuri meidät sijaisvanhemmiksi. Meillä on sujuva yhteistyö ja hän tuntee perheemme ongelmat ja ilot. Se on vain hankalaa, kun sosiaalityöntekijöillä on työt niin paljon lisääntyneet, että aikaa ei tahdo riittää tarpeeksi sijaisperheelle. Erityisen tärkeänä lenkinä hän on biologisten ja sijaisvanhempien välillä ainakin silloin, jos on ongelmia tapaamisten tms suhteen.”

Yhteistyön sujuminen on tärkeää sijaisvanhempien jaksamisen kannalta. Perhehoitajan on tunnettava, että hänellä on lupa soittaa pulmatilanteissa sosiaalityöntekijälle ja että häntä kuunnellaan ja tuetaan parhaan mukaan. Aikaisemmin jo tuli esille, että sosiaalityöntekijän antama tuki sijaisvanhemmille voi ehkäistä sijoituksen ennenaikaista katkeamista (Vinnerljung ym. 2001, 47).

”Yhteistyö sujunut hienosti vaikka sosiaalityöntekijäkin on jo ehtinyt vaihtua tämän 4kk:n aikana. Ongelmissa otan yhteyttä s-postilla ja saan vastauksen yleensä samana päivänä. Sosiaalityöntekijä on kannustanut pyytämään apua jos itsestä tuntuu, ettei jaksa. Koen heidän olevan todellinen tuki meille.”

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on hankalaa hyvän yhteistyösuhteen luomisen kannalta. Tutustuminen pitää aloittaa aina alusta ja kaikki sijaisperheen asiat tulevat uutena sosiaalityöntekijälle. Toisaalta joskus sosiaalityöntekijän vaihtuminen voi olla suunta parempaan päin, jos yhteistyö edellisen kanssa ei ole jostain syystä toiminut parhaalla mahdollisella tavalla. Yhteistyön takkuilu voi johtua henkilökemioista, sosiaalityöntekijän uupumisesta, kiireestä, asenteesta. Tärkeä elementti sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyössä on luottamus. Jos luottamusta ei ole, niin yhteistyön perustalta on pohja pois.

”Ei pidetä sovituista asioista kiinni. Puhutaan edessä toista kun taasen selän takana. ”Luottamus”pula.”

Ongelmia voi tulla myös siitä, jos sosiaalityöntekijä ei kohtelee sijaisvanhempia yhteistyökumppaneina, vaan pitää heitä asiakkaina. 38 vastaajaa koki suhteen sosiaalityöhön olevan asiakassuhteen. Suurin osa vastaajista, 178, piti suhdetta sosiaalityöhön yhteistyösuhteenä. 20 vastaajaa koki, että suhde sosiaalityöhön on palveluntarjoajan/-ostajan suhde.

”Arvostus tekemäämme työtä kohtaan ja sen myötä suhde asiakassuhde eikä saman työn työkumppanuus.”

”Vaihtelee suuresti tyyppikohtaisesti. Osalle olemme yhteistyökumppani, osalle lasten perushuollosta vastaava yksikkö.”

Sijaisvanhempien työn arvostus, tai arvostuksen puuttuminen sosiaalitoimen puolelta, on mielestäni yllättävää. Sijaisperheistä on jatkuva pula ja perhehoidon asemaa halutaan kasvattaa sijaishuollossa. Miksi siis aineistostani löytyy näinkin paljon mainintoja arvostuksen puutteesta? Luulisi, että nykyisistä sijaisperheistä haluttaisiin pitää

mahdollisimman hyvää huolta, että he jaksaisivat tehdä työtä sijoitettujen lasten hyväksi tulevaisuudessakin. Vastaajat viittasivat monesti siihen, että sosiaalityöntekijät eivät osaa suhtautua perhehoitoon *työnä*, vaan pitävät sitä vielä hyväntekeväisyyteen verrattavana toimintana.

”Perhehoitajan työ on rankkaa, mutta myös palkitsevaa työtä. Tämän työn kautta hoitaja itse voi kasvaa ihmisenä. Ikävä vain on ollut huomata, että viranomaiset luottavat siihen, että hoitajille riittää palkkioksi hoidettavista tuleva palaute, luullaan, että maailmasta tulee aina löytymään altruismin omaavia jotka ovat valmiita työskentelemään näinkin vaativissa tehtävissä ilman kunnan korvausta.”

”Asennepulmat – edelleen puhutaan/asennoidutaan, kuten hyväntekeväisyyteen tai hyvien tekojen tekemiseen, eikä ammatillisesti vaihtoehtoiseen tapaan elää ja tehdä työtä. Myös odotetaan, että pulmien kanssa selvitään, kun on kerran työhön ryhtynyt.”

Jälkimmäisestä sitaatista on löydettävissä yhteys kutsumustyöhön. Perhehoitajan ei sovi väsyä, tai näyttää uupumistaan, koska se kyseenalaistaa henkilökohtaisen kutsumuksen (vrt. Kauppinen-Perttula 2004, 34). Viesti on selvä: jos rakastat tarpeeksi, niin jaksat. Samaa näkökantaa oli aineistossani myös yhdellä sijaisvanhemmalla. Yhdessä lomakkeessa mainittiin hyvän perhehoitajan ominaisuuksista puhuttaessa, että rakastavat sijaisvanhemmat jaksavat myös vaikeuksien tullessa.

”Perheet jotka ottavat sijaislapsia ei rahan takia, vaan rakastaakseen lasta, jonka saavat, kamppailevat vaikeuksien yli.”

Sijaisvanhempien ammatillisesta suhtautumisesta kertoo se, että he haluaisivat olla sijoitetun lapsen asioissa arvostettuja ja tasavertaisia työntekijöitä sosiaalityöntekijöiden rinnalla. Osaltaan tämä suuntaus on koulutuksen ansiota. Lapsien entistä vaikeammat ongelmat pakottavat sijaisvanhemmat etsimään tietoa ja kehittämään omia taitojaan. Onko perhehoidon kehitys jäänyt osalta sosiaalityöntekijöistä huomaamatta?

”Nykyisin perhehoitajilla uudenaikaisempi asenne priden myötä, työntekijät sen sijaan toimivat vanhakantaisesti. Työntekijöiden olisi annettava perhehoitajalle oikeus olla tasaveroinen yhteistyökumppani.”

Sosiaalityöntekijöiltä kaivattiin yhteistyön lisäksi myös enemmän tukea. Sijaisvanhemmat kokivat jäävänsä monesti liian yksin ongelmien kanssa. Monet kertoivat, että joutuvat usein ratkaisemaan ongelman itse ennen kuin sosiaalityöntekijän saa kiinni. Resurssipula vaikeuttaa siis selvästi sijaisvanhempien tukemista.

”Mikäli sijaisvanhemmilla on jotakin asiaa sosiaalityöntekijälle, joka hoitaa heidän sijoitustaan, niin olisi todella toivottavaa, että se kuuntelu-aika ja tuki järjestyisi!”

Tukea ei kaivattu vain ongelmatilanteissa. Sijaisvanhemmat kaipasivat jatkuvaa yhteistyötä sosiaalitoimen kanssa, vaikka kaikki sujuisikin hyvin. Säännöllinen yhteistyö luo usein hyvän suhteen osapuolten välille, jolloin ongelmatilanteissa tuen antaminen ja pyytäminen on helpompaa. Tutulle ihmiselle vaikeiden asioiden puhuminen on luontevampaa. Säännöllinen yhteydenpito antaa sosiaalityöntekijällekin kuvan sijaisperheen arjesta, jolloin pulmatilanteissa asiat eivät tule välttämättä täysin uutena. Erityisesti sijaisvanhempia ärsytti se, että he tunsivat yhteistyön olevan pelkästään sijaisperhelähtöistä. Toivottiin enemmän aloitteita sosiaalityöntekijältä. Muutamat vastaajat kertoivat, että he olivat luovuttaneet yhteydenpidon suhteen, koska kokivat, että yhteistyö ja sen ylläpitäminen oli yksipuolista. Tärkeää sijaisperheelle olisi tunne siitä, että sosiaalityöntekijä on kiinnostunut sijaisperheestä ja sen hyvinvoinnista.

”Sosiaalityöntekijät saisivat olla enemmän yhteydessä, kysellä kuulumisia, eikä aina niin, että sijaisvanhemmat ottavat yhteyttä pulmatilanteissa.”

”[Pitäisi] muistuttaa kaikkia sosiaalityöntekijöitä, että on tärkeää pitää yhteyttä ja kysellä kuulumisia perhehoitajilta.”

Ainakin Pelastakaa Lapset ry on havahtunut sijaisvanhempien ja sijoitetun lapsen tukemisen tärkeyteen. Pelastakaa Lapset ry:llä on käynnissä Minun elämäni -projekti, johon liittyy Lapsen ja perheen tuki sijoituksissa - hanke. Hankkeen puitteissa kehitetään

suunnitelmallisen tuen antamista sijaisperheille sijoitusvaiheessa ja sen jälkeen. Projektia toteutetaan yhteistyössä kunnan sosiaalitoimen kanssa. (Pelastakaa Lapset 2005.) Tärkeää olisi, että uudet hyvät käytännöt juurtuisivat työyhteisöihin.

Sijaisvanhemmilla oli ehdotuksia, miten yhteistyötä sosiaalitoimen kanssa voisi kehittää paremmaksi. Tärkeä tekijä on tietysti lastensuojelun resurssit, enemmän työntekijöitä, jotta yksilöllistä aikaa sijaisperheelle riittäisi paremmin ja rahaa perheiden tukemiseen (lomat, lasten harrastukset, terapiat, koulutus jne). Sijaisvanhempien mielestä olisi erityisen tärkeää, ettei sama sosiaalityöntekijä hoitaisi biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien asioita. Siinä tilanteessa sosiaalityöntekijä joutuu usein valitsemaan puolen, on vaikea olla puolueeton ja ajaa yhtä aikaa molempien etuja. Monet olivat lisäksi huolissaan sosiaalityöntekijöiden ammattitaidosta. Löysin mainintoja, että sosiaalityöntekijöitä pitäisi kouluttaa paremmin juuri lastensuojelun erityiskysymyksiin.

”Sosiaalityöntekijöiden työn jakaminen siten, että heillä on aikaa tehdä lastensuojelutyötä kunnolla; eli lastensuojelun puolelle omat työntekijät, jotka keskittyvät vain tähän asiaan. Lisää koulutusta työntekijöille, jotka toimivat lastensuojelun asioissa. Rahavarojen suuntaaminen lastensuojeluun.”

Sijaisvanhemmilla oli näkemyksiä, miten lastensuojelua ja perhehoitoa voisi tehokkaammin toteuttaa. Mainittiin muun muassa alueelliset sijaishuoltoyksiköt ja perhehoitajapankki. Perhehoitajat olivat nimittäin sitä mieltä, että nykyisellään perhehoitajat ja sijoitettavat lapset eivät kohtaa. Tarvittaisiin valtakunnallinen perhehoitajapankki, jonka avulla lapselle voisi etsiä juuri hänelle sopivat kodin. Nyt monet perhehoitajat joutuvat odottamaan sijoitusta melko pitkään, kuten lapsetkin.

”Kuntien tai pienten kuntien yhteenliittymien tulisi perustaa erityisiä sijaishuollon työryhmiä (ammattillisia), joissa asiansa osaavat sosiaalityöntekijät ja mahd. perhetyöntekijät sekä psykologi valmistelisivat biologisia vanhempia, lasta ja sijaisperhettä, sekä jatkossa tukisivat kaikkia osapuolia, niin että lapsella olisi lupa viihtyä sijaisperheessä ja tapaamiset biol. vanhempien/sukulaisten kanssa olisivat turvallisia ja toteutuisivat lapsen edun mukaisesti.”

”Valtakunnallinen ”perhepankki” sijaisperheille, koska selvästi on perheitä ilman lapsia ja taas toisinpäin, mutta tarpeet eivät kohtaa, koska joka kunta haluaa, että perhe sitoutuu vain heille, jos yhteistyötä aletaan tehdä (kotiselvitys).”

Muihin viranomaiskontakteihin kävivät pitkälti samat säännöt kuin yhteistyöhön sosiaalitoimen kanssa. Pääosin yhteistyö sujui muiden viranomaisten kanssa hyvin, mutta resurssipula oli nähtävissä näistäkin maininnoista. Perheneuvolaan joutui aikaa jonottamaan pitkään, terapiapalveluja lapselle oli suorastaan taisteltava. Koulun kanssa yhteistyö sujui pääosin hyvin, joitakin poikkeuksia oli – aina ei koulussa ymmärretty sijoitetun lapsen erityisvaikeuksia. Yhteistyön sujuminen edellytti monien mielestä omaa aktiivisuutta, silloin ongelmia ei tullut.

”Koulu ei tunne riittävästi sijoitettujen lasten erityistarpeita. Resurssit pienet erityislasten tarpeisiin nähden.”

”Olen ollut nuoren koulunkäyntiasioissa yhteydessä suoraan luokanvalvojaan ja asiat ovat hoituneet sillä tasolla hyvin. Samoin esim. perheneuvola, nuorisopsykiatria ym. Yleensäkin yhteistyö kaikenlaisten viranomaisten kanssa edellyttää omaa aktiivisuutta ja asiallista otetta, silloin ei tule suuria ongelmia.”

Viranomaisyhteistyö nähtiin siis hyvin tärkeänä osana perhehoitoa. Viranomaisyhteistyö on osa perhehoitajan ammatillisuutta ja myös velvollisuuksia. Sosiaaliviranomaisilta kaivattiin jatkuvaa tukea ja yhteydenpitoa, vaikkei ongelmia juuri sillä hetkellä olisikaan. Hyvän yhteistyösuhteen myötä myös ongelmista puhuminen helpottuu. Aineistoni perhehoitajat kaipasivat toisiaan arvostavaa yhteistyökumppanuutta, ei asiakassuhdetta, sosiaalitoimeen. Nyt vielä melko monet vastaajat kokivat arvostuksen puutetta sosiaalitoimen puolelta, mikä vaikutti työn tekemisen mielekkyyteen ja perhehoitajan jaksamiseen kielteisesti. Yhteistyön kehittämisen avaimeksi perhehoitajat näkivät riittävät resurssit lastensuojeluun, jotta perhehoidosta vastaavilla työntekijöillä olisi aikaa keskittyä yksittäisten sijaisperheiden asioiden hoitoon nykyistä paremmin.

7.3 Palkkio, sosiaaliturva ja toimeksiantosopimus

Motiivit perhehoitajaksi ryhtymiselle –luvussa puhuin jo hieman palkkion merkityksestä perhehoitajille. Se ei ollut monelle kolmen tärkeimmän merkityksellisen tekijän joukossa, mutta se arvioitiin kuitenkin kohtalaisen tärkeäksi tekijäksi ylipäättään. Tässä luvussa tarkastelen lähemmin palkkion ja kulukorvauksen merkitystä vastaajille. Puhun usein pelkästä palkkiosta, mutta siihen sisältyy tietenkin myös kulukorvaus. Palkkion lisäksi tarkastelen myös perhehoitajien mielipiteitä toimeksiantosopimuksesta ja sosiaaliturvasta.

Kysymyksessä 18 vastaajat saivat arvioida kulukorvausta ja palkkiota asteikolla huono-hyvä. Enemmistö vastaajista, 83, arvotti kulukorvauksen ja palkkion keskinkertaisiksi, melko huonoiksi 81. Huonoiksi ne määrittelivät 41 vastaajaa. 36 vastaajan mielestä kulukorvaus ja palkkio olivat melko hyvät, vain 9 vastaajan mielestä hyvät. Kysymyksessä 29 kysyttiin vastaajien tyytyväisyyttä heidän nykyiseen elämäntilanteeseensa. Taloudelliseen tilanteeseen oli melko tyytyväisiä 145 vastaajaa. Erittäin tyytyväisiä oli 66 vastaajaa. Melko tyytymättömiä 28 vastaajaa ja erittäin tyytymättömiä 5 vastaajaa.

Jaottelin palkkioon, sosiaaliturvaan ja toimeksiantosopimukseen liittyvät maininnat kahdeksaan luokkaan. 131 vastaajan mielestä palkkio ei ollut nykyisellään riittävä. Vain 2 vastaajan mielestä palkkio oli riittävä. 36 vastaajaa toivoi, että palkkiot ja perhehoidon käytännöt olisivat yhtenäiset koko maassa. 7 vastaajaa haluaisi muuttaa toimeksiantosopimuksen työsopimukseksi. Tiukkuutta toimeksiantosopimukseen toivoi 13 vastaajaa. 24 vastaajaa mainitsivat, että eläke ja sosiaaliturva pitäisi saada paremmiksi. 31 sijaisvanhempaa olivat sitä mieltä, että perhehoitoa ei saisi kehittää laitospäivähoitoon ja 17 vastaajan mielestä palkkio ei saa olla tärkeämpi kuin lapsi.

Aineistostani löytyi siis todella monta, 131, mainintaa siitä, että nykyisellään palkkio ei ole riittävän hyvä. Palkkioiden korotusten tukeminen liittyi useimmiten siihen, että vastaajat haluaisivat jäädä täyspäiväisesti kotiin lasten kanssa. Kokoaikaisena perhehoitajana toimiminen nähtiin ihanteena, se on parasta lapsen edun kannalta.

”Ehdottomasti asianmukainen korvaus ainakin heille/meille, jotka olemme jääneet kotiin lasten takia. Tuttavapiirissäni on monta, jotka jättäisivät jopa hyvän työpaikkansa työttömille ja haluaisivat jäädä kotiin oman lapsen

kanssa + antaa paikkaa sydämessä ja talossa sijoitetuille lapsille, mikäli se olisi taloudellisesti mahdollista.”

Hyvä palkkio nähtiin siis ennen kaikkea lapsen parhaaksi. Sen avulla lapsi saisi hoitajan kotiin koko päiväksi, paremmat harrastusmahdollisuudet ja vapaa-ajan toimiin avustusta (elokuvat, retket jne). Seuraavassa sitaatissa sijaisvanhempi kirjoittaa, että hyvällä palkkiolla on myös sijaisvanhemman jaksamisen kannalta merkitystä. Sijaisvanhempi jaksaisi paremmin, kun voisi täysipäiväisesti keskittyä sijoitetun lapsen hoitoon, eikä tarvitsisi sen lisäksi käydä kodin ulkopuolella töissä. Kyseinen sijaisvanhempi sanoo myös suoraan, että rakkaus ja palkkio tulisi pitää toisistaan erillään – palkkion nostaminen ei vähennä rakkauden määrää, vaan ne ovat kaksi erillistä asiaa.

”Palkkausta ja eläke-etuja tulisi parantaa niin, että toinen vanhemmista voisi toimia päätoimisesti sijaisvanhempana. Silloin ei sosiaalityöntekijääkään tarvittaisi yhtä paljon, kun omat voimavarat riittäisivät paremmin lasten ongelmien hoitamiseen. Pois turha hymistely palkkausasioissa, pelkkä rakkaus ei ketään elätä! Ne jotka ryhtyvät sijaisvanhemmiksi eivät tee sitä suuren rahan toivossa, mutta kunnollinen toimeentulo perheessä olisi omiaan helpottamaan myös sijoitettujen lasten elämää.”

Vain kaksi vastaajaa mainitsi avoimissa vastauksissa, että palkkio ja korvaukset ovat heidän mielestään riittävät. Ja toinen näistäkin vastaajista oli sitä mieltä, että palkkiota ja kulukorvausta olisi silti hyvä korottaa, sillä he uskoivat pienen palkkion olevan syynä siihen, että uusia sijaisperheitä on vaikea saada mukaan alalle.

Sijaisvanhemmat mainitsivat myös monta kertaa, että nykyisellään pitää olla monta sijoitettua lasta, että perhehoitaja saa riittävän toimeentulon, jos ei käy muussa työssä. Monet pelkäsivät, että lapset eivät silloin saa tarvitsemaansa huomiota ja hoivaa. Jälkimmäisessä sitaatissa kirjoittaja esittää huolensa siitä, että monen sijoitetun lapsen kanssa elämä alkaa helposti muistuttaa ammatillista perhekotia. Kirjoittajan mielestä ammatillinen perhekoti ei tarjoa normaalia kotielämää, mikä on tavoitteena ja ihanteena perhehoidossa.

”Perhehoitajalle niin hyvä korvaus, että voi keskittyä 1-2 lapsen hoitoon ja kasvatukseen (laatu!). Nyt pitää olla liian paljon hoidettavia, että sillä yksinomaan tulee toimeen.”

” Jos sijaisäidin ainoa työ on perhehoito, lapsia on oltava vähintään 4, että jää palkkaa itsellekin. Sitten tulee esiin ongelma, kun kaikilla on omat sukulaiset ja tiiviit tapaamiset. Milloin sijaisperhe viettää rauhallista perhelämää? Koska tämä tilanne alkaa muistuttaa ammatillista perhekotia, niin usea perhe ryhtyy sellaiseksi, mikä taas on kunnille huomattavasti kalliimpaa. Näin riistetään lapsilta mahdollisuus ”normaaliin” kotielämään.”

Muutama vastaaja otti esille sen, että ammatilliset perhekodit saavat työstään paljon paremman korvauksen. Heidän mielestään se oli epäoikeudenmukaista. Ensimmäisen sitaatin kirjoittaja ei muissa vastauksissaan korosta erityisesti perhehoidon ammatillisia puolia vaan enemmänkin tavallista arkea ja perhelämää. Hän puhuu itsestään lapsen äitinä ja puolisostaan lapsen isänä. Palkkio on hänelle välttämätön ehto sijoitukseen lähdettäessä, mutta hän kokee sen kuitenkin liian pienenä, että sille voisi perustaa koko toimeentulon.

”Jos tätä vertaa yksityisten perhekotien saamaan palkkioon eriarvoisuus ja epäoikeudenmukaisuus lyövät silmille!”

”Miten on mahdollista, että [ammatilliset] perhekodit saavat lähes kolminkertaisena tuon meidän saaman rahallisen korvauksen. Ymmärrän toki, että he ovat opiskelleet sen eteen, mutta siitäkin huolimatta olis edes nykyinen 30 % parempi palkkiot ja kulukorvaus!!”

Jälkimmäisen sitaatin kirjoittaja korostaa muissa vastauksissaan perhehoidon parempia ammatillisia edellytyksiä, mutta myös perheensä rakkautta hoidettavaan. Kuitenkin hänelle perhehoito on työtä, ei pelkkää vanhemmuutta. Sitaateista voi päätellä, että vastaajat haluaisivat työstään palkkion, joka edes jossain suhteessa vastaisi ammatillisten perhekotien saamaa palkkaa. Se kertoisi työn arvostuksesta.

Aineistoni sijaisvanhemmat halusivat kuitenkin pääasiassa pitää selvän eron tavallisten sijaisperheiden ja ammatillisten perhekotien ja laitosten välillä. Monet olivat huolissaan, että perhehoito kehittyisi liian laitosmaiseen suuntaan, mikä kertoo perhekeskeisten arvojen tärkeydestä sijaisvanhemmille.

”Perhehoito on kuitenkin parasta, mitä lapselle voi antaa. Ammatilliset perhekoditkin voivat olla vähän levottomia ja liian laitosmaisia.”

”Ryhmäperhekodit ”ammatilliset” eivät takaa läheisiä ja lämpimiä pysyviä ihmissuhteita. Kaikilla lapsilla pitää olla yksi koti ja yhdet vastuulliset vanhemmat myös aikuisina.”

Tässä on mielestäni yksi perhehoidon ammatillisuuden ydinkysymyksistä. Miten kehittää perhehoitoa ammatillisemmaksi ilman, että sijaisperheet muuttuvat pieniksi laitoksiksi? Aineistosta löytyi myös vastaajia, jotka halusivat kehittää perhehoitoa ammatillisempaan suuntaan ammatillisten perhekotien avulla. Yksi vastaaja kirjoitti, että haluaisi kehittää perhehoitoa ylipäätään eteenpäin ja olisi valmis itse ottamaan uudenlaisia sijoituksia. Kyseisellä sijaisvanhemmalla on selvästi ammatillinen ote sijaisvanhemmuuteen.

”Haluaisin kehittää niin, että voisin ottaa myös, esim. äiti-lapsi-sijoituksia. Perustaisin enemmän ammatillisia sijaiskoteja, joissa on pitkälle koulutetut vanhemmat.”

Lasten hoidon helpottamisen lisäksi palkkio nähtiin tärkeänä sijaisvanhempien työn arvostuksen mittarina - mitä huonompi palkka sitä huonompi työn arvostus. Vastaajat pitivät omaa työtään sitoutumista vaativana, haastavana työnä, josta pitäisi saada työtä vastaava korvaus.

”Meidän työn arvostuksen puute (palkkio, kulukorvaus), vanha ajattelutapa tehdään tätä työtä pelkästään sydämellä. 2000-luvulla työn arvostusta kuvaa myös rahallinen arvostus, perhehoito halpa muoto, vaikka korvaukset olisi keskitasoa.”

Palkkioiden korottamista perusteltiin myös lasten hoidollisuudella. Monet vastaajista valittelivat sitä, ettei lasten vaativuutta ole tarpeeksi hyvin huomioitu palkkioissa. Sama tulos tuli Kirtoninkin (2002) tutkimuksessa, jossa maksu nähtiin ainakin osittaisena kompensationsa sijaishuollon vaativille puolille ja maksujen korotusten tukeminen linkittyi nimenomaan vaikeampiin sijoituksiin.

”Perhehoito näyttää kehittyvän enemmän ammatillisesti omassa kodissa toimivan perhehoitajan suuntaan (lapset vaikeammin hoidettavia, edellyttää perehtyneisyyttä + koulutusta), ammattina elämäntapa -> palkkiotason on noustava!”

”Ei se ainakaan lisää voimavaroja jos mikään ei toimi ja saa ”ilmaiseksi” hoitaa joka sekunti vahtimista vaativaa erityisnuorta ongelmiseen.”

Palkkioiden korottamisen lisäksi vastaajat korostivat moneen otteeseen, että palkkioita ja perhehoidon käytäntöjä pitäisi yhdenmukaistaa. Nyt eri kuntien välillä on kirjavia eroja korvausten suhteen, mikä asettaa perhehoitajat ja sijoitetut lapsetkin eriarvoiseen asemaan. Sama yhdenmukaistamisen toive koski myös toimeksiantosopimusta. Nyt vastaajat tunsivat, että sopimus on liian väljä ja jättää kunnille liikaa harkinnan varaa. Kysymyksessä 18 vastaajat saivat arvostella toimeksiantosopimusmallia asteikolla hyvä-huono. Enemmistön, 106 vastaajan mielestä, sopimusmalli oli keskinkertainen, 68 mielestä melko hyvä, 41 vastaajan mielestä melko huono, 25 vastaajan mielestä huono ja 10 vastaajan mielestä hyvä.

”Hoito- ja kulukorvaukset ym. etuudet joka kunnassa samalle tasolle. Hoitajat eriarvoisessa asemassa eri kunnissa. Selvät ja yhtenäiset ”pelisäännöt”. Työtä vastaava palkka ja korvaus. Selvät säännöt mitä kulukorvaus sisältää ja mitä ja mihin lapsen asiaan saa kunnalta erikseen korvauksen. Lapsilisä perheelle, että voi ohjata lasta rahan käytössä ja säästämisessä.”

”Selvä ohjeistus toimeksiantosopimusta tehtäessä, että tietää mitä kaikkea tulee ottaa huomioon ja mitä kaikkea tulee olla kirjallisesti sovittuna ennen

kuin allekirjoittaa sopimuksen, ettei sijoittava kunta yritä päästä sopimukseen mahdollisimman vähin kustannuksin.”

Aineistosta löytyi joitakin perhehoitajia, jotka olivat sitä mieltä, että toimeksiantosopimus tulisi voida muuttaa työsopimukseksi. Alla olevan sitaatin kirjoittaja ehdottaa palkaksi esimerkiksi lähihoitajan palkkaa.

”Perhehoito arvostetuksi työksi, lähihoitajan palkka. Työlainsäädännön piiriin kuuluvaksi työksi.”

”Kunnon korvaukset työstä ja valtakunnalliset lait; lomaa riittävästi. Perhehoito työsuhteiseksi, työaika lain ulkopuoliseksi. Tyky koulutusta, monet perhehoitajat kotiin sidottuja ja iäkkäitä, sekä heikkokuntoisia, koska ei ole aikaa, voimia, eikä mahdollisuuksia hoitaa itseään.”

Mitä tästä sitten seuraisi? Sijaisperheet muuttuisivat ammatillisiksi perhekodeiksi? Sitaattien kirjoittajien muista vastauksista ei oikein voi päätellä heidän suhtautumisestaan perhekodin ja ammatillisen perhekodin väliseen eroon. Heille perhehoito on kuitenkin ammattitaitoa vaativaa työtä, johon heidät on saanut ryhtymään auttamishalu. Ensimmäisen sitaatin kirjoittaja oli mielestäni hieman ristiriitaisesti myös sitä mieltä, ettei perhehoitoon voi valmentautua, koska se on elävää elämää ja kasvua. Kuitenkin hänen mielestään se tulisi tunnustaa työksi, mistä saa kunnon palkan.

Palkkion lisäksi oli melko paljon mainintoja perhehoitajien eläketurvasta, verotuksesta, työttömyysturvasta ja äitiysetuuksista. Näihin toivottiin parannuksia. Nyt koettiin, että eläketurva on lähes olematon ja työttömyyden kohdatessa ei perhehoitajalla ole kunnon turvaa.

”Jos perhehoitaja joutuu työttömäksi, toimeksiantosopimus estää hoitajaa liittymästä työttömyyskassaan tai liittoon. Tässä on vakava epäkohta, joka tulisi korjata.”

”Erityisesti eläke-edut olisi saatava kuntoon!”

Yksi sijaisvanhempia vaivaava asia oli, että pienten lasten sijoituksissa ei perhehoitaja saa samoja etuuksia, kuin omien lasten kohdalla. Perhehoitaja ei siis voi jäädä perinteiselle äitiyslomalle, kun perheeseen sijoitetaan pieni lapsi.

”Ainakin pienten sijaislasten kohdalla tuntee olevansa ns. väliinputoaja, ei saa samoja etuuksia kuin omasta lapsesta saisi, vaikka joutuu jäämään pois työmarkkinoilta.”

Vaikka palkkiosta ja sen pienuudesta puhuttiin paljon, muistivat vastaajat kuitenkin korostaa, että lapsi on tärkeämpi kuin palkkio. Palkkion korotusta perusteltiin sillä, että sen avulla lapselle voisi tarjota parempaa hoivaa. Muutamat niistäkin, josta painottivat sitä, että palkkio ei saa olla motiivina, halusivat työstään vähintään kohtuullisen korvauksen.

”Sijoitettua lasta kohdellaan täysin tasavertaisena perheenjäsenenä, kuitenkin niin, että hänen erityistarpeisiinsa vastataan esim. tarve kotihoitoon, terapioiden tarve, kuntoutustarpeet. Esteitä: hoitopalkkion pienuus voi estää kotihoidon, terapiat ja kuntoutus voivat jäädä saamatta henkilökuntapulan vuoksi tai määrärahojen vähäisyyden takia, sijoitetun lapsen osallistuminen perheen elämään voi vaikeutua pienen kulukorvauksen vuoksi, ei voi harrastaa samoin kuin muut.”

”Rakkaus hoidettavaan ensisijaisesti, korvaus kohtuullinen.”

Aineistoni sijaisvanhemmille perhehoidon ammatillisuus näyttäisi merkitsevän parempaa koulutusta, työnohjausta, kunnon palkkiota ja kulukorvausta sekä sosiaaliturvaa. Tulkitsen, että näiden elementtien avulla sijaisvanhemmat voisivat keskittyä antamaan laadukasta hoivaa korkeintaan muutamalle sijoitetulle lapselle kerrallaan. Näin estettäisiin se, että sijaisperheet muuttuvat pieniksi laitoksiksi. Palkkion ja kulukorvauksen pitäisi olla tarpeeksi iso, jotta ainakin toinen sijaisperheen vanhemmista voisi jäädä kotiin hoitamaan lasta/lapsia. Raha ei ollut aineistoni sijaisvanhemmille itseisarvo vaan väline, jolla mahdollistetaan lasten laadukas hoito ja perhehoitajan työn arvostus.

8. SIJAISVANHEMMUUDEN RISTIRIIDAT

Olen tässä tutkielmassa tuonut esille uuden näkökulman sijaisvanhemmuuteen, työn näkökulman. Olen tarkastellut sijaisvanhemmuutta työn eri elementtien kautta, kotiansiotyön, kutsumustyön, hoivatyön ja myös asiantuntijuuden ja ammatillisuuden silmin. Aineistostani löytyi kaikkia mainitsemiani työn elementtejä, joten sijaisvanhemmuus on todella monitahoinen ja ristiriitainen ilmiö. Työn elementtien lisäksi myös vanhemmuus oli läsnä.

Uskon, että lomakekyselyn kasvottomuus auttoi vastaajia kirjoittamaan myös sijaisvanhemmuuden kipeistä puolista. Esimerkiksi kun kiintymyssuhde sijoitettuun lapseen ei muodostukaan niin läheiseksi kuin sijaisvanhemmat olisivat toivoneet, on helpompi kirjoittaa siitä nimettömänä ja kasvottomana kuin kertoa vieraille haastattelijalle kasvotusten. Aineistossani tuotiin muutenkin esiin paljon epäkohtia liittyen perhehoitoon, kuten sosiaalityöntekijöiden epäkunnioittava suhtautuminen ja vähäinen tuen antaminen, riittämätön palkkaus ja koulutus sekä työn yleinen huono arvostus. Epäkohtien lisäksi kirjoitettiin myös onnistumisen kokemuksista, hyvästä yhteistyöstä viranomaisten kanssa sekä sijoitettujen lasten mukanaan tuomasta rikkaasta elämäntavasta.

Aineistollani on myös rajoituksia. Aineistoa ei ollut kerätty juuri minun tutkimuskysymyksiäni silmällä pitäen. Kyselylomake oli kuitenkin monipuolinen, mikä auttoi minua saamaan tietoa sijaisvanhemmuuden eri puolista, joskin välillä tuntui, että aineiston avulla sai vain raapaistua pintaa. Aineiston heikkouksista huolimatta tunnen, että sain tuotua esille tuoreita ja mielenkiintoisia näkökulmia sijaisvanhemmuuteen. Tutkimuskysymykseen paremmin soveltuvalla aineistolla tulokset olisivat varmasti olleet syvällisempiä. Tutkimusaiheeni oli kuitenkin uusi, joten aiheen avaukseksi tutkimukseni on varmasti riittävä. Tutkimuksessani avasin myös sijaisvanhemmuutta monesta eri työn näkökulmasta, jolloin pro gradun kokoisessa työssä jokaiseen aihealueeseen syventyminen olisi tuottanut aivan liian ison tuotoksen. Yksi työn tarkoitukseni olikin avata uusia alueita sijaisvanhemmuudesta, joita sitten voi jatkotutkimuksilla syventää.

Tutkimuksessani ei ollut yhtä selkeää tulosta, vaan se toi näkyväksi monia ulottuvuuksia sijaisvanhemmuudesta. Perhehoidossa yksityinen ja julkinen ulottuvuus kohtaavat, mikä

luo jännitteitä perhehoitajana toimimiselle. Ristiriitoja aiheuttavat hyväntekeväisyyden/kutsumuksen ja ammatillisuuden/asiantuntijuuden kamppailu. Tasapainoilu perheen ja työn välillä voi olla hankalaa. Nyt perhehoito on lisäksi murrosvaiheessa ja kehittymässä ammatilliseen suuntaan, mikä osaltaan lisää ristiriitoja perhehoitoon kun halutaan pitää kiinni myös perhekeskeisistä arvoista.

Tärkein motivaatio aineistoni sijaisvanhemmilla oli halu auttaa lasta ja elämäntapa. Elämäntapaan liittyi ansiotyön ja vanhemmuuden yhdistäminen perhehoidon avulla. Naisten kannalta suurin ongelma kautta aikojen on ollutkin, miten yhdistää äitiys ja palkkatyö toisiinsa. Suomessa naiset ovat tehneet työtä äitiyden ohella lähes aina. Esimerkiksi maaseutuyhteiskunnassa lasten hoito sekä kotitaloustyö ja tilanhoito nivoutuivat melko saumattomasti yhteen, koska ne tapahtuivat samassa tilassa. Yhteiskunnan teollistuessa työ muuttui kelloon sidotuksi, työpaikalla tapahtuvaksi ja työsuoritusten mukaan palkatuksi työksi. Aluksi palkkatyöläisäitiyden ongelmaa yritettiin ratkaista tuomalla lapsia työpaikalle ja viemällä työtä kotiin. (Nätkin 1998, 71.) Nyt työpaikkana voi olla oma koti ja työnä lasten kasvatusta. Sijaisvanhemmuuden tärkeä ulottuvuus on kotiansiotyö. Kotiansiotyöstä voi koitua myös huonoja puolia, sillä kun työpaikkana on oma koti, niin työstä irtautuminen ja riittävä lepo voivat olla vaikeita saavuttaa. Sen tähden olisi tärkeää luoda toimiva systeemi, jonka avulla sijaisvanhemmat saisivat toteuttaa lomaoikeuttaan säännöllisesti.

Tarkastelin tutkimuksessani sijaisvanhempien suhdetta sijoitettuun lapseen, sillä hoivatyössä suhde hoivattavaan on tärkeä työn osa. Monilla suhde oli läheinen ja hyvin toimiva. Sijaisvanhemmat elivät normaalia arkielämää sijoitetun lapsen kanssa, vaikka lapsi toi mukanaan työn tapaisia velvollisuuksia, kuten biologisen suvun tapaamisten järjestelyt. Monilla vastaajilla, jotka painottivat arkielämän tärkeyttä, oli silti ammatillinen suhtautuminen perhehoitoon. Eli ei välttämättä vasta ongelmallisuus tee sijaisvanhemmuudesta työtä. Tätä pidän yhtenä tärkeimmistä huomioista tutkimuksessani. Ongelmallisessa sijoituksessa työ kyllä korostuu enemmän, koska lapsi saattaa oireilla vaikeasti ja hänelle pitää järjestää lääkäri- ja terapiahdollisuudet. Tällöin hoitajan uupuminen on todennäköisempää kuin ”helpon” sijoitetun lapsen kanssa. Työ saattaa korostua senkin takia jos kiintymyssuhteen luominen lapseen on vaikeaa esimerkiksi lapsen iän takia.

Hoitajan uupuminen ja sen estäminen ovat todella tärkeitä asioita ja niihin pitäisi puuttua ajoissa. Hyvä ja säännöllinen yhteistyösuhde sosiaalityöntekijään on tärkeä tuen elementti sijaisvanhemmille. Sosiaalityöntekijän tulisi olla kiinnostunut sijaisperheen hyvinvoinnista ja arvostaa sijaisvanhempien tekemää työtä. Sillä voi olla ratkaiseva merkitys sijaisvanhempien jaksamiselle ja työn tekemisen mielekkyydelle. Muita tärkeitä tuen muotoja ovat vertaistuki, työnohjaus, koulutus, taloudellinen tuki, säännölliset lomat sekä lapselta tuleva palaute. Resurssien vähäisyys on tärkein tuen antamista estävä tekijä: sosiaalityöntekijät vaihtuvat usein, heillä on liikaa työtä, joten aikaa sijaisperheille ei riitä tarpeeksi. Myös työnohjaus, vertaistukiryhmät, lomien järjestäminen ja palkkioiden nostaminen vaativat taloudellista panostusta perhehoitoon.

Kotiansiotyönä sijaisvanhemmuus joutuu tasapainoilemaan vanhemmuuden ja ammatillisuuden ristipaineessa, mikä usein aiheuttaa epäluuloja ihmisissä. Saatetaan luulla, että perhehoitajat rahastavat lapsilla, eivätkä oikeasti välitä heistä. Oma tutkimukseni valaisi osaltaan ihmisten asenteita perhehoitoa kohtaan. Vielä on nähtävissä ajatussuunta, jonka mukaan sijaisvanhemmuus on kutsumustyötä/hyväntekeväisyyttä, eikä sen yhteydessä ole kovin soveliasta puhua rahasta. Pelätään, että maksamalla palkkaa työhön hakeutuu ihmisiä, joille tärkeintä ei ole lapsen etu. Myös aineistoni sijaisvanhemmista monet pelkäsivät samaa. Sen takia vastaajat painottivatkin paljon perhehoidon moraalialia.

Tutkimukseni sijaisvanhemmille lapsen etu oli hyvin tärkeä. Sitä painotettiin paljon, joten vastuurationaalisuuden elementti elää vahvasti perhehoitajissa. Sijaisvanhemmuudessa vaikuttaa kutsumustyöstä pohjautuva moraalinen uhrautuvuus, mikä näkyi vastuurationaalisuutta korostavissa kirjoituksissa. Uhrautuvuuden elementti on kuitenkin arvoriitidassa sijaisvanhemman omien ammatillisten ja taloudellisten pyrkimysten kanssa, aivan kuten Erikssonin (2002) tutkimuksessa sairaanhoitajat olivat hyvän potilashoidon ja hoitajan ammatillisten ambitoiden ristitulessa. Painottamalla voimakkaasti lapsen etua sijaisvanhemmat rakentavat yhteistä perhehoidon moraalialia. Se velvoittaa perhehoitajia yhteisöllisesti panostamaan lapsen parhaaseen. Osaltaan lapsen edun painottamisella kritisoidaan liian ammatillisia, rahaan liittyviä, pyrkimyksiä perhehoidossa. Toisaalta samalla keskustelulla perustellaan perhehoidon ammatillisuutta ja paremman aseman oikeutusta. Lapsen hyvä hoito on tärkeä osa perhehoidon ammatillisuutta. Hyvä ja laadukas hoito vaatii perhehoitajalta sitoutumista,

kouluttautumista ja myös taloudellisia edellytyksiä, jotta hoitaja voisi parhaalla mahdollisella tavalla vastata lapsen tarpeisiin.

Tärkeää on myös valvoa perhehoitoa mahdollisten väärinkäytösten varalta. Aineistoni perhehoitajista muutamat olivat huolissaan perhehoitajiksi ryhtyvien motiiveista. He halusivat, että perhehoitajien valintaan olisi kiinnitettävä tarkasti huomiota siitäkkin huolimatta, että ehdokkaita on tarjolla vähän. Kuten Pösökin (1995, 86) toteaa, paljon perhehoidon arkisesta elämästä jää perhekodin seinien sisään. Toisaalta valvonta, joka ulottuu yksityisen alueelle, voi aiheuttaa ongelmia hoivatyöhön. Swartzin (2004, 577) tutkimuksessa ilmeni neljä haastetta, jotka valvonta aiheutti sijaisperheille. Näihin kuului sijaisäitien pätevyyden vähättely, arvovallan puute, perheen alueelle tunkeutuminen sekä sijaisäidin motiiveihin kohdistuvat epäilyt. Tiukka valvonta aiheutti työhön tyytymättömyyttä ja lisäsi stressiä. Lisäksi valvonta vei huomion pois sijoitetusta lapsesta ja keskitti sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijöiden ajatukset enemmän dokumentointiin. Swartz ehdottaa, että yhteistyö painottuisi enemmän sijaisvanhempien ja lasten tukemiseen kuin valvontaan.

Aineistoni sijaisäitien kirjoituksissa oli nähtävissä sekä altruismiin että oman työn arvostuksen nostamiseen liittyviä mainintoja. Vastauksissa korostettiin aitoa välittämistä, toisen asemaan asettumista ja hoivaavaa luonnetta perhehoitajan tärkeimpinä ominaisuuksina. Sijaisvanhemmuudessa on helppoa sekoittaa naisinen sukupuolirooli ja ammattirooli yhdeksi ja samaksi asiaksi, jolla on matalaa ammatillista statusta ylläpitävä vaikutus. Sijaisvanhemmille tyypillinen empaattisuus, eläytyminen toisen asemaan ja tunteisiin määrittyvät professionaalisuuden ulkopuolisiksi tekijöiksi, joista ei makseta palkkaa, niitä ei arvosteta, eikä opeteta. (Petrelius 2004, 59.) Näiden lisäksi vahvana tuli esiin myös näkemys, että perhehoitaja ei saa antaa alistaa itseään. Hoitajan on taisteltava myös omien oikeuksiensa puolesta. Taistelua voisi kutsua asiantuntijuuden kamppailuksi.

Myös Meagher (2006, 49) halusi tuoda näkemyksensä hoivatyön ammatillistumiseen. Hän alleviivaa, että hoivamotivaatiot tulisi tuoda keskiöön opeteltavina taitoina, eikä vain tunteisiin perustuvina, jolloin saataisiin myös yksityisen sektorin työntekijöille kunnon koulutusta ja arvostusta. Muita hoivamotivaatioita kuin välittämisen tunne hoivattavaa kohtaan voivat olla työsopimuksen tuoma velvollisuus ja ammatilliseen etiikkaan perustuvat hoivattavan ihmisarvon ja yksityisyyden kunnioittaminen ja tunnustaminen sekä

myötätunto. Myös Petrelius (2004, 71) toteaa, että empaattinen työskentelyote olisi mahdollista määritellä pitkää koulutusta edellyttäväksi professionaaliseksi taidoksi, kuten psykoanalyttisessä teoriassa tehdään. Petrelius puhuu sosiaalityöntekijöistä, mutta samaa huomiota voi mielestäni soveltaa myös perhehoitajiin.

Vaikka yleinen mielipide voi vielä olla mustavalkoinen rahan ja rakkauden suhteen, niin aineistoni sijaisvanhemmat eivät välttämättä nähneet asiaa niin. Palkkio nähtiin tutkimuksessani ennen kaikkea hyvän hoidon mahdollistajana. Jotta perhehoito voisi nousta parempaan asemaan kotiansiotyönä, olisi mahdollistettava taloudellisesti hoitajan kotiin jääminen. Nyt palkkiot olivat monille liian pienet, että kodin ulkopuolisesta työstä voisi jäädä pois. Kuitenkin monet sijoitetut lapset ovat erityislapsia ja tarvitsisivat jatkuvan valvonnan ja aikuisen läsnäolon. Jos luotetaan liikaa perhehoitajien omaan talouteen, voi käydä niin, että nuoria pareja on yhä vaikeampi saada perhehoitajiksi. Vanhemmat pariskunnat ovat yleensä ehtineet kerätä varallisuutta, kun taas nuoret ovat vasta alkutaipaleella asuntolainoineen. Perhehoitoon kaivattiin myös taloudellista arvostusta. Hyvä palkkio ei ole rakkauden estäjä vaan edistäjä: se antaa hoitajalle paremmat mahdollisuudet keskittyä lapseen ja vastata lapsen tarpeisiin. Perhehoitoon ei kuitenkaan hakeuduta rahan himosta. Perhehoitaja tarvitsee jonkinlaisen auttamishalun, kutsumuksen, että voi sitoutua lapseen usein loppuelämäkseen.

Voin tämän tutkimuksen perusteella sanoa jotain perhehoitajien ammatillisesta identiteetistä. Aineistossa käytiin läpi paljon perhehoitajan työssä tarvittavia taitoja. Näitä esiin tuomalla perhehoitajat tekivät ymmärrettäväksi työn ammatillisia vaatimuksia, mutta myös henkilökohtaista soveltuvuutta työhön. Tärkeitä taitoja perhehoitajille olivat esimerkiksi empatia, rakastamisen taito, vuorovaikutustaidot, sosiaali- ja terveystietämykset, täsmätiedot erilaisista sairauksista ja oireyhtymistä, jotka ovat yleisiä sijoitetuilla lapsilla sekä arjen pyörittämisen taidot. Perhehoidossa tärkeää on tavallisen arjen turvaaminen sijoitetulle lapselle. Perhehoitajalta vaatii ammattitaitoa, että pystyy pitämään lapsen arjen tasaisena lapsen biologisten sukulaisten tapaamisista, mahdollisista terapioidista ja lääkärikäynneistä huolimatta. Toisaalta voidaan kysyä, onko perhehoidon tehtävä pelkästään turvata arki, riittääkö se enää tänä päivänä, kun lapsilla on usein pahoja ongelmia (ks. Pösö 2004, 206–207)? Oman aineistoni valossa perhehoitajat ovat sitä mieltä, että arjen turvaaminen on tärkeä osa perhehoitoa, mutta se ei välttämättä riitä jokaiselle lapselle. Arjen turvaamisen lisäksi tärkeää on kasvattaa, eheyttää ja kuntouttaa

lasta. Ne juuri ovat ammattitaitoa vaativia asioita perhehoidossa. Näiden lisäksi sijaisvanhempien ammatilliselle identiteetille tärkeää oli muistaa, miksi työtä tehdään - lasten hyväksi. Kaiken keskipisteenä on turvaton lapsi, jota halutaan auttaa. Lapsen parhaaksi perhehoitajat haluavat kehittyä sekä ihmisenä että ammatillisesti. (vrt. sairaanhoitajien ammatti-identiteetti, Eriksson 2002.)

Onko perhehoito sitten kehittymässä enemmän hoidollisesti erikoistuneiden sijaisperheiden suuntaan? Esimerkiksi Iso-Britanniassa hoidollisesti suuntautunut perhehoito (treatment-oriented foster care) tuli pinnalle jo kaksikymmentä vuotta sitten. Tähän suuntaukseen johtivat entistä vaikeammin sijoitettavat lapset (vakavia mielenterveysongelmia, fyysisiä sairauksia ym), sijaisperheiden lisääntyvät tiedot ja taidot sekä muutos sosiaalityöntekijöiden ajattelussa. (Shaw & Hipgrave 1983, 26–27.) Suuntaus on myös antanut enemmän professionaalista valtaa sijaisvanhemmille, heidän asemansa on muuttunut lastenhoitajista avaintyöntekijäksi perhehoidossa (emt., 61). Suomessa vastaavia erikoistuneita sijaisperheitä ovat ammatilliset sijaisperheet, joiden hoitopalkkiot silti jäävät paljon alle ammatillisten perhekotien palkkioiden. Ammatilliset sijaisperheet lienevät sen verran uusi ilmiö, ettei tutkimustietoa niistä vielä ole. Ammatillisille sijaisperheille ei ole vielä edes olemassa yhtenäistä määritelmää. Tässä olisi mielestäni yksi tärkeä aihe jatkotutkimuksille. Olisi mielenkiintoista tietää tarkemmin ammatillisten sijaisperheiden työstä sekä suhteesta vanhemmuuteen ja ammatillisuuteen.

Aineistostani löytyi joitakin vastaajia, jotka olivat sitä mieltä, että sijaisperheitä tulisi valmentaa ottamaan vastaan entistä vaikeampia lapsia ja nuoria. Monet olivat sitä mieltä, että sijaisperhe on lapselle parempi paikka kuin ammatillinen perhekoti tai laitos. Vastaajat halusivat tarjota laadukasta ja ammatillista, lämmintä ja rakastavaa hoivaa pienelle määrälle lapsia kerrallaan, jotta yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen toteutuu. Useimmilla oli selvästi ammatillisesti tulevaisuuteen suuntautunut näkökanta perhehoitoon. Ammatillisuus ei kuitenkaan ole heidän mielestään este kodinomaisuudelle, jos sijaisperheelle tarjotaan hyvät mahdollisuudet keskittyä lasten hoitoon. Hyvät mahdollisuudet tarkoittivat vastaajien mielestä riittävää ja jatkuvaa koulutusta, työnohjausta, vertaistukea, palkkiota, jonka avulla hoitaja voisi jäädä kotiin hoitamaan lapsia ja toimeentulo olisi turvattu, sekä tukevaa yhteistyötä sosiaalitoimen kanssa. Avainkysymyksenä tämän toteutumiseen on lastensuojeluun suunnattavat resurssit ja mielipiteiden muuttuminen sijaisperheiden työtä kohtaan. Aineistoni sijaisvanhemmat

olivat vahvasti sitä mieltä, että hyväntekeväisyyden vaatimuksesta on päästävä, sillä nykypäivänä lapsia ei voi hoitaa enää pelkästään sydämellä.

Sijaisvanhemmuutta voisi osuvasti kuvata ammatilliseksi vanhemmuudeksi tai arjen ammattilaisuudeksi. Lapsesta riippuen sijaisvanhemmuudessa korostuu joko vanhemmuus tai ammatillisuus. Silti molemmat kuuluvat samaan pakettiin. Tutkimukseni lähtökohtana ja kiinnostuksen kohteena olivat sijaisvanhemmuuden ristiriidat, ennen kaikkea työn ja vanhemmuuden välinen jännite. Tutkimukseni ei poistanut ristiriitoja sijaisvanhemmuuden luonteesta, mutta sen avulla ne saivat näkyvämpiä muotoja. Toin esiin, että vanhemmuus ja rakkaus lapseen voivat toimia yhdessä ammatillisuuden kanssa. Oman aineistoni valossa sijaisvanhemmuus näyttäytyy kotiansiotyönä, jossa on vanhemmuuteen, kutsumustyöhön, hoivatyöhön ja asiantuntijuuteen liittyviä elementtejä.

Lähteet:

Ahto, Anja & Mikkola, Pirjo (1999) Perhehoito lastensuojelussa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 13. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Andersson, Gunvor (2001) The Motives of Foster Parents, Their Family and Work Circumstances. *British Journal of Social Work* 31 (2), 235–248. Saatavana elektronisena aineistona: <http://bjsw.oupjournals.org/cgi/reprint/31/2/235.pdf> [viitattu 15.6.2006, vaatii käyttäjätunnuksen]

Asikainen, Anna (2003) FAS-palveluopas. Opas perheille ja yhteistyötahoille. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Daly, Mary & Lewis, Jane (1998) Introduction: Conceptualising Social Care in the Context of Welfare State Restructuring. Teoksessa Lewis, Jane (toim.) *Gender, Social Care and Welfare State Restructuring in Europe*. Aldershot: Ashgate, 1-25.

Eriksson, Susan (2002) “Hoitajan asiantuntemus on aika vankka” – sairaanhoidon ammatilliset tulkinnat. Teoksessa Pirttilä, Ilkka & Eriksson, Susan (toim.) *Asiantuntijoiden areenat*. Jyväskylä: SoPhi, 41–80.

Eräsaari, Leena (1991) Yksilöllistävä sosiaalityö: historian tarkastelua. *Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia A;7*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Eräsaari, Risto (2002) Avoimen asiantuntijuuden analytiikka. Teoksessa Pirttilä, Ilkka & Eriksson, Susan (toim.) *Asiantuntijoiden areenat*. Jyväskylä: SoPhi, 21–41.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden. *Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Fowler, Floyd J. (2002) Survey Research Methods. Third Edition. Applied Social Research Methods Series, vol. 1. Thousand Oaks, CA: Sage.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2004) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Huusko, Riikka (2005) Sijaisiys – miesten kokemuksia institutionaalisesta vanhemmuudesta.. Jyväskylän yliopisto: Kasvatustieteen laitos, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, sosiaalityö. Pro gradu tutkielma. Saatavana elektronisena aineistona: http://thesis.jyu.fi/06/URN_NBN_fi_jyu-2006196.pdf [viitattu 14.8.2006]

Isomäki, Veli-Pekka (2002) The Fuzzy Foster Parenting – a Theoretical Approach. The Social Science Journal 39(4), 625–638. Saatavana elektronisena aineistona: http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6W64-46YXV7D-4-N&_cdi=6588&_user=1234512&_orig=search&_coverDate=12%2F31%2F2002&_qd=1&_sk=999609995&view=c&wchp=dGLbVzb-zSkzS&md5=9dc556ae2810883142a23bf64ac29d33&ie=/sdarticle.pdf [viitattu 29.3.2006, vaatii käyttäjätunnuksen]

Jokinen, Eeva (2005) Aikuisten arki. Helsinki: Gaudeamus.

Julkunen, Raija (1992) Hyvinvointivaltio käännekohdassa. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija (1994) Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä. Teoksessa Anttonen, Anneli, Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Tampere: Vastapaino, 179–203.

Julkunen, Raija (1998) Työn käsite. Teoksessa Saksala, Elina (toim.) Muutoksen sosiologia. Helsinki: Yle Opetuspalvelut, 34–44.

Julkunen, Raija (2001) Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija & Nätti, Jouko (1995) Muuttuvat työajat ja työsuhteet. Työministeriön työaikamuotojen tutkimus- ja kehittämisprojektin I vaihe. Työpoliittinen tutkimus, nro 104. Helsinki: Työministeriö.

Karvinen, Synnöve (1991) Työnohjaus sosiaalityön ammatillisuuden vaalijana. Teoksessa Sosiaalityö ja työnohjaus. Sosiaalityöntekijäin liitto ry. Helsinki: VAPK-kustannus, 7-54.

Kauppinen-Perttula, Ulla-Maija (2004) Kutsumus ja uupumus. Teoksessa Henriksson, Lea & Wrede, Sirpa (toim.) Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamus, 20–41.

Ketola, Jari (2006) Perhehoito – ammatti vai elämäntapa? Perhehoito 22(1), 3.

Kirton, Derek (2001) Love and Money: Payment, Motivation and the Fostering Task. Child and Family Social Work 6 (3), 199-208. Saatavana elektronisen aineistona: <http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=afh&an=4839344&loginpage=Login.asp> [viitattu 15.2.2006, vaatii käyttäjätunnuksen]

Konttinen, Esa (1991) Perinteisesti moderniin. Professionien yhteiskunnallinen synty Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Kuusniemi, Aatto (1984) Työnohjauksen kulku. Teoksessa Aalto, Kirsi (toim.) Työnohjaus. Ammatillisen kasvun avain. Helsinki: Kirjapaja, 97–124.

Laurila, Anja (1993) Lainaksi annettu lapsi. Sijaiskoti - kokemuksia ja ajatuksia. Helsinki: Kirjapaja.

Laurila, Anja (2003) Toivo ja Iloa: raportti lastensuojeluprojekteista. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Lehto, Anna-Maija (1996) Tuottavuus- ja joustavuuspuheiden sukupuoli. Teoksessa Kinnunen, Merja & Korvajärvi, Päivi (toim.) Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Tampere: Vastapaino, 71–89.

Lehtonen, Noora (2005) ”Olla vain ihan tavallinen isä”. Pitkäaikaisesti sijoitettujen lasten sijaisisien kokemuksia isyydestään. Jyväskylän yliopisto: Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Saatavana elektronisen aineistona: http://thesis.jyu.fi/05/URN_NBN_fi_jyu-2005457.pdf URN:NBN:fi:jyu-2005457 [viitattu 15.6.2006]

Lindgren, Klaus (2000) Lapsikronikka. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

LSL. Lastensuojelulaki. 683/1983

MacGregor, Tracy, Rodger, Susan, Cummings, Anne & Leschied, Alan (2006) The Needs of Foster Parents. A Qualitative Study of Motivation, Support and Retention. *Qualitative Social Work* 5 (3), 351–368. Saatavana elektronisena aineistona: <http://qsw.sagepub.com/cgi/reprint/5/3/351> [viitattu 21.9.2006, vaatii käyttäjätunnuksen]

Manninen, Nina (2001) Vanhemmaksi vanhemman paikalle – Sijaisvanhempien kokemuksia tehtävästään. Jyväskylän yliopisto: yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, yhteiskuntapolitiikan pro gradu –tutkielma. Saatavana elektronisena aineistona: <http://selene.lib.jyu.fi:8080/gradu/f/nmannine.pdf> [viitattu 10.12.2004]

Markkanen, Leea (2003) Perhehoidon tukena 20 vuotta. Jyväskylä: Perhehoitoliitto ry.

Markkola, Pirjo (2002) Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860-1920. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Meagher, Gabrielle (2006) What Can We Expect from Paid Carers? *Politics and Society* 34 (1), 33–53. Saatavana elektronisena aineistona: http://www-md3.csa.com/ids70/linking.php?linktype=FulltextPDF&docid=sage-set-c%2FPAS_2006_34_1_cln3.wais+101399+sagepol-set-c&SID=96193d14fc146660b81a5ef75970fbf7 [viitattu 21.9.2006, vaatii käyttäjätunnuksen]

Metsämuuronen, Jari (2005) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp Ky.

Mikkola, Matti & Helminen, Jarkko (1994) Lastensuojelu. Helsinki: Karelactio.

Mooney, Ann (2003) Mother, teacher, nurse? How childminders define their role. Teoksessa Brannen, Julia & Moss, Peter (toim.) Rethinking children's care. Buckingham: Open University Press, 131–146.

Mäkelä, Klaus (1992) Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 42–62.

Mäkipentti, Leila (2003) Keuhkotautisista sosiaaliorpoihin. Helsingin Diakonissalaitoksen Pitäjänmäen lastenkoti 1910-2000. Helsinki: Helsingin diakonissalaitos.

Nätkin, Ritva (1986) Naisten vastuun ja kotien ylläpitämisen ristiriidoista. Teoksessa Rantalaiho, Liisa (toim.) Miesten tiede, naisten puuhet. Tampere: Vastapaino, 156–181.

Nätkin, Ritva (1998) Äitiys. Teoksessa Saksala, Elina (toim.) Muutoksen sosiologia. Helsinki: Yle Opetuspalvelut, 68–74.

Nätti, Jouko (1998) Työn muutos: vakaudesta epävakauteen. Teoksessa Saksala, Elina (toim.) Muutoksen sosiologia. Helsinki: Yle Opetuspalvelut, 44–54.

Owen, Charlie (2003) Men in the nursery. Teoksessa Brannen, Julia & Moss, Peter (toim.) Rethinking children's care. Buckingham: Open University Press, 99–114.

Pekkarinen, Raimo (1988) Perhehoitoliitto edunajajana? Sosiaaliviesti 1, 60.

Pelastakaa Lapset (2005) Minun elämäni –projekti. Lasten psykososiaaliset palvelut. Lapsen ja perheen tuki sijoituksissa. Perhehoidon sijoitusprosessin kehittäminen. Minun Elämäni –Projektin Psykososiaaliset palvelut 4/2005 - esite.

Peltomäki, Päivi, Harjumäki, Piia & Husman, Kaj (2002) Muuttuva auttamistyön asiantuntijuus – kriisityön ja työterveyshuoltotoiminnan tarkastelua. Teoksessa Pirttilä, Ilkka & Eriksson, Susan (toim.) Asiantuntijoiden areenat. Jyväskylä: SoPhi, 81–105.

Perhehoito (2006) Perhehoidon palkkiot ja korvaukset vuonna 2006. *Perhehoito* 22 (1), 5.

Petrelius, Päivi (2004) Naistapaiset hoivaettiset lähestymistavat sosiaalityössä. Teoksessa Kuronen, Marjo, Granfelt, Riitta, Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.) *Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–75.

PHL. Perhehoitajalaki. 312/1992

Pirttilä, Ilkka (2002) Mistä asiantuntemuksen sosiologiassa on kyse? Teoksessa Pirttilä, Ilkka & Eriksson, Susan (toim.) *Asiantuntijoiden areenat*. Jyväskylä: SoPhi, 11–21.

Pulma, Panu (1987) Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva, *Suomen lastensuojelun historia*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 7–269.

Pulma, Panu (2004) Lastensuojelun kehityslinjoja. Teoksessa Puonti, Annamajja, Saarnio Tuula & Hujala Anne (toim.) *Lastensuojelu tänään*. Helsinki: Tammi, 11–20.

Pösö, Tarja (1990) Pahantapaiset perhehoitoon! Teoksessa Karvinen, Synnove ym. (toim.) *Suomalainen sosiaalityö*. Helsinki: Sosiaalipoliittinen yhdistys, s. 185–200.

Pösö, Tarja (1995) Hoidollisuus ja kokonaisvaltainen huolenpito lastensuojelutyössä - välineenä sijaishuolto. Teoksessa Virtanen, Petri (toim.) *Näkökulmia lastensuojeluun*. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY, 78–95.

Pösö, Tarja (2004) Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Puonti, Annamajja, Saarnio Tuula & Hujala Anne (toim.) *Lastensuojelu tänään*. Helsinki: Tammi, 11–20.

Qureshi, Hazel (1990) Boundaries between formal and informal care-giving work. Teoksessa Ungerson, Clare (toim.) *Gender and Caring. Work and Welfare in Britain and Scandinavia*. New York: Harvester Wheatsheaf, s.59–80.

Rimmi, Sari (2000) Sijaisäitiys yksityisen, yhteiskunnallisen ja ammatillisen äitiyden risteyskohdassa ja rajoilla. Jyväskylän yliopisto: yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, sosiologian pro gradu-tutkielma. Saatavana elektronisena aineistona: <http://selene.lib.jyu.fi:8080/gradu/f/srimmi.pdf> [viitattu 15.6.2006]

Robson, Colin (2002) Real World Research. A Resource for Social Scientist and Practitioner-Researchers. Second edition. Oxford: Blackwell Publishing.

Salmi, Minna (1996) Työelämän ja perhe-elämän yhdistämisen palapelit. Teoksessa Kinnunen, Merja & Korvajärvi, Päivi (toim.) Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Tampere: Vastapaino, 211–233.

Satka, Mirja (1995) Making social citizenship. Conceptual practices from the Finnish Poor Law to professional social work. University of Jyväskylä: SoPhi.

Seppälä, Tapio (1997) Kestääkö kutsumus? Teologin työnäky arjen puristuksessa. Turun arkkihiippakunnan synodaalikirja. Turku: Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli.

Shaw, Martin & Hipgrave, Tony (1983) Specialist fostering. Child care policy and practice. London: Batsford Academic and Educational Ltd in association with British Agencies for Adoption and Fostering.

Silius, Harriet (1995) Sukupuolitetun ammatillisuuden julkisuus ja yksityisyys. Teoksessa Eräsaari, Leena, Julkunen, Raija & Silius, Harriet (toim.) Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Tampere: Vastapaino, 49–67.

Simonen, Leila (1986) Naisten huolenpitotyö ja kodinhoitajan ammatti. Teoksessa Rantalaiho, Liisa (toim.) Miesten tiede, naisten puuhut. Tampere: Vastapaino, 208–235.

Simonen, Leila (1990) Contradictions of the Welfare State, Women and Caring. Tampere: Tampereen yliopisto.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2006) Lastensuojelulain uudistaminen. Saatavilla elektronisena aineistona: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/ee3785ac-8b9a-43b0-9fc4-e4e2d31c3c11/Lakiuudistus.ppt> [viitattu 12.8.2006]

Stakes (2006) Lastensuojelu tilastotiedot. Saatavilla elektronisena aineistona: <http://www.stakes.fi/FI/Tilastot/Aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm> [viitattu 6.9.2006]

Sulkunen, Pekka (1990) Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 264–285.

Swartz, Teresa (2004) Mothering for the State. Foster Parenting and the Challenges of Government-Contracted Carework. *Gender & Society* 18 (5), 567–587. Saatavana elektronisena aineistona: http://www-md1.csa.com/ids70/view_record.php?id=1&recnum=1&SID=1egukflui1og9152arev2h9i52&mark_id=cache%3A0%2C0%2C7 [viitattu 21.9.2006, vaatii käyttäjätunnuksen]

Tedre, Silva (1995) Julkinen auttaja yksityisessä kodissa. Teoksessa Eräsaari, Leena, Julkunen, Raija & Silius, Harriet (toim.) Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Tampere: Vastapaino, 150-171.

Tedre, Silva (2001) Hoiva ja ruumiillisuus. *Janus* 9(3), s. 178–189.

Ungerson, Clare (1990) The language of care: Crossing the boundaries. Teoksessa Ungerson, Clare (toim.) *Gender and Caring. Work and Welfare in Britain and Scandinavia*. New York: Harvester Wheatsheaf, 8-34.

Vihma, Pirjo (1998) “Tää on täyttä elämää” Sijaisvanhempien arjen vanhemmuus ja siitä selviytyminen. Jyväskylän yliopisto: erityispedagogiikan laitos, pro gradu –tutkielma. Saatavana elektronisena aineistona: <http://selene.lib.jyu.fi:8080/gradu/g/985.pdf> [viitattu 15.6.2006]

Vinnerljung, Bo, Sallnäs, Marie & Westermark, Pia Kyhle (2001) Sammanbrott vid tonårsplaceringar – om ungdomar i fosterhem och på institution. Stockholm: Socialstyrelsen. Saatavana elektronisena aineistona:

<http://www.sos.se/FULLTEXT/112/2001-112-3/2001-112-3.pdf> [viitattu 6.7.2006]

Virtaniemi, Matti-Pekka (1984) Mitä työnhous on? Teoksessa Aalto, Kirsi (toim.) Työnhous. Ammatillisen kasvun avain. Helsinki: Kirjapaja, 9-22.

www.perhehoitoliitto.fi [viitattu 21.9.2005]

www.pesapuu.fi [viitattu 12.4.2006]

Liite: Perhehoitaja-kyselylomake

Saatekirje:

Hyvä Perhehoitaja

Käsissäsi on Perhehoitaja-kyselyn kyselylomake. Perhehoitajilta kysytään nyt ensimmäistä kertaa näin laajasti heidän kokemuksiinsa ja tuntojaan perhehoitajana toimimisesta.

Perhehoidon kehittäminen on usein törmännyt perhehoitajia ja perhehoitoa koskevan tiedon puutteeseen. Perhehoitoliitto tarvitsee tietoa vaikuttamistyössään ja esim. sosiaali- ja terveysministeriö tarvitsee tietoa perhehoidosta perhehoitajalain valmistelussa. Ja ennen kaikkea perhehoitoliitto tarvitsee vastauksia oman toimintansa kehittämiseen niin, että se mahdollisimman hyvin vastaisi jäsenistön näkemyksiä omasta tilanteestaan.

Perhehoitoliiton oman toiminnan kehittämisen ja yleisen, perhehoitoa koskevan tiedon tuottamisen lisäksi kyselyn osia tullaan käyttämään oppinäytetoissa.

Te olettekin nyt erityisen tärkeässä asemassa. Vastaamalla tähän kyselyyn voitte aidosti vaikuttaa myös perhehoitoa koskevaan päätöksentekoon.

Kyselyyn vastaaminen

Kyselylomake koostuu seitsemästä osiosta, koko kyselyssä on yhteensä 65 kysymystä. Kyselylomake on siis melko vaativa. Kuitenkin, kysyttävää olisi ollut vielä paljon enemmän, kaikkea tärkeää tietoa ei voi yhdessä lomakkeessa saada esiin.

Perhehoitajien toimintatavat ja perheiden muodot vaihtelevat tunnetusti paljon. Niinpä kaikki kyselyn kysymykset eivät varmasti ole kaikkien vastaajien osalta ajankohtaisia. Jos joku kysymys tuntuu liian hankalalta vastata tai ei kosketa perheenne tilannetta, voitte luonnollisesti ohittaa kysymyksen ja siirtyä seuraavaan kysymykseen.

Kysely on perhekohtainen ja suunnattu kaikille perhehoitokodeille.

Lomake on helposti irrotettavissa lehden välistä. Vastattuanne kysymyksiin teipatkaa tai niitatkaa vihko kiinni ja lähettäkää postissa. Perhehoitoliitto on maksanut postimaksun. **Toivomme teidän palauttavan lomakkeen viimeistään 1.3.2004 mennessä!**

Kysely on **ehdottoman luottamuksellinen**, vastanneiden henkilöllisyys ei missään vaiheessa tule esiin edes meille kyselyä toteuttaville.

Suuri kiitos vastauksista jo näin ennakolta!

(nimi poistettu)
Puheenjohtaja
Perhehoitoliitto ry

(nimi poistettu)
Kehittämispäällikkö
Perhehoitoliitto ry

KYSELY PERHEHOITAJILLE

*Olkaa hyvä ja vastatkaa seuraaviin kysymyksiin ympyröimällä tai rastittamalla mielipidettänne lähinnä vastaava vaihtoehto tai kirjoittakaa sille varattuun tilaan. Vastatkaa sijoitettuja koskeviin kysymyksiin vain niiden sijoitettujen osalta jotka tällä hetkellä ovat teille sijoitettuina. Kysely on perhekohtainen. Tilan loppuessa voitte jatkaa vastaustanne sivun laitaan tai kääntöpuolelle. **PYYDÄMME YSTÄVÄLLISESTI PALAUTTAMAAN LOMAKKEEN VIIMEISTÄÄN 1.3.2004 MENNESSÄ.***

(I) TAUSTATIEDOT

- (1) Syntymävuotenne **mies** _____ **nainen** _____
- (2) Siviilisäätö **naimisissa**___ **avoliitto** ___ **eronnut** ___ **leski** ___ **naimaton** ___
- (3) Lasten määrä **biologisia lapsia (lukumäärä)** ___ **joista asuu kotona** ___
- (4) Sijoitettuja (lukumäärä tällä hetkellä)
- Lapsia** ___ **kehitysvammaisia** ___ **vanhuksia** ___ **mielenterveyskunt.** ___
- (5) Hoidamme (ympyröi kirjain ja merkitse lukumäärä viivalle)
- a) lapsia ja nuoria (lastensuojelun sijaishuolto), lukumäärä** ___
- b) lapsia ja nuoria (kehitysvammaisia), lukumäärä** ___
- c) toimimme lyhytaikaista hoitoa antavana kriisiperheenä, lukumäärä**

- d) kehitysvammaisia aikuisia, lukumäärä** ___
- e) vanhuksia, lukumäärä** ___
- f) mielenterveyskuntoutujia, lukumäärä** ___
- g) muita, ketä?** _____, **lukumäärä** ___
- h) toimimme myös tukiperheenä, lukumäärä** ___
- (6) Sijoittajana toimiva taho (ympyröi)
1. **Kunta**
 2. **Pelastakaa lapset ry**
 3. **Erytishuoltopiiri**
 4. **muu, mikä?** _____
- (7) Onko sijoittava taho (ympyröi)
1. **Oma asuinkunta**
 2. **Omassa maakunnassa sijaitseva kunta**
 3. **Erytishuoltopiiri, jonka alueella asutte**
 4. **Oman maakuntanne ulkopuolella sijaitseva kunta**
 5. **Jokin muu Erytishuoltopiiri kuin oman alueenne**
- (8) Asuinympäristö (ympyröi)
1. **Maaseutu**
 2. **Maaseutumainen taajama**
 3. **Taajama**
 4. **Kaupunki**

(9) Asuinmuoto (ympyröi ja rastita)

	omistusasunto vuokra-asunto	
1. omakotitalo	___	___
2. rivitalo	___	___
3. kerrostalo	___	___

(10) Mikä on koulutuksenne? (Ympyröikää ja kirjoittakaa vain ylin ja viimeisin koulutus)

1	Peruskoulu / kansakoulu
2	Ylioppilas
3	Ammattikoulututkinto, mikä
4	Opistotutkinto, mikä
5	Ammattikorkeakoulututkinto, mikä
6	Yliopistotutkinto, mikä

(11) Avio- / avopuolisonne koulutus (Ympyröikää vain ylin ja viimeisin koulutus)

1	Peruskoulu / kansakoulu
2	Ylioppilas
3	Ammattikoulututkinto, mikä
4	Opistotutkinto, mikä
5	Ammattikorkeakoulututkinto, mikä
6	Yliopistotutkinto, mikä

(12) Käyttekö ansiotyössä tai toimitteko yrittäjänä?

mies	kyllä ___	työtehtävä _____
	ei ___	
nainen	kyllä ___	työtehtävä _____
	ei ___	

(13) Millaista aiempaa työkokemusta teillä on?

Mies _____ vuotta yleistä työkokemusta (kaikki työkokemus)
_____ vuotta sosiaalialan työkokemusta

Nainen _____ vuotta yleistä työkokemusta (kaikki työkokemus)
_____ vuotta sosiaalialan työkokemusta

(II) TOIMIMINEN PERHEHOITAJANA

(14) Hoidatteko perhehoitajan tehtävää päätoimisesti? **1 Kyllä** **2 Ei**

Jos vastasitte kyllä, toimiiko päätoimisena hoitajana **Nainen ___ Mies ___ Molemmat ___**

(15) Oletteko saaneet valmennuksen perhehoitajan tehtävään

1	PRIDE-valmennuksen
2	Muuta, mitä valmennusta
3	Ovatko molemmat vanhemmat olleet mukana valmennuksessa
kyllä <u> </u> ei <u> </u>
4	Emme ole saaneet tehtävään valmennusta

Millaista jatko/täydennys/lisäkoulutusta tarvitsisitte?

(16) Millaiset valmiudet perhehoitajan tehtävään liittyvä PRIDE-valmennus antaa mielestänne perhehoitajana toimimiseen?

1 Hyvät 2 Melko hyvät 3 Kohtalaiset 4 Melko huonot 5 Huonot

(17) Millaista koulutusta ja taitoja perhehoitaja mielestänne tarvitsee?

(18) Arvioikaa seuraavia perhehoitajan toimimiseen liittyviä seikkoja asteikolla huono-hyvä

	HUONO/T				HYVÄ/T
Kulukorvaus ja palkkio	1	2	3	4	5
Toimeksiantosopimusmalli	1	2	3	4	5
Työolot	1	2	3	4	5
Turvallisuus	1	2	3	4	5
Toiminnan arvostus	1	2	3	4	5
Tuen saanti viranomaisilta	1	2	3	4	5
Hoidettavan saamat palvelut	1	2	3	4	5

(19) Palkkioiden, kulukorvauksien ja käynnistämiskorvausten määrä/ sijoitettu (mikäli sijoitettu enemmän kuin neljä, käyttäkää sivun marginaalia)

a) palkkion määrä _____ euroa/kk _____ euroa/kk
_____ euroa/kk _____ euroa/kk
_____ euroa/kk _____ euroa/kk

b) Kulukorvauksen määrä _____ euroa/kk _____ euroa/kk
_____ euroa/kk _____ euroa/kk
_____ euroa/kk _____ euroa/kk

c) Onko indeksikorotukset tehty palkkioihin ja kulukorvauksiin viimeisen kahden vuoden aikana?
___ kyllä ___ ei

d) Oletteko saaneet käynnistämiskorvausta? _____ euroa/hoidettava
_____ euroa/hoidettava
_____ euroa/hoidettava
_____ euroa/hoidettava
_____ euroa/hoidettava
_____ euroa/hoidettava

e) Maksetaanko lapsilisä(t) perhehoitajalle? ___ kyllä ___ ei

(20) Miten hyvin koette pystyvänne **vastaamaan** hoidettavienne tarpeisiin?

1 Huonosti 2 Melko huonosti 3 Kohtalaisesti 4 Melko hyvin 5 Hyvin

Miltä osin ette pysty vastaamaan mielestänne tarpeeksi hyvin? Miten tilannetta voisi korjata?

(21) Millaisiksi arvioitte mahdollisuutenne taata sijoitetun hyvä hoito?

1 Huonot 2 Melko huonot 3 Kohtalaiset 4 Melko hyvät 5 Hyvät

(22) Perustelkaa vielä kohdassa 20 esittämäännne arvioita.

(23) Kuinka paljon arvioitte keskimäärän käyttävänne aikaa perhehoidossa olevien asioissa kuukausittain seuraaviin tehtäviin: (merkitkää kuukausittainen tuntimäärä)

Palaverit sosiaalityöntekijän kanssa	_____ h/kk
Yhteistyö koulun kanssa	_____ h/kk
Lapsen / sijoitetun terveydenhoito	_____ h/kk
Yhteistyö päiväkeskuksen kanssa	_____ h/kk
Sijoitetun tapaamisten järjestely	_____ h/kk
Muut sijoitetun asioita koskevat palaverit	_____ h/kk
Yhteistyö biologisten vanhempien kanssa	_____ h/kk
Yhteistyö sijoitetun muiden läheisten kanssa	_____ h/kk

(24) Miten **tiedonsaanti** sijoitetun asioissa on sujunut?

1 Huonosti 2 Melko huonosti 3 Kohtalaisesti 4 Melko hyvin 5 Hyvin

X Ei ole ollut tarvetta tiedon saantiin

(III) MOTIVAATIO

(25) Valitse kolme omalta kannaltasi merkityksellisintä tekijää perhehoitajana toimimisessa

- a) mahdollisuus auttaa vaikeassa tilanteessa olevaa lasta / aikuista
- b) mahdollisuus työskennellä kotona
- c) lapsen saaminen perheeseen
- d) pehehoitajana toimimisesta maksettava palkkio
- e) ammatillinen kehittyminen
- f) kehittyminen ihmisenä
- g) leikkitoverin saaminen ”omille” lapsille
- h) perhehoitajana toimiminen on itselleni sopiva ansiotyön muoto
- i) perhehoitajana toimiminen on elämäntapa
- j) muu, mikä _____

(26) Arvioikaan seuraavien tekijöiden merkitystä toimimisellenne perhehoitajana

Halu auttaa sijoitettua

1 Suuri 2 Melko suuri 3 Kohtalainen 4 Melko pieni 5 Pieni

Toiminnasta maksettava kulukorvaus ja palkkio

1 Suuri 2 Melko suuri 3 Kohtalainen 4 Melko pieni 5 Pieni

Lapsen saaminen omaan perheeseen

1 Suuri 2 Melko suuri 3 Kohtalainen 4 Melko pieni 5 Pieni

(IV) JAKSAMINEN

(27) Jääkö perheessänne aikaa

	Ei lainkaan	Jonkin verran	Melko paljon	Hyvin paljon
a) äidin ”omaan aikaan”	1	2	3	4
b) isän ”omaan aikaan”	1	2	3	4
c) äidin ja yksittäisen hoidettavan yhdessäoloon	1	2	3	4
d) isän ja yksittäisen hoidettavan yhdessäoloon	1	2	3	4
e) äidin ja isän kahdenkeskiseen yhdessäoloon	1	2	3	4

(28) Minkälainen on mielestänne yleinen terveydentila perheessänne?

	Äiti	Isä	Biologiset lapset	Sijoitetut lapset	Muut sijoitetut
1 Erittäin hyvä	1	1	1	1	1
2 Melko hyvä	2	2	2	2	2
3 Keskinkertainen	3	3	3	3	3
4 Melko huono	4	4	4	4	4
5 Erittäin huono	5	5	5	5	5

(29) Kuinka tyytyväisiä olette nykyiseen elämäntilanteeseenne?

	Erittäin tyyty- väisiä	Melko tyyty- väisiä	Melko tyyty- mättömiä	Erittäin tyyty- mättömiä
a) asuntoon ja asumiseen	1	2	3	4
b) Päivähoitojärjestelyihin (jos teillä on alle kouluikäisiä lapsia)	1	2	3	4
c) Koululaitokseen (jos teillä on kouluikäisiä lapsia)	1	2	3	4
d) yhteistoimintaan naapureiden kanssa	1	2	3	4

e) Oman perheen elämäntapaan ja ajankäyttöön	1	2	3	4
f) Avio- /avoliittoonne	1	2	3	4
g) aikuisen sij. käyttäytymiseen	1	2	3	4
h) Sijoitetun lapsen- /lasten käyttäytymiseen	1	2	3	4
i) omien lastenne käyttäytymiseen	1	2	3	4
j) taloudelliseen tilanteeseen	1	2	3	4
k) läheisiltä saamaanne tukeen	1	2	3	4
l) Viranomaisilta saamaanne tukeen	1	2	3	4
m) Yhteistyöhön lapsen biologisten vanhempien kanssa tai muiden sijoitetulle läheisten ihmisen kanssa	1	2	3	4

(30) Onko teillä perheenne ulkopuolella joku tai joitakuita läheisiä ihmisiä, joiden kanssa voitte keskustella luottamuksellisesti kaikista tai lähes kaikista ongelmistanne?

	Äiti	Isä
a) Kyllä, aina tai lähes aina, kun tarvitse	1	1
b) Joskus tai joissakin asioissa	2	2
c) Ei yleensä tai ei kovin monissa asioissa	3	3
d) Ei ole, en voi oikeastaan koskaan keskustella ongelmistani	4	4

(31) Onko perheenne saanut viimeisen vuoden aikana sijoitettua henkilöä koskevissa asioissa henkistä tukea tai kasvatusapua seuraavilta läheisiltä tai tuttavilta?

	Kyllä	Ei	Ei mahdollista
a) perheen äidin vanhemmilta	1	2	3
b) perheen isän vanhemmilta	1	2	3
c) muilta läheisiltä	1	2	3
d) ystäviltä	1	2	3
e) muilta sijais- tai adoptiovanhemmilta	1	2	3
f) naapureilta	1	2	3
g) keneltä muilta? _____			

(32) Onko perheenne saanut viimeisen vuoden aikana henkistä tukea tai kasvatusapua seuraavilta ammattiauttajilta tai vapaaehtoistyöntekijöiltä?

	Kyllä	Ei
a) lääkäriltä	1	2
b) hoitajilta	1	2
c) psykologilta tai neuropsykologilta	1	2
e) sosiaalityöntekijältä	1	2
f) seurakunnan työntekijältä	1	2
g) työnohjauksesta	1	2
h) keneltä muilta? _____		

(33) Kuinka usein olette viimeisen vuoden aikana saanut perheen ulkopuolista hoitoapua sijoitetun hoitoon?

- 1) Päivittäin, keneltä _____
- 2) Muutaman kerran viikossa, keneltä _____
- 3) Muutaman kerran kuukaudessa, keneltä _____
- 4) Muutaman kerran viime vuoden aikana, keneltä _____
- 5) En ole saanut perheen ulkopuolista hoitoapua viimeisen vuoden aikana
- 6) En tarvitse hoitoapua

(V) Perheessä hoidettavien tilanne

(34) Mitkä seuraavista ihmissuhteisiin liittyvistä asioista arvelette aiheuttavan perheeseenne sijoitetuille huolta?

	Paljon	Ei lainkaan	Jonkin verran
a) kiusatuksi tuleminen	1	2	3
b) Riidat sisarusten/ sisarpuolten kanssa	1	2	3
c) Ystävyysuhteiden puute	1	2	3
d) Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien /sukulaisten keskinäiset suhteet	1	2	3
e) Aikuisten ristiriidat biologisessa perheessä	1	2	3
f) Aikuisten ristiriidat sijaisperheessä	1	2	3
g) Läheisen vakava sairaus, kenen? _____	1	2	3
h) Läheisen kuolema, kenen? _____	1	2	3
i) Biologisten vanhempien päihteidenkäyttö	1	2	3
j) Muun sijoitetun lähipiiriin kuuluvan päihteiden käyttö	1	2	3
k) Lapsen kokemus hoidon laiminlyönti	1	2	3
l) Biologisten vanhempien mielenterveysongelmat	1	2	3
m) Muun sijoitetun lähipiiriin kuuluvan mielenterv.ongelmat	1	2	3
n) Läheisen väkivaltaisuus lapsen perheenjäsentä kohtaan	1	2	3
o) Lapsen kokemus seksuaalinen hyväksikäyttö	1	2	3
p) Muu, mikä? _____	1	2	3

(35) Sijoitettu tapaa biologisia vanhempiaan tai muita lähimpiä sukulaisiaan:

Sijoitettu 1.	1) viikoittain 2) 2-3 kertaa kuussa 3) kerran kuukaudessa 4) 5-10 kertaa vuodessa 5) 1-4 kertaa vuodessa 6) harvemmin	Sijoitettu 2.	1) viikoittain 2) 2-3 kertaa kuussa 3) kerran kuukaudessa 4) 5-10 kertaa vuodessa 5) 1-4 kertaa vuodessa 6) harvemmin
Sijoitettu 3.	1) viikoittain 2) 2-3 kertaa kuussa 3) kerran kuukaudessa 4) 5-10 kertaa vuodessa 5) 1-4 kertaa vuodessa 6) harvemmin	Sijoitettu 4.	1) viikoittain 2) 2-3 kertaa kuussa 3) kerran kuukaudessa 4) 5-10 kertaa vuodessa 5) 1-4 kertaa vuodessa 6) harvemmin
Sijoitettu 4.	1) viikoittain 2) 2-3 kertaa kuussa 3) kerran kuukaudessa 4) 5-10 kertaa vuodessa 5) 1-4 kertaa vuodessa 6) harvemmin	Sijoitettu 6.	1) viikoittain 2) 2-3 kertaa kuussa 3) kerran kuukaudessa 4) 5-10 kertaa vuodessa 5) 1-4 kertaa vuodessa 6) harvemmin

(36) Onko tapaamisista sovittu huoltosuunnitelmassa?

Kyllä ___ **Ei** ___

(37) Ovatko tapaamiset sujuneet huoltosuunnitelman mukaisesti?

Kyllä ___ **Ei** ___

(38) Koetteko tapaamisjärjestelyt toimiviksi?

Kyllä ___ **Ei** ___

(39) Jos vastasitte kieltävästi em. kysymykseen, miltä osin tapaamiset eivät ole olleet toimivia?

(40) Joudutteko itse ratkaisemaan tapaamisiin liittyviä järjestelyjä

- a) **kyllä, säännöllisesti**
- b) **satunnaisesti**
- c) **en juuri koskaan**

(41) Kuinka usein huoltosuunnitelmaa teille sijoitetun osalta on tarkistettu

Sijoitettu 1. a) **kolme kertaa vuodessa tai useammin**
b) **kaksi kertaa vuodessa**
c) **kerran vuodessa**
d) **joka toinen vuosi**
e) **harvemmin**

Sijoitettu 2. a) **kolme kertaa vuodessa tai useammin**
b) **kaksi kertaa vuodessa**
c) **kerran vuodessa**
d) **joka toinen vuosi**
e) **harvemmin**

Sijoitettu 3. a) **kolme kertaa vuodessa tai useammin**
b) **kaksi kertaa vuodessa**
c) **kerran vuodessa**
d) **joka toinen vuosi**
e) **harvemmin**

Sijoitettu 4. a) **kolme kertaa vuodessa tai useammin**
b) **kaksi kertaa vuodessa**
c) **kerran vuodessa**
d) **joka toinen vuosi**
e) **harvemmin**

Sijoitettu 5. a) **kolme kertaa vuodessa tai useammin**
b) **kaksi kertaa vuodessa**
c) **kerran vuodessa**
d) **joka toinen vuosi**
e) **harvemmin**

Sijoitettu 6. a) **kolme kertaa vuodessa tai useammin**
b) **kaksi kertaa vuodessa**
c) **kerran vuodessa**
d) **joka toinen vuosi**
e) **harvemmin**

(42) Sijoitusten kesto/ sijoitettu

sij. 1 ___ **sij. 2** ___ **sij. 3** ___ **sij. 4** ___ **sij. 5** ___ **sij. 6** ___

(43) Teille tällä hetkellä sijoitettuna olevien sijoitusten määrä ennen hänen tuloaan teidän perheeseenne

sij. 1 ___ **sij. 2** ___ **sij. 3** ___ **sij. 4** ___ **sij. 5** ___ **sij. 6** ___

(44) Onko teille aiemmin sijoitettuina olleiden lasten sijoitus keskeytynyt syystä tai toisesta?

Kyllä ___ **Ei** ___

(45) Jos vastasitte kysymykseen 44 kyllä, mistä syystä sijoitus keskeytyi (voitte valita useita vaihtoehtoja)

- a) huostaanotto purkautui
- b) perhettänne sijoituspaikkana ei pidetty enää lapselle sopivana
- c) lapsella oli psyykkiseen terveyteen liittyviä ongelmia
- d) lapsella oli fyysiseen terveyteen liittyviä ongelmia
- e) yhteistyö biologisten vanhempien kanssa ei sujunut
- f) ette kokeneet perheenä kykenevänne enää vastaamaan lapsen tarpeisiin
- g) muu, mikä? _____

(46) Tapahtuiko sijoituksen keskeytyminen

- a) teidän aloitteestanne
- b) sosiaalityöntekijän aloitteesta
- c) lapsen biologisten vanhempien aloitteesta
- d) lapsen aloitteesta
- e) jostain muusta syystä, mistä? _____

(47) Voitte halutessanne kertoa vielä omin sanoin sijoituksen keskeyttämisestä:

(48) Onko joillain teille sijoitetuilla diagnosoitu pitkäaikaista tukea ja hoitoa vaativia sairauksia tai kehityshäiriöitä? Jos on, niin millaisia?

(49) Oletteko mielestänne saaneet riittävästi tietoa sijoitetun terveydentilasta

Kyllä ___ **Ei** ___

(50) Maksetaanko hoidettavalle Kelan erityishoidontukea

Kyllä ___ **Hoitoluokka** ___

Ei ___

(51) Onko hoidettavan erityishoidettavuus huomioitu perhehoidon palkkiossa

Kyllä ___ **Ei** ___

(52) Maksetaanko erityishoidontuki perhehoitajalle

Kyllä ___ **Ei** ___

(VI) YHTEISTYÖ

(53) Arvioikaa yhteistyönne laajuutta ja yhteistyön sujuvuutta seuraavien ryhmien kanssa

Ei yhteistyötä	LAAJUUS SUJUVUUS						Huono					Hyvä				
	vähän		paljon													
X	1	2	3	4	5	Lastensuojelun sosiaalityö	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Toimeentulotuesta vastaava sosiaalityö	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Esiopetuksesta vastaavat	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Lasten päivähoitopalveluista vastaavat	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Lapsiperheiden kotipalveluista vastaavat	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Kasvatus- ja perheneuvonnasta vastaavat	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Vanhusten kotipalvelusta vastaavat	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Vanhusten palveluasumisesta vastaavat	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Vanhusten laitospalvelusta vastaavat	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	A-klinikkapalveluista vastaavat	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Päihdehuollon asumispalveluista vastaavat	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Päihdehuollon laitoshoidosta vastaavat	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Kriisipalveluista vastaavat	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Vammaispalveluista vastaavat	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Kehitysvammahuollosta vastaavat	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Kunnan sosiaali- ja terveysjohto	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Kunnan johto	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Luottamushenkilöt yleensä	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Perusturva (tmv.)lautakunta	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Kunnanhallitus	1	2	3	4	5					
X	1	2	3	4	5	Lääninhallitus	1	2	3	4	5					

(54) Kuvatkaa yhteistyötänne sosiaalityöntekijöiden kanssa. Kuvatkaa esim. yhteistyön sujuvuutta, ongelmia, vahvuuksia, heikkouksia ja mahdollisuuksia.

(55) Kuvatkaa samalla tavalla yhteistyötänne muihin viranomaisiin

(56) Koetteko suhteenne sosiaalityöhön olevan ensisijaisesti

- a) asiakassuhteen
- b) yhteistyösuhteen
- c) palveluntarjoajan /-ostajan suhteen

(57) Mikä on mielestänne **tärkein syy** miksi kohdassa 51. mainituista palveluista mahdollisesti jokin tai jotkin toteutuvat huonosti?

- 1 Kunnan määrärahojen puute tai niukkuus
 - 2 Haluttomuus kohdentaa määrärahoja ko. toimintoihin
 - 3 Henkilöstön riittämättömyys tai puute
 - 4 Henkilöstön ammattitaidon puutteet
 - 5 Palvelua ei ole saatavilla
 - 6 Muu syy, mikä _____
-
-

(58) Jos näette palvelujen huonon toteutumisen syynä henkilöstön ammattitaidon puutteen tai henkilöstön riittämättömyyden kertokaa, miten se ilmenee

(59) Mitkä ovat mielestänne sosiaalihuollon ja –palveluiden suurimmat ongelmat, jotka estävät tai heikentävät mahdollisuuksia toimia perhehoitajana?

(60) Ovatko jonkun viranomaisen toimintakäytännöt tai toimintatavat muuttuneet aikana, jonka olette toimineet perhehoitajana?

- 1 Kyllä 2 Ei 3 En osaa arvioida

Minkä viranomaisen ja millä tavoin muutos ilmenee?

(61) Pohdi miten seuraavat luonnehdinnat oman kokemuksenne perusteella kuvaavat **sosiaalityöntekijän** toimintaa

- 1. Ei kuvaa lainkaan
- 2. Kuvaa vain vähän
- 3. Kuvaa jonkin verran
- 4. Kuvaa melko paljon
- 5. Kuvaa erittäin paljon

Byrokraattinen	1	2	3	4	5
Valmis itsenäisiin päätöksiin	1	2	3	4	5
Etäinen	1	2	3	4	5
Helposti lähestyttävä	1	2	3	4	5
Kiinnostunut perhehoitajasta	1	2	3	4	5
Kiinnostunut lapsen tilanteesta	1	2	3	4	5
Tukee biologista vanhempaa	1	2	3	4	5
Tukee perhehoitajaa	1	2	3	4	5
Ammattitaitoinen	1	2	3	4	5

Epäpätevä
Ihmisläheinen

1 2 3 4 5
1 2 3 4 5

(VII) TOIMINNAN KEHITTÄMINEN

(62) Kuvatkaa perhehoitajan hyvää toimintatapaa. Mitkä tekijät estävät hyvän toimintatavan toteutumista?

(63) Miten perhehoitoa ja sen toimintaedellytyksiä tulisi kehittää, jotta se vastaisi paremmin asiakkaiden tarpeita? Miten ja millaiseksi perhehoitoa tulisi ylipäätään kehittää?

(64) Onko vielä joitain seikkoja, joita haluaisit tuoda esille liittyen perhehoitajana toimimiseen?

(65) Millaiseksi näette perhehoidon tarpeellisuuden hoitomuotona?

1 Pieni 2 Melko pieni 3 Kohtalainen 4 Melko suuri 5 Suuri

KIITOS VASTAUKSISTANNE!